

STRATEGIA ROZWOJU LOKALNEGO KIEROWANEGO PRZEZ SPOŁECZNOŚĆ

Białkopodlaskiej Lokalnej Grupy Działania

2014-2020

Spis treści

Rozdział I Charakterystyka LGD	3
Rozdział II Partycypacyjny charakter LSR	8
Rozdział III Diagnoza – opis obszaru i ludności	11
3.1. Założenia metodologiczne	11
3.2. Opis obszaru objętego LSR	12
3.2.1. Uwarunkowania przestrzenne	12
3.2.2. Uwarunkowania geograficzne i przyrodnicze	12
3.2.3. Zasoby wodne	13
3.2.4. Uwarunkowania historyczne i kulturowe	13
3.2.5. Zabytki	14
3.3. Potencjał demograficzny i gospodarczy	14
3.4. Demografia	14
3.4.1. Rynek pracy	16
3.4.2. Działalność gospodarcza	20
3.5. Infrastruktura techniczna	27
3.5.1. Sieć komunikacyjna, przejścia graniczne	27
3.5.2. Gospodarka wodno-ściekowa	28
3.5.3. Sieć gazowa	29
3.6. Infrastruktura społeczna	29
3.6.1. Oświata	29
3.6.2. Kapitał społeczny	30
3.6.3. Pomoc społeczna	30
3.7. Potencjał Inwestycyjny gmin na obszarze BLGD	31
Rozdział IV Analiza SWOT	32
Rozdział V Cele i wskaźniki	37
Formularz: Cele i wskaźniki – tabela do obligatoryjnego wykorzystania w rozdziale V LSR	42
Matryca logiczna powiązań diagnozy obszaru i ludności, analizy SWOT oraz celów i wskaźników	48
Rozdział VI Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	52
Rozdział VIII Budżet LSR	58
Rozdział IX Plan komunikacji	58
Rozdział X Zintegrowanie	61
Rozdział XI Monitoring i ewaluacja	64
Rozdział XII Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko	65
Załącznik 1. Procedura aktualizacji LSR	67
Załącznik 2. Procedury dokonywania ewaluacji i monitoringu	68
Załącznik 3. Plan działania	70
Załącznik 4. Budżet LSR	77
Załącznik 5. Plan komunikacji	78

Rozdział I Charakterystyka LGD

Nazwa LGD

Białkopodlaska Lokalna Grupa Działania (BLGD).

Zwięzły opis obszaru

Obszar działania BLGD usytuowany jest w północno-wschodniej części województwa lubelskiego. W okresie programowania 2014-2020 BLGD obejmuje 17 gmin wiejskich oraz 2 gminy miejskie powiatu bialskiego. Powierzchnia całego obszaru objętego LSR (Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność, BLGD 2014-2020) wynosi 2755 km² i zamieszkuje ją 113 336 osób. W żadnym mieście należącym do BLGD liczba mieszkańców nie przekracza 20 tys.

Tab. 1. Wykaz gmin członkowskich BLGD

Lp.	Nazwa Gminy	Powierzchnia w (km ²)	Liczba ludności (stan na dzień 31.12.2013 r.)
1.	Biała Podlaska	325	13784
2.	Drelów	228	5540
3.	Janów Podlaski	136	5493
4.	Kodeń	151	3782
5.	Konstantynów	87	4094
6.	Leśna Podlaska	98	4334
7.	Łomazy	199	5156
8.	Międzyrzec Podlaski	262	10567
9.	Piszczac	170	7436
10.	Rokitno	141	3142
11.	Rossosz	76	2349
12.	Sławatycze	72	2450
13.	Sosnówka	148	2553
14.	Terespol	141	6876
15.	Tuczna	170	3286
16.	Wisznice	173	5122
17.	Zalesie	147	4440
18.	Miasto Międzyrzec Podlaski	21	17117
19.	Miasto Terespol	10	5815

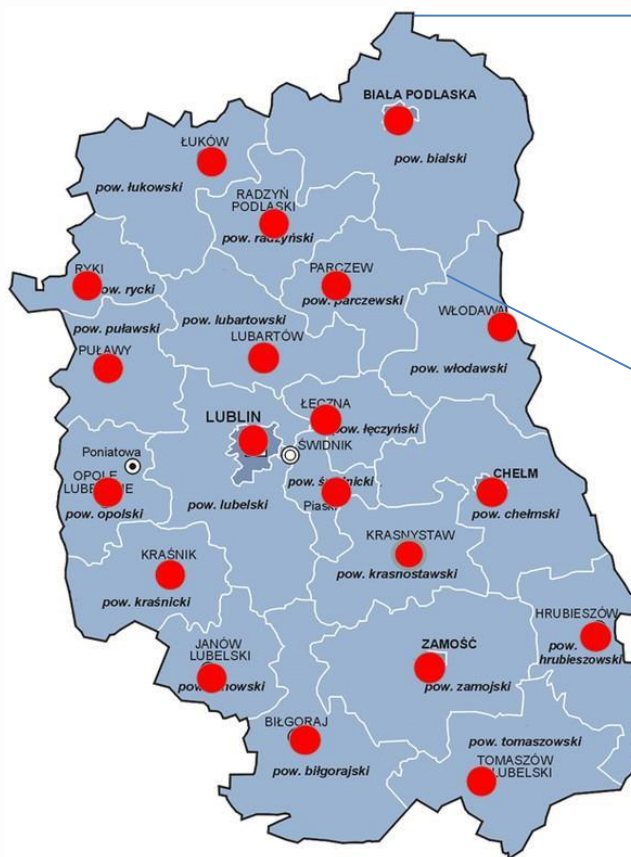
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS.

Wszystkie gminy podjęły uchwałę o przystąpieniu do BLGD (Załącznik nr 6 do Wniosku), deklarując tym samym, iż są członkami wyłącznie BLGD. Strategia Rozwoju Lokalnego kierowana przez społeczność będzie współfinansowana ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Mapa obszaru objętego LSR z zaznaczeniem granic poszczególnych gmin wykazująca spójność przestrzenną obszaru objętego LSR

Obszar działania BLGD obejmuje cały powiat bialski. Wschodnią i północną granicę powiatu, stanowiącą jednocześnie granicę pomiędzy Polską a Białorusią, wyznacza największa rzeka regionu, jaką jest Bug. Na odcinku przy gminie Konstantynów rozdziela on również województwa lubelskie z podlaskim. Na terenie powiatu przebiega granica między: Europą Zachodnią a Europą Wschodnią, zaś przepływająca przez centralną część powiatu rzeka Krzna dzieli go na część zachodnio- i wschodnioeuropejską. Powyższe mapy potwierdzają, iż obszar objęty LSR jest spójny przestrzennie. Swoim zasięgiem obejmuje gminy położone na terenie jednego województwa, a także jednego powiatu. Gminy należące do BLGD sąsiadują ze sobą, dzięki czemu tworzą zwarty przestrzennie obszar. Ich położenie geograficzne pozwala na efektywną współpracę władz samorządowych na rzecz rozwoju obszarów wiejskich.

Rys. 1. Mapa województwa lubelskiego

Rys.2. Mapa obszaru objętego LSR.

Źródło: Lubelski Oddział Regionalny ARiMR.

Źródło: Urząd Gminy Sosnowka

Opis sposobu tworzenia partnerstwa i dotychczasowe doświadczenie BLGD.

BLGD powstała z inicjatywy stowarzyszenia Integracyjne Centrum Edukacji i Kultury, które zainicjowało na terenie powiatu białskiego przygotowania oraz wdrażania Schematu I PPL+. Celem utworzenia BLGD były działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich oraz małych miast, a także aktywizacja mieszkańców obszaru objętego LSR. Do Krajowego Rejestru Sądowego Stowarzyszenie BLGD zostało wpisane w dniu 12.06.2006 r. pod numerem KRS 0000258796. BLGD w latach 2006-2008 zrealizowała projekt w ramach SPO 2004-2006, działanie 2.7 Pilotażowy Program Leader +, pod nazwą „Lokalne inicjatywy na rzecz rozwoju obszarów wiejskich w powiecie białskim”. Projekt został zrealizowany w terminie od 15.02.2007 r. do 30.03.2008 r. na łączną kwotę pomocy: 491 625 zł.

W ramach projektu zostały zrealizowane seminaria, szkolenia, warsztaty i konkursy. Projekt był ukierunkowany na aktywizację społeczności lokalnej. Dzięki projektowi lokalna społeczność potrafi decydować o kierunku rozwoju swojego obszaru. Projekt uświadomił mieszkańcom, jak duży mają oni wpływ na wszelkie przemiany oraz nauczył ich współpracy z przedstawicielami władzy publicznej oraz przedsiębiorcami działającymi na terenie BLGD.

W okresie programowania 2007-2013 BLGD zrealizowała na podstawie umowy o warunkach i sposobie realizacji LSR Nr UM03-6933-UM0300011/09 w ramach podejścia Leader/osi 4- LSR na lata 2007-2013. Głównym celem takiego podejścia było wydatkowanie środków finansowych bezpośrednio przez mieszkańców wsi i obszarów wiejskich. Oprócz realizacji LSR, BLGD aktywizowała i zwiększała nabywanie umiejętności mieszkańców obszaru objętego LSR, a także zrealizowała tzw. projekt współpracy. Projekt Współpracy Międzynarodowej był realizowany przez 3 partnerów: Leader Westhoek (Belgia), Leader TielPlateau (Belgia) oraz BLGD. Projekt był realizowany w ramach PROW 2007-2013 (Oś 4 PROW – Program LEADER, Działanie 4.21. Nazwa projektu: **Turystyka – Ekologia – Aktywność – Zarządzanie** (TEAM). W ramach projektu, m.in. poprzez wyjazdy studyjne do Belgii przedstawiciele BLGD zapoznali różne grupy społeczne (samorządowcy, organizacje pozarządowe, młodzież) z założeniami projektu i potencjalnymi rozwiązaniami, jakie można przenieść od partnerów belgijskich do Polski. Projekt TEAM na etapie realizacji został doceniony przez kapitułę konkursu organizowanego przez Komisję Europejską pt. Nordic-Baltic Leader Cooperation Awards i ze wszystkich krajów UE wskazany jako jedna z trzech

najlepszych inicjatyw turystycznych w Europie (w finale konkursu znalazły się tylko dwie LGD z Polski).

W perspektywie programowej 2007-2013 BLGD zrealizowała następujące projekty własne:

- **50+ nowe umiejętności**

Termin realizacji od 13.02.2009 r. do 04.2010 r. Łączna kwota pomocy: 1 097 870,00 zł.

Projekt „50+ nowe umiejętności” był realizowany w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Działanie 7.2 „Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej”, Poddziałanie 7.2.1 „Aktywizacja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym”. Celem projektu było nabycie nowych umiejętności praktycznych przez kobiety po 50 roku życia oraz rozwijanie świadomości i kompetencji społecznych.

- **„Powrót do przeszłości – wrzesień 1939” – realizacja projektu z Gminnym Ośrodkiem Kultury w Koroszczynie**

Projekt został zrealizowany od 01.09.2009 r. do 31.12.2009 r. Kwota pomocy 180 000,00 zł.

Projekt miał na celu promocję rodzimej tradycji, świadomości historycznej i poczucia wspólnoty lokalnej poprzez rekonstruowanie wydarzeń historycznych, które odbyły się na terenie gminy Terespol we wrześniu 1939 roku. Współpraca ta wpłynęła na rozwój potencjału zaangażowanych organizacji pozarządowych na rzecz usług społecznych w zakresie integracji i aktywizacji społecznej i poczucia więzi społecznych.

- **Utworzenie Przedszkola samorządowego dla Gminy Tuczn**

Termin realizacji: 01.07.2011 r. – 30.06.2014 r. Kwota pomocy: 1 076 200,00.

Projekt przyczynił się do utworzenia punktu przedszkolnego dla gminy Tuczn, który oferuje wsparcie do 60 dzieci w wieku od 3 do 5 lat. Celem projektu było podniesienie jakości kształcenia i zwiększenie atrakcyjności oferty edukacyjnej na terenie gminy, zwiększenie mobilności i dyspozycyjności rodziców dzieci objętych wsparciem, na lokalnym rynku pracy, podniesienie stopnia uczestnictwa w edukacji przedszkolnej z poziomu 0% do poziomu 51%.

- **Szlak kajakowy Bug-Krzna**

W 2010 r. BLGD rozpoczęła realizację międzynarodowego projektu pod nazwą „Boot2Lubelskie”. W projekcie uczestniczyli Rząd Flandrii Zachodniej w Belgii, stowarzyszenie theBoot, Samorząd Województwa Lubelskiego (grupa koordynująca projekt), Lubelska Regionalna Organizacja Turystyczna, Dom Europy. W ramach tego projektu powstał Szlak kajakowy Bug – Krzna. Działania związane ze stworzeniem oferty pakietowej były finansowane z projektu „Boot2Lubelskie” oraz ze środków pochodzących z działalności statutowej BLGD.

- **Projekty realizowane w ramach Priorytetu IX. Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach Działanie 9.5 Oddolne inicjatywy edukacyjne na obszarach wiejskich**

W okresie od 01.03.2012 r. do 31.08.2012 r. BLGD zrealizowała 4 projekty, na łączną kwotę 141 680,00 zł. Celem projektów był wzrost kompetencji menedżerskich i wiedzy osób działających w organizacjach społecznych na terenie gmin. BLGD. W sumie w szkoleniach wzięło udział 80 osób – członków organizacji pozarządowych.

Podsumowując BLGD zrealizowała LSR 2007-2013 na całkowitą kwotę **7 164 626,45 zł z czego:**

- I. **Wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju- 6 899 112,72 zł** - 99% wykorzystanej kwoty zapisanej w umowie
 - Małe projekty - 3 452 689,22 zł;
 - Odnowa i rozwój wsi- 2 717 695 zł
 - Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw - 373 120,50, zł
 - Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej - 355 608 zł
- II. **Wdrażanie projektu współpracy -265 513,73 zł** - 100% wykorzystanej kwoty zapisanej w umowie

Realizacja ww. programów pozwoliła władzom stowarzyszenia, pracownikom Biura oraz beneficjentom będącym członkami stowarzyszenia uzyskać doświadczenie w realizacji projektów współfinansowanych ze środków UE.

Opis struktury BLGD

Stowarzyszenie BLGD wyodrębniła w swej strukturze cztery organy władzy odpowiedzialne za prawidłową realizację zadań statutowych Stowarzyszenia. Władzami Stowarzyszenia są:

- Walne Zgromadzenie Członków Stowarzyszenia;
- Zarząd Stowarzyszenia;
- Komisja Rewizyjna;
- Rada.

Zakres kompetencji poszczególnych władz Stowarzyszenia, został odpowiednio sprecyzowany w dokumentach wewnętrznych regulujących funkcjonowanie BLGD. W wyniku budowania partnerstwa członkami Stowarzyszenia zostały zarówno podmioty sektora publicznego, społecznego, gospodarczego, jak i mieszkańcy obszaru objętego LSR. Aktualnie BLGD posiada 103 członków. Szczegółowy opis dotyczący procedury nabycia członkostwa, jego utraty, a także prawa i obowiązki wynikające z przynależności do stowarzyszenia określa statut BLGD. Dzięki współpracy Stowarzyszenia z przedstawicielami wszystkich grup społecznych, nowa strategia rozwoju lokalnego jest ukierunkowana na potrzeby całego społeczeństwa. Żadna z grup defaworyzowanych nie pozostanie wykluczona z zakresu działań BLGD na rzecz poprawy sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich. Szczególną pomocą zostaną objęte grupy defaworyzowane takie jak:

1. Ze względu na dostęp do rynku pracy:
 - osoby długotrwale bezrobotne
 - osoby 50 +
 - osoby do 25 roku życia
 - osoby niepełnosprawne
2. Ze względu na zagrożenie ubóstwem lub wykluczeniem społecznym:
 - seniorzy
 - osoby niepełnosprawne

W strukturze BLGD żadna z grup interesu nie jest grupą dominującą.

Tab. 2. Struktura członków BLGD:

Reprezentowany sektor	Liczba członków	Udział procentowy
Publiczny	22	21,36
Gospodarczy	27	26,21
Spółeczny	27	26,21
Mieszkańcy	27	26,21

Opis składu Organu decyzyjnego

Organem decyzyjnym w BLGD jest Rada. Członkowie Rady są powoływani oraz odwoływani przez Walne Zebranie Członków. Rada działa w oparciu o Statut Stowarzyszenia oraz Regulamin Rady. Żaden z członków Rady nie jest równocześnie członkiem organu kontroli wewnętrznej BLGD, Zarządu BLGD ani pracownikiem Biura. Do zadań Rady należy wybór operacji, które będą realizowane w ramach LSR oraz ustalenie kwoty wsparcia. W skład organu decyzyjnego wchodzi Przewodniczący Rady, Sekretarz oraz Członkowie. Każda z tych osób posiada odpowiednie doświadczenie do pracy w Radzie. Część osób pełniła funkcję członka Rady w poprzednim okresie programowania 2007-2013, natomiast nowi członkowie Rady posiadają doświadczenie związane z realizacją wniosków wynikające z prowadzonych działalności bądź też realizacji wniosków w ramach obowiązków służbowych.

Tab. 3. Skład Rady BLGD z wyszczególnieniem reprezentatywności sektorowej.

L.p.	Imię i Nazwisko	Funkcja	Reprezentowany Sektor
1.	Dorota Demianiuk	Przewodniczący Rady	Publiczny
2.	Krystyna Laskowska	Sekretarz Rady	Spółeczny
3.	Dariusz Gromisz	Członek Rady	Spółeczny
4.	Dorota Szelest		Publiczny
5.	Marzena Grabowska- Nowicka		Spółeczny
6.	Karol Michałowski		Gospodarczy
7.	Krzysztof Sójka		Gospodarczy
8.	Michał Szymański		Gospodarczy

Podział głosów w Radzie BLGD przedstawia się w następujący sposób: przedstawiciele sektora publicznego posiadają 25% głosów, sektora społecznego 37,5%, zaś gospodarczego 37,5%. W składzie Rady BLGD nie

dominuje żaden z sektorów, są w nim reprezentowane wszystkie sektory społeczności lokalnej przy czym żadna z grup nie jest grupą dominującą i nie posiada więcej niż 49% wszystkich głosów.

Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

Posiedzenie Rady jest zwoływane oraz prowadzone przez Przewodniczącego Rady. W posiedzeniach Rady może uczestniczyć również przedstawiciel Zarządu (bez prawa głosu). Wszystkie posiedzenia są jawne. Członkowie Rady swoje funkcje pełnią osobiście.

W razie wątpliwości co do bezstronności członka Rady względem wyboru danej operacji istnieje możliwość jego wykluczenia. Przed głosowaniem każdy członek podpisuje dokument, w którym oświadcza, iż nie jest powiązany z wnioskodawcą, którego wniosek będzie rozpatrywany na posiedzeniu. Decyzję o wykluczeniu podejmuje Rada w formie głosowania. Powodem wykluczenia członka Rady z głosowania może być uzasadnione domniemanie braku obiektywizmu w ocenie wniosku lub brak podpisu na oświadczeniu o bezstronności. W przypadku zgłoszenia więcej niż jednego Członka Rady do wykluczenia, procedurę stosuje się do każdego z osobna.

W celu wykazania, że podczas głosowania nie dominuje żadna z grup interesów oraz nie istnieje konflikt interesów, prowadzony jest Rejestr Interesów członków organu decyzyjnego. Członek Rady zgodnie z postanowieniami Statutu BLGD nie może być równocześnie pracownikiem Biura, członkiem Zarządu czy też Komisji Rewizyjnej. Szczegółowy opis procesu decyzyjnego został zawarty w regulaminie Rady BLGD.

Wskazanie dokumentów regulujących funkcjonowanie LGD

Stowarzyszenie BLGD działa na podstawie ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U.01.79.855), ustawy z 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich ze środków EFRROW, rozporządzeń Rady w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz na podstawie innych przepisów prawa krajowego i wspólnotowego.

Wewnętrzными dokumentami regulującymi funkcjonowanie BLGD są:

1. Statut Stowarzyszenia Białkopodlaskiej Lokalnej Grupy Działania,
2. Regulamin obrad Walnego Zebrania Członków Białkopodlaskiej Lokalnej Grupy Działania,
3. Regulamin Komisji Rewizyjnej Białkopodlaskiej Lokalnej Grupy Działania,
4. Regulamin Zarządu Białkopodlaskiej Lokalnej Grupy Działania,
5. Regulamin Rady Białkopodlaskiej Lokalnej Grupy Działania,
6. Regulamin Pracy Biura Białkopodlaskiej Lokalnej Grupy Działania.

Statut jest podstawowym dokumentem, na podstawie którego tworzone są pozostałe dokumenty regulujące działalność BLGD. **Statut reguluje takie kwestie jak:**

- zakres, cele, zasady działania stowarzyszenia,
- normy prawne regulujące działalność BLGD,
- zasady nabywania oraz utraty członkostwa,
- obowiązki oraz prawa wynikające z przynależności do stowarzyszenia,
- zakres kompetencji władz stowarzyszenia: Walnego Zebrania Członków, Zarządu, Rady, Komisji Rewizyjnej,
- regulacje dotyczące majątku stowarzyszenia oraz rozwiązania stowarzyszenia.

Statut BLGD został uchwalony przez Walne Zebranie Członków. Wszelkie dokonywane zmiany w tym dokumencie mogą być wprowadzone poprzez podjęcie uchwały przez Walne Zebranie Członków.

Regulamin Rady szczegółowo określa:

- zasady wybierania i odwoływania Członków Rady,
- strukturę Rady,
- zasady przygotowywania oraz zwołania posiedzeń Rady,
- procedury organizacyjno- formalne, odwołania od decyzji Rady,
- opisy wyboru operacji do realizacji,
- zasady protokolowania posiedzeń Rady,
- zasady wynagradzania członków organu decyzyjnego.

Regulamin Pracy Biura BLGD został zatwierdzony uchwałą przez Zarząd BLGD. Ujęte w nim regulacje dotyczą struktury organizacyjnej Biura, zakresu obowiązków pracowników, uprawnienia Kierownika, zasady zatrudniania oraz wynagrodzenia pracowników Biura, zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji BLGD, procedury obiegu dokumentów wraz ze szczegółowym opisem ich kontroli. Regulamin Pracy biura określa szczegółowo podział zadań pomiędzy pracownikami biura co opisano w zakresie obowiązków a także metody oceny efektywności doradztwa świadczonego przez pracowników Biura. Ocena ta będzie dokonywana na podstawie ankiet monitorujących wypełnianych przez potencjalnych beneficjentów, którym udzielono doradztwa. Zadania w zakresie animacji lokalnej i współpracy zostały przypisane poszczególnym pracownikom w zakresach obowiązków.

Regulamin obrad Walnego Zebrania Członków BLGD dokładnie określa kompetencje Walnego Zebrania Członków, zasady organizacji Walnego Zebrania, wyboru Osób Funkcyjnych podczas trwania zebrania, uprawnienia prowadzącego Walne Zebranie, zasady protokolowania, formy głosowania oraz procedury podejmowania uchwał. Regulamin został uchwalony przez Walne Zebranie Członków.

Kolejnym dokumentem wewnętrznym regulującym działalność BLGD jest **Regulamin Komisji Rewizyjnej**, który został uchwalony przez Walne Zebranie Członków. Określa on skład Komisji Rewizyjnej, jej organizację i kompetencje, tryb kontroli oraz porządek obrad.

Dokumentem regulującym sposób powołania, odwoływania członków Zarządu, określający ich skład, długość kadencji, prawa, kompetencje, obowiązki, sposób podejmowania uchwał oraz tryb zwoływania posiedzeń jest **Regulamin Zarządu BLGD**.

Rozdział II Partycypacyjny charakter LSR

LSR opracowana przez BLGD powstała przy aktywnym udziale społeczności lokalnej. Na kolejnych etapach tworzenia LSR wykorzystano co najmniej 4 metody partycypacyjne.

Kluczowe etapy LSR	Liczba zastosowanych metod partycypacyjnych	Zastosowane metody
Diagnoza i analiza SWOT	5	Konsultacje społeczne, warsztat SWOT, ankieta internetowa, konsultacje w ramach prac Zespołu partycypacyjnego, wywiady telefoniczne z przedstawicielami PUP, pracodawców i bezrobotnych.
Określanie celów i wskaźników	5	Konsultacje społeczne, arkusz pomysłów, ankieta internetowa, konsultacje w ramach prac Zespołu partycypacyjnego, wywiady telefoniczne
Opracowanie zasad wyboru operacji i ustalenie kryteriów wyboru	4	Konsultacje społeczne, ankieta internetowa, konsultacje w ramach prac Zespołu partycypacyjnego, wywiady telefoniczne
Opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji	4	Konsultacje społeczne, ankieta internetowa dotycząca monitorowania i ewaluacji oraz planu komunikacji, konsultacje w ramach prac Zespołu partycypacyjnego, wywiady telefoniczne
Przygotowanie planu komunikacyjnego	4	Konsultacje społeczne, ankieta internetowa dotycząca monitorowania i ewaluacji oraz planu komunikacji, konsultacje w ramach prac Zespołu partycypacyjnego, wywiady telefoniczne

Przed rozpoczęciem prac związanych z przygotowywaniem strategii przeprowadzona została analiza lokalnej społeczności. Określony został jej skład i główni aktorzy- m.in. przedsiębiorcy, przedstawiciele JST, przedstawiciele organizacji pozarządowych, osoby defaworyzowane ze względu na dostęp do rynku pracy, mieszkańcy. To pozwoliło BLGD na dobór odpowiednich metod i działań partycypacyjnych.

W pracy nad LSR BLGD wykorzystała również badania własne oraz rekomendacje uwzględnione w ewaluacji LSR realizowanej w latach 2009-2015 z czerwca 2015 r.

Na etapie diagnozy partycypacyjnej, zdefiniowano m.in. potrzeby i problemy dotyczące lokalnej społeczności z którymi ma ona na co dzień do czynienia. Skuteczna komunikacja z lokalną społecznością pozwoliła właściwie określić mocne i słabe strony obszaru oraz społeczności BLGD. To zaś pozwoliło poprawnie określić cele i zdefiniować przedsięwzięcia, które będą realizowane w ramach LSR.

W trakcie realizacji projektu badawczego, bardzo istotne było to, aby w poszczególnych zastosowanych metodach reprezentowane były wszystkie grupy (m.in. potencjalni beneficjenci, przedstawiciele sektorów: społecznego, publicznego i gospodarczego, grupy defaworyzowane), których wiedza i doświadczenie łączą się z zakresem i tematyką strategii. Zwracano również uwagę na reprezentacyjność przedstawicieli poszczególnych gmin wchodzących w skład LGD. Informacje dotyczące poszczególnych etapów prac były ogólnodostępne, wiadomości zamieszczane były m.in. na stronie www BLGD. Mieszkańcy gmin wchodzących w skład LGD byli zapraszani na warsztaty SWOT oraz konsultacje społeczne, m.in. poprzez stronę internetową oraz konto na portalu Facebook, jak również byli zachęcani do wypełnienia ankiet internetowych (m.in. dedykowane konto na portalu Facebook i stronę www).

W trakcie realizacji projektu badawczego BLGD starała się wykazywać dużą elastycznością. Kolejne elementy LSR uwzględniają propozycje zgłaszane przez uczestników warsztatów i konsultacji społecznych.

Rezultaty uzyskane z poszczególnych metod partycypacyjnych poddane były analizie. Wnioski płynące z konsultacji zostały uwzględnione w celach i przedsięwzięciach LSR. Skrajne opinie i propozycje nie związane ze specyfiką LSR były odrzucane na etapie opracowywania strategii. W ramach przeprowadzonej analizy wniosków z konsultacji, zidentyfikowano najistotniejsze problemy odczuwane przez mieszkańców BLGD takie jak wzrost bezrobocia, negatywne trendy demograficzne, czy niski poziom dochodów ludności. Ponadto zdaniem mieszkańców dla rozwoju regionu ważny jest rozwój turystyki oraz dbanie o infrastrukturę turystyczną, rekreacyjną i kulturalną. Wyniki konsultacji społecznych wskazują, iż obszar działania BLGD jest atrakcyjny pod względem przyrodniczym i środowiskowym, jak również w kontekście uwarunkowań historycznych i kulturowych. Przeprowadzone konsultacje wykazały m.in. problem niszczących obiektów zabytkowych, potrzebę zachowania tradycji regionalnych oraz lokalnych. Ponadto za jedną ze słabych stron obszaru BLGD uznano brak kompleksowej informacji o atrakcjach turystycznych obszaru. Wyniki przeprowadzonej analizy wskazują również na konieczność wzmocnienia kapitału społecznego oraz rozwoju aktywności społecznej mieszkańców obszaru BLGD, w tym grup defaworyzowanych. Ważne jest m.in.: prowadzenie wsparcia doradczo-szkoleniowego, aktywizacji społeczności lokalnej oraz organizacji szkoleń i kursów dostosowanych m.in. do potrzeb różnych grup defaworyzowanych.

Zespół partycypacyjny

W pierwszej połowie sierpnia 2015 r. powołany został zespół partycypacyjny, którego zadaniem był udział w opracowaniu wszystkich elementów LSR na lata 2014 -2020. W skład zespołu weszli przedstawiciele różnych grup społecznych tj.: przedsiębiorcy, rolnicy, organizacje społeczne, pozarządowe, a także przedstawiciele grup defaworyzowanych w kontekście dostępu do rynku pracy, osoby niepełnosprawne, młodzież, kobiety po 50 roku życia. Zespół pracował podczas spotkań (w trakcie prac nad strategią odbyło się kilka spotkań zespołu), jak również w trybie obiegu (stworzona została baza danych zawierająca adresy mailowe członków zespołu, dzięki temu członkowie zespołu mieli możliwość opiniowania poszczególnych elementów strategii przesyłanych za pośrednictwem poczty elektronicznej).

Warsztat dotyczący analizy SWOT

Warsztaty przeprowadzono w dniu 10 sierpnia 2015 r. w Białej Podlaskiej. W spotkaniu uczestniczyło 37 osób. Podczas dyskusji określone zostały propozycje dotyczące słabych i mocnych stron obszaru BLGD oraz szans i zagrożeń związanych z jego rozwojem. Zastanawiano się jak przeciwdziałać problemom i przedyskutowano jak wygląda sytuacja społeczno-gospodarcza obszaru LGD. Wnioski z dyskusji zostały uwzględnione w analizie SWOT, jak również zostały uwzględnione na etapie opracowywania celów oraz kryteriów wyboru. Dane warsztatu SWOT opisano w rozdziale IV LSR.

Konsultacje społeczne

W ramach konsultacji przeprowadzone zostały spotkania z mieszkańcami gmin wchodzących w skład LGD. Scenariusz konsultacji został przygotowany przez BLGD. Celem poszczególnych spotkań było omówienie

z lokalną społecznością wyników badań ankietowych i warsztatu SWOT, a także poszukiwanie rozwiązań dla problemów określonych na wcześniejszych etapach projektu badawczego. Konsultacje społeczne przeprowadzono zgodnie z metodą World Cafe, co umożliwiło generowanie wielu pomysłów i wymianę informacji. Metoda ta w stosunkowo prosty sposób pozwoliła obecnym na spotkaniach do aktywnego udziału w dyskusji dotyczącej obszaru BLGD, a także propozycji celów i przedsięwzięć. Uczestnicy dzieleni zostali na podgrupy i przy osobnych stolikach dyskutowano na poszczególne tematy. Po ustalonym czasie wszyscy poza gospodarzem stolika zmieniali stoliki. Gospodarz streszczał dotychczasowy przebieg dyskusji i rozpoczynano nową debatę. Ustalenia i wnioski zostały zapisane na specjalnie przygotowanych arkuszach.

W ramach konsultacji omówiono także kwestie związane z przygotowywaniem kryteriów wyboru projektów, planu komunikacji, a także systemu monitorowania i ewaluacji. W dniach pomiędzy 6 sierpnia a 18 września br. odbyło się łącznie 19 spotkań, po jednym w każdej z gmin wchodzących w skład BLGD.: Gmina Sosnowka 6.08.2015 r. - 8 osób, Gmina Tucza 10.08.2015 r. - 27 osób. Gmina Janów Podlaski 11.08.2015 r. - 57 osób. Gmina Rokitno 12.08.2015 r. - 12 osób, Gmina Piszczac 13.08.2015 r. - 20 osób. Gmina Miedzyrzec Podlaski 13.08.2015 r. - 7 osób. Gmina Konstantynów 19.08.2015 r. - 11 osób. Gmina Rossosz 20.08.2015 r. - 14 osób. Gmina Łomazy 25.08.2015 r. - 6 osób. Gmina Terespol 25.08.2015 r. - 23 osoby. Gmina Wisznice 27.08.2015 r. - 8 osób. Gmina Kodeń 28.08.2015 r. - 28 osób. Miasto Międzyrzec Podlaski 16.09.2015 r. - 29 osób. Gmina Sławatycze 9.09.2015 r. - 17 osób. Miasto Terespol 9.09.2015 r. - 9 osób. Gmina Leśna Podlaska 10.09.2015 r. - 19 osób. Gmina Drelów 15.09.2015 r. - 11 osób. Gmina Zalesie 17.09.2015 r. - 22 osoby. Gmina Biała Podlaska 18.09.2015 r. - 28 osób.

W trakcie konsultacji społecznych mieszkańcy w ponad połowie gmin znajdujących się na obszarze działania BLGD zwracali uwagę na problem niskiego poziomu dochodów ludności (w 13 gminach mieszkańcy przyznali 5 punktów w 5-cio stopniowej skali), migracji młodych ludzi (średnio 4,6 punktu) oraz niskiej skuteczności działań na rzecz osób wykluczonych (średnio 4,2 punktu). Dodatkowo w 42% badanych gmin mieszkańcy (w 8 z badanych gmin mieszkańcy przyznali 5 punktów w 5 stopniowej skali) zwracali uwagę na problem słabej promocji regionu, braku kapitału ułatwiającego rozwój przedsiębiorczości i małej przedsiębiorczości mieszkańców.

Ankiety adresowane do mieszkańców, wypełniana za pośrednictwem strony internetowej

Jedną z metod zastosowanych w trakcie projektu były badania ankietowe. Ankiety wypełnianie były w formie elektronicznej za pośrednictwem strony www. Dzięki temu udało się dotrzeć do różnych grup respondentów. Łącznie wypełniono 226 ankiet. Za pośrednictwem badania ankietowego przeprowadzonego w lipcu zostały m.in. zweryfikowane wyniki warsztatów SWOT, dotyczące mocnych i słabych stron obszaru LGD, komunikacji społecznej, a także celów LSR. Ankieta przeprowadzona na przełomie listopada i grudnia 2015 r. dotyczyła planu komunikacji i systemu monitorowania i oceny.

W ramach ankiet mieszkańcy uznali, iż najistotniejsze dla nich są problemy związane z niskim poziomem dochodów ludności (4,68 pkt w 5-cio stopniowej skali), bezrobociem (4,64 punktu) oraz brakiem kapitału ułatwiającego rozwój przedsiębiorczości (4,46 pkt). Jeśli chodzi o grupy, które mają najtrudniejszą sytuację w kontekście dostępu do rynku pracy, większość respondentów uznała, że najtrudniejszą sytuację mają osoby w wieku 50+ (57% respondentów), osoby do 25 roku życia (41%) i długotrwale bezrobotni (37%). W ramach ankiety dotyczącej planu komunikacji 57% respondentów uznało, iż informację o BLGD posiadają dzięki stronie internetowej BLGD, zaś 46% informacje o BLGD czerpie bezpośrednio z Biura LGD (spotkania, doradztwo).

Wywiady telefoniczne

Kolejną metodą badań społecznych zastosowaną podczas tworzenia LSR były wywiady telefoniczne, dzięki czemu istniała możliwość pogłębienia danej tematyki rozmowy i zdobycia szczegółowej wiedzy m.in. na temat kwestii związanych z bezrobociem i grupami de-faworyzowanych (wywiady przeprowadzono m.in. z przedstawicielami Powiatowego Urzędu Pracy, przedstawicielami pracodawców, jak bezrobotnymi). Poszczególne wywiady przeprowadzone były według wcześniej przygotowanego scenariusza. Część wywiadów dotyczyła również kwestii związanych z kryteriami wyboru projektów, planem komunikacji oraz systemem monitorowania i ewaluacji.

Arkusz pomysłu

Arkusz pomysłu został zamieszczony na stronie internetowej BLGD oraz został przesłany drogą mailową do instytucji zaangażowanych w realizację LSR w latach 2007-2014. Każdy zainteresowany mógł przedstawić wstępny

zakres projektu, który chciałby zrealizować w ramach LSR w latach 2014-2020. Narzędzie to cieszyło się bardzo dużym zainteresowaniem. Wypełniono łącznie 76 arkuszy. Przedstawiciele różnych środowisk takich jak JST, organizacje pozarządowe, Gminne Ośrodki Kultury, przedsiębiorcy, czy też osoby fizyczne określili najważniejsze potrzeby i tym samym wyznaczyli kierunki opracowywania LSR na etapie formułowania celów i działań. Arkusze pomysłu były zbierane przez LGD w listopadzie 2015 r. Narzędzie pozwoliło BLGD uzyskać cenne informacje dotyczące projektów planowanych do realizacji.

Pomysły zgłaszane przez sektor publiczny dotyczyły budowy lub remontu świetlic wiejskich, ścieżek rowerowych wraz z okoliczną infrastrukturą oraz organizacji imprez promujących region, tradycje i kulturę.

Sektor społecznych zgłaszał pomysły tj.: budowa zbiornika retencyjnego na rzece Zielawa, organizacja cyklu imprez integracyjnych na obszarze LSR, remontu podłogi w zabytkowym Centrum Kultury Chrześcijańskiej w Wisznicach, wypożyczalnia rowerów dla turystyki rowerowej, czy też rajdów rowerowe.

Mieszkańcy wykazują zainteresowanie realizacją pomysłów z zakresu ochrony zdrowia tj.: Piknik zdrowotny i Bieg po zdrowie oraz pozwalające na integracje lokalnego społeczeństwa poprzez budowę altany biesiadnej wraz z infrastrukturą towarzyszącą we wsi Wygnanka.

Sektor gospodarczy zgłaszał projekty dot. tworzenia nowych działalności i rozbudowy prowadzonej aktywności.

Zgodnie z założeniami przyjętymi przez BLGD właściwa partycypacja będzie zapewniona również na etapie realizacji LSR. Społeczność Lokalna będzie włączona w proces realizacji strategii, szczególnie podczas procesów monitorowania i oceny realizacji strategii, aktualizacji strategii, jak również opracowania i zmiany lokalnych kryteriów wyboru. Szczegółowe informacje dotyczące planowanych działań związanych z komunikacją społeczną jaka prowadzona będzie na etapie realizacji LSR, wraz z przedstawieniem metod angażowania lokalnej społeczności opisano w rozdziale IX LSR.

Rozdział III Diagnostyka – opis obszaru i ludności

3.1. Założenia metodologiczne

Głównym celem opracowania jest zdiagnozowanie problemów i potrzeb, jak również zasobów i potencjału danego terytorium i danej społeczności.

Przy określaniu zakresu tematycznego diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej BLGD oraz identyfikowaniu luk, które można byłoby uzupełnić dla pełnego obrazu sytuacji, trendów rozwojowych, jak i wyzwań, wykorzystano analizę uwarunkowań przestrzennych następujących zagadnień:

- Uwarunkowania przestrzenne;
- Uwarunkowania geograficzne i przyrodnicze;
- Potencjał demograficzny i gospodarczy;
- Rynek pracy;
- Infrastruktura techniczna;
- Gospodarka;
- Środowisko kulturowe;
- Społeczeństwo i jakość życia.

Diagnoza sytuacji społeczno – gospodarczej opracowana została w oparciu o dostępne dane krajowej statystyki publicznej tj. GUS, Baza Danych Lokalnych (BDL), Powszechny Spis Rolny, pozyskane dane niepublikowane z różnych rozproszonych źródeł, dane i materiały kartograficzne, publikacje, dokumenty programowe oraz przeprowadzone: dyskusje zespołu partycypacyjnego, arkusz pomysłów, badania ankietowe, konsultacje społeczne i wywiady pogłębione. Zakres danych poddanych analizie obejmuje lata 2010 – 2013.

Na potrzeby oceny jakości wybranych elementów obszarów tematycznych przeprowadzono konsultacje społeczne we wszystkich gminach objętych działaniem obszaru BLGD. Konsultacje społeczne zostały przeprowadzone metodą World Cafe. W ramach prac diagnostycznych przeprowadzono również spotkania zespołu partycypacyjnego, ankietę internetową oraz wywiady pogłębione z przedstawicielami poszczególnych sektorów. Szczegółowy opis partycypacyjnego charakteru LSR został przedstawiony w Rozdziale II

Tab. 2. Podstawowe dane BLGD (dane z 2013 r.)

Wyszczególnienie	BLGD	woj. Lubelskie
Powierzchnia w km ²	2 755	25 122
Liczba miejscowości	417	4 047
Liczba sołectw	331	3 718
Ludność	112 901	2 147 746
Gęstość zaludnienia	41	85
Saldo migracji	-353	-5 627
Udział ludności w wieku produkcyjnym	61,6%	62,7%
Wskaźnik bezrobocia - stosunek liczby osób bezrobotnych zarejestrowanych do liczby osób w wieku produkcyjnym	10,0%	9,9%
Średni dochód podatkowy gmin na 1 jednego mieszkańca	820,99	
Liczba osób objętych pomocą społeczną	10 686	

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych, dane za 2013 r.

3.2. Opis obszaru objętego LSR

Obszar BLGD pokrywa się z obszarem powiatu bialskiego i obejmuje 17 gmin wiejskich: Biała Podlaska, Drelów, Janów Podlaski, Kodeń, Konstantynów, Leśna Podlaska, Łomazy, Międzyrzec Podlaski, Piszczac, Rokitno, Rossosz, Sławatycze, Sosnówka, Terespol, Tucza, Wisznice, Zalesie oraz 2 gminy miejskie: Międzyrzec Podlaski oraz Terespol.

Obszar objęty LSR jest spójny pod względem: geograficznym (zamknięty od wschodu rzeką Bug, od północy rozciąga się w ostatnim obszarze biegu rzeki Krzna - słynna „Szwajcaria Podlaska”); kulturowym (kształtowany przez wieki życiem i działalnością naszych ojców żyjących obok siebie chrześcijan, Żydów, muzułmanów Polaków, Rusinów i Tatarów); turystycznym (teren posiada unikatowe walory turystyczne, które są szansą dla rozwoju turystyki i agroturystyki); gospodarczą (obszar objęty LSR jest to teren typowo rolniczy gdzie praca w rolnictwie stanowi jedno z głównych źródeł utrzymania jego mieszkańców).

Najistotniejszym czynnikiem wyboru gmin jest ich spójność społeczno-gospodarcza oraz administracyjna. Wszystkie gminy BLGD są położone na terenie jednego powiatu i sąsiadują ze sobą. Władze samorządowe gmin ściśle ze sobą współpracują i chcą realizować wspólne inicjatywy dotyczące rozwoju obszarów wiejskich.

3.2.1. Uwarunkowania przestrzenne

Obszar BLGD położony jest w środkowo-wschodniej części kraju w województwie lubelskim. Powiat bialski jest trzecim co do wielkości powiatem w Polsce. Obszar Białkopodlaskiej LGD obejmuje 2 755 km², zaś całkowita liczba ludności to 113 336 osób (2013 r.). Powiat bialski od wschodu graniczy z Republiką Białorusi. Granica ta jest jednocześnie granicą wschodnią UE.

3.2.2. Uwarunkowania geograficzne i przyrodnicze

Tereny BLGD położone są w lewobrzeżnej części doliny Bugu i posiadają wyjątkową, niezmaconą niszczącą działalnością człowieka przyrodę. Lasy spełniają bardzo istotne funkcje, przede wszystkim przyrodniczą, ekonomiczną i społeczną. Mają istotny wpływ na stan środowiska naturalnego. Lasy i grunty leśne na terenie BLGD w 2013 r. zajmowały powierzchnię ok. 150 tys. ha, co stanowiło prawie 55% ogólnej powierzchni powiatu. Wśród gmin wiejskich wchodzących w skład BLGD wartość wskaźnika lesistości waha się od 3,6% w gminie miejskiej Terespol do 38,0% w gminie Drelów (wskaźnik lesistości dla BLGD – 27,1%). Równocześnie na badanym obszarze ponad połowę lasów i gruntów leśnych stanowiły lasy i grunty publiczne.

Według danych GUS w 2013 r. na terenie BLGD znajdowało się 24 757,20 ha **obszarów prawnie chronionych** (9% powierzchni terenu BLGD). Powierzchnia obszarów chronionych na terenach poszczególnych gmin jest bardzo zróżnicowana. Według danych GUS w 2013 r. największy udział obszarów chronionych w ogólnej powierzchni gminy było w gminie Terespol (46,8% powierzchni gminy) oraz w gminie Janów Podlaski (40,8%). Natomiast na terenie gmin Łomazy, Sosnówka, Tucza i Wisznice nie występują obszary chronione. Obszary chronione znajdują się wzdłuż doliny Bugu. Na walory krajobrazowe tego terenu składają się: Park Krajobrazowy "Podlaski Przełom Bugu" wraz z otuliną, osiem rezerwatów przyrody oraz Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu.

Najpiękniejsze i najcenniejsze przyrodniczo i krajobrazowo obszary obejmuje, powstały w 1994 r. Park Krajobrazowy "Podlaski Przełom Bugu". Granice parku i jego otuliny położone są w dwóch województwach,

mazowieckim i lubelskim i obejmują fragmenty ośmiu gmin. Północno-wschodnia granica parku oparta jest o rzekę Bug, która na odcinku od wsi Kukuryki do wsi Gnojno jest rzeką stanowiącą Granicę Państwa z Białorusią. Park wraz z otuliną w całości jest położony na terenie gmin: Łosice, Platerów, Sarnaki, Konstantynów, Janów Podlaski, Rokitno, Zalesie i Terespol. Głównym walorem przyrodniczym parku jest nie poddana regulacji, meandrująca o dużym stopniu naturalności rzeka Bug. Jej szeroka, malownicza pradolina z licznymi starorzeczami, dopływami i oczkami wodnymi wytworzyła optymalne warunki dla występowania bogatej szaty roślinnej. Wzgórza morenowe porośnięte są lasami przechodzącymi w pola uprawne a w dolinach rzek dominują łąki poprzecinane starorzeczami, zwanymi przez mieszkańców "bużyskami" i porośnięte na krawędziach zaroślami wierzbowymi i łęgami topolowo-wierzbowymi, które są bardzo rzadkie w dzisiejszej Europie. Obszar ciągnący się wzdłuż rzeki na wyznaczonym terenie został objęty Dyrektywą siedliskową¹ należącą do systemu ochrony przyrody Natura 2000.

Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu (NOChK), obejmujący cenne przyrodniczo tereny lewobrzeżnej doliny Bugu, utworzono w 1997 r.. Zajmuje on powierzchnię 11 970 ha. Liczne i niepowtarzalne zakola, meandry koryta i naturalny charakter rzeki wpływają na jej wyjątkową wartość fizjograficzną i przyrodniczą. Na terenie NOChK występuje około 100 gatunków roślin, w tym większość jest chronionych. Także wiele gatunków zwierząt znalazło tam sobie sprzyjające warunki do życia m.in.: borsuk, kuna, sarna, lis, bóbr europejski, czaple. Na tym terenie znajdują się również tereny objęte Dyrektywą ptasią² oraz Dyrektywą siedliskową.

Na obszarze BLGD znajduje się osiem leśnych, florystycznych lub/i faunistycznych **rezerwatów przyrody** o łącznej powierzchni 480 ha.

3.2.3. Zasoby wodne

Przez teren powiatu przepływa 29 rzek o łącznej długości około 540 km. Największymi rzekami powiatu bialskiego są: Bug, który stanowi jego wschodnią i północną granicę oraz największy na tym terenie jego dopływ – Krzna z prawie całym swoim dorzeczem. Do największych pod względem długości należą: Zielawa, Lutnia, Czapelka, Grabarka, Klukówka, Grabar - Kałamanka, Muława.

3.2.4. Uwarunkowania historyczne i kulturowe

Obszar BLGD cechuje wielokulturowość i wielowyznaniowość co odzwierciedla różnorodność architektury zabytkowej o charakterze świeckim i sakralnym. Kulturowy krajobraz Podlasia przez wieki kształtowali żyjący obok siebie chrześcijanie obrządku rzymskokatolickiego, bizantyjsko-słowiańskiego i prawosławnego. Mieszkańcami tego terenu byli także Żydzi i mahometanie, Polacy, Rusini i Białorusini, Tatarzy, Niemcy i Siedmiogrodzianie.

Na terenie BLGD znajduje się 40 bibliotek publicznych wraz z filiami. Najwięcej w gminie wiejskiej Biała Podlaska (7 bibliotek) i w gminie wiejskiej Międzyrzec (6).

Opis obiektów architektury zabytkowej o charakterze świeckim i sakralnym został zamieszczony w rozdziale 3.2.5. Wielokulturowość i wielowyznaniowość powiatu bialskiego podnosi jego atrakcyjność turystyczną i możliwości rozwoju turystyki na tym obszarze.

Zaspokajanie potrzeb wyższego rzędu, jakimi są potrzeby kulturowe kształtują potencjał kulturowy danego obszaru w tym biblioteki, domy i ośrodki kultury, kluby oraz świetlice. Liczba tych instytucji, organizowanych przez nie imprez oraz ich uczestników świadczyło o ich roli i potencjału w działaniach na rzecz podtrzymywania lokalnych tradycji i promocji regionu. Jest to jednocześnie pozytywny aspekt wpływający na rozwój sektora usług turystycznych oraz na lepszy dostęp do dóbr i usług kultury. W 2013 r. na terenie BLGD działało 40 bibliotek publicznych posiadających ponad 329 tys. księgozbiór. Największy wskaźnik czytelników odnotowano w gminie miejskiej Międzyrzec Podlaski (2 236), a najniższy w gminie wiejskiej Zalesie (180). Najwięcej wypożyczeń na 1 czytelnika przypada w gminie wiejskiej Zalesie (44,1), a najmniej w gminie wiejskiej Łomazy (11).

Według danych GUS na obszarze BLGD funkcjonuje 24 domów i ośrodków kultury (GOK), klubów, świetlic, które zarządzane są przez sektor publiczny. Najwięcej tego typu instytucji odnotowano w gminie wiejskiej Biała Podlaska (8) oraz gminie miejskiej Międzyrzec Podlaski (2), w pozostałych gminach po 1 (poza gminami wiejskimi Międzyrzec

¹Dyrektywa 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, element prawa Unii Europejskiej.

²Dyrektywa 2009/147/WE w sprawie ochrony dzikiego ptactwa

Podlaski, Piszczac i Tucznia).Równocześnie na obszarze działa około 37 folklorystycznych zespołów (ludowych, pieśni i tańca, kapeli), zrzeszających ponad 500 członków.

Według danych GUS w latach 2011-2013 domy kultury, ośrodki kultury, kluby i świetlice zorganizowały 2 368 imprez, w których uczestniczyło ponad 288 tys. osób. Ponad 60% imprez organizowanych przez te ośrodki stanowią występy zespołów amatorskich i zawodowych, prelekcje, spotkania, wykłady, imprezy turystyczne i sportowo – rekreacyjne oraz wystawy przyczyniające się do integracji lokalnego społeczeństwa, oraz rozpowszechniania i podtrzymywania lokalnych tradycji.

W trakcie spotkań konsultacyjnych mieszkańcy gmin objętych działaniem BLGD zwracali uwagę na potrzebę zagospodarowania przestrzeni wokół istniejących świetlic i klubów oraz doposażenia ośrodków kultury i świetlic wiejskich w sprzęt do prowadzenia dodatkowych zajęć, imprez integrujących społeczność lokalną oraz imprez podtrzymujących lokalne tradycje i promocje regionu.

3.2.5. Zabytki

Na terenie gmin BLGD istnieje szereg obiektów dziedzictwa kulturowego wpisanych do rejestru zabytków decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Ważniejsze zabytki i ciekawe miejsca obejmują obiekty sakralne oraz zespoły dworskie i pałacowe, wśród który można wymienić między innymi: zabytkowa drewniana cerkiew unicka z końca XVII w., obecnie kaplica rzymskokatolicka pw. św. Jerzego w Krzyczewie (gm. Terespol), Cerkiew pw. św. Nikity w Kostomłotach (gm. Kodeń) - jedyna na świecie katolicka parafia neounicka obrządku bizantyjsko-słowiańskiego, Sanktuarium Matki Boskiej Kodeńskiej, Dworek Kraszewskich w Romanowie (gm. Sosnówka), Monaster św. Onufrego w Jablecznej (gm. Sławatycze), Mizar tatarski w Studziance, Stadnina Koni Arabskich w Wygodzie koło Janowa Podlaskiego. Istniejąca od 1817 r., najstarsza państwowa stadnina koni w Polsce.

3.3. Potencjał demograficzny i gospodarczy

Według Krajowego Raportu o Rozwoju Społecznym³, w którym wykorzystano Wskaźnik Lokalnego Rozwoju Społecznego (LHDI)⁴powiat bialski zaliczany jest do obszarów o bardzo niskiej wartości rozwoju społecznego). Najniższy poziom rozwoju społecznego był odnotowany w powiatach o charakterze wiejskim, których obszar znajduje się na terenie dawnego zaboru rosyjskiego.

3.4. Demografia

Według stanu na dzień 31 grudnia 2013 r. obszar BLGD zamieszkiwało 113 336 osób. **Liczba ludności** obszaru objętego diagnozą w latach 2010-2013 stopniowo spadała i w 2013 r. w stosunku do 2010 r. była ona o 0,9% niższa(o 1 024 osób mniej w porównaniu do 2010 r.). Analizując przestrzenne rozmieszczenie ludności na terenach objętych zakresem działania BLGD odnotowano, iż w 2013 r. największy odsetek ludności mieszkał w gminie miejskiej Międzyrzec Podlaski – 15,1%. Spośród gmin wiejskich wchodzących w skład BLGD największy odsetek ludności mieszkał w gminie Biała Podlaska i w gminie Międzyrzec Podlaski – odpowiednio 12,2% i 9,3% ludności obszaru BLGD (były to jednocześnie gminy o największej powierzchni), zaś najmniejszy odsetek ludności mieszkał w gminach Rossosz, Sławatycze i Sosnówka odpowiednio 2,1%, 2,2% i 2,3% ludności obszaru BLGD.

Przeciętna **gęstość zaludnienia** na terenie BLGD w 2013 r. wynosiła 41 osób na km² i była znacznie niższa niż wartość dla województwa lubelskiego, która kształtowała się na poziomie 86osób na km². Wartość tego wskaźnika była zróżnicowana terytorialnie i w 2013 r. najwyższa była w gminie miejskiej Międzyrzec Podlaski (855osoby na km²) oraz w gminie miejskiej Terespol (575 osoby na km²). Dla gmin wiejskich wchodzących w skład BLGD wartość tego wskaźnika wahała się od 49 osób na km² w gminie Terespol do 17 osób na km² w gminie Sosnówka.

Relacje liczbowe pomiędzy zbiorowością mężczyzn i kobiet warunkują natomiast przyszłe procesy demograficzne, a przede wszystkim liczbę urodzeń i zgonów. Odgrywają także ważną rolę w rozwoju społeczno-gospodarczym. Miernikiem opisującym relację liczby mężczyzn do liczby kobiet jest **współczynnik feminizacji**⁵.W strukturze ludności mieszkającej na analizowanym terenie w 10 gminach (gm. Janów Podlaski, gm. Kodeń, gm.

³ Krajowy Raport o Rozwoju Społecznym Polska 2012, Rozwój regionalny i lokalny, UNDP – powstały w ramach projektu zrealizowanego przez ekspertów Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) w partnerstwie z Ministerstwem Rozwoju Regionalnego, Głównym Urzędem Statystycznym oraz we współpracy z ekspertami z ośrodków akademickich

⁴ Wskaźnik pozwala na próbę oceny potencjału rozwoju na poziomie lokalnym poprzez trzy podstawowe komponenty: zdrowie obywateli, dostęp do wiedzy i edukacji oraz zamożność obywateli.

⁵ Współczynnik feminizacji wyraża liczbę kobiet przypadających na 100 mężczyzn.

Konstantynów, gm. miejska Międzyrzec Podlaski, gm. Piszczac, gm. Sławatycze, gm. wiejska Terespol, gm. miejska Terespol, gm. Tucza, gm. Wisznice) liczba kobiet przewyższała liczbę mężczyzn, w 7 gminach liczba mężczyzn przewyższała liczbę kobiet (gm. Drelów, gm. Łomazy, gm. Międzyrzec Podlaski, gm. Rokitno, gm. Rossosz, gm. Sosnówka, gm. Zalesie), zaś w 2 gminach (gm. wiejska Biała Podlaska i gm. Leśna Podlaska) liczba kobiet była równa liczbie mężczyzn.

Bezpośredni wpływ na ogólną liczbę ludności mają przyrost naturalny⁶, a także saldo migracji⁷. W 2013 r. **przyrost naturalny** na terenie powiatu bialskiego był ujemny i kształtował się na poziomie -226. W przeliczeniu na 1000 osób wyniósł on -2 osoby. Jedynie w czterech gminach przyrost naturalny w przeliczeniu na 1000 osób przyjął wartość dodatnią (gm. wiejska Biała Podlaska – 0,7, gm. wiejska Międzyrzec Podlaski – 1,5, gm. miejska Międzyrzec Podlaski – 0,2, gm. miejska Terespol – 0,2). We wszystkich pozostałych gminach należących do Białkopodlaskiej LGD przyjął wartość ujemną, a najmniejszą w gminie wiejskiej Sławatycze (-12,6).

Potencjał demograficzny BLGD jest osłabiony również przez utrzymujące się ujemne saldo migracji. Jedynie w trzech gminach należących do BLGD odpływ ludności był mniejszy niż napływ, w wyniku czego **saldo migracji** w 2013 r. w tych gminach było dodatnie (gm. wiejska Biała Podlaska – 10,6, gm. wiejska Międzyrzec Podlaski – 0,6, gm. wiejska Tucza – 4). W pozostałych gminach odpływ ludności przewyższał napływ, w wyniku czego saldo migracji w 2014 r. było ujemne i w przeliczeniu na 1000 osób wskaźnik ten wahał się od -0,3 w gminie wiejskiej Kodeń do -11,2 w gminie wiejskiej Terespol. Przyczyny tego zjawiska związane są z migracją ludzi młodych do ośrodków miejskich lub zagranicę w celach edukacyjnych oraz zarobkowych.

Kolejnym ważnym podziałem populacji jest struktura ludności według grup wieku. Wyodrębniając określone grupy wiekowe można kierować się cechami ekonomicznymi i stosować podział **ludności według ekonomicznych grup wieku**, wyróżniając ludność w wieku przedprodukcyjnym (0-17 lat), produkcyjnym (mężczyźni – 18-64 lat; kobiety – 18-59 lat) i poprodukcyjnym (mężczyźni – 65 lat i więcej; kobiety – 60 lat i więcej).

Rys. 3. Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku w latach 2010-2013 na obszarze BLGD

Widoczne zmiany w strukturze ludności BLGD świadczą o niekorzystnych trendach demograficznych, które występują nie tylko na terenie województwa lubelskiego ale również na terenie całego kraju. Na obszarze BLGD ludność w wieku przedprodukcyjnym w 2013 r. stanowiła 20,2% ogółu populacji mieszkającej na tym terenie (w woj. lubelskim – 18,3%), w wieku produkcyjnym 61,6% (w woj. lubelskim – 62,7%), a w wieku poprodukcyjnym 18,1% (w woj. lubelskim – 18,9%). Najkorzystniejszą strukturą ludności według ekonomicznych grup wieku w 2013 r. charakteryzowała się gmina wiejska Biała Podlaska, w której wystąpił największy odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym i jednocześnie najmniejszy odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym. W porównaniu do 2010 r. odnotowano spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym, a wzrost liczby ludności w wieku

⁶ różnica pomiędzy liczbą urodzeń żywych a liczbą zgonów,

⁷ różnica pomiędzy napływem, a odpływem ludności z danego obszaru w konkretnym czasie.

produkcyjnym i poprodukcyjnym. Spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym oraz wzrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym świadczy o procesie starzenia się społeczeństwa na tym obszarze BLGD.

Wskaźnik obciążenia demograficznego, który ilustruje stosunek liczby ludności w wieku nieprodukcyjnym (przed- i poprodukcyjnym) do liczby ludności w wieku produkcyjnym, w 2013 r. na terenie BLGD osiągnął wartość 62,3 i był wyższy niż w woj. lubelskim, gdzie wynosił 59,4. Najwięcej osób w wieku nieprodukcyjnym na każde 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało w gminie wiejskiej Tuczn – 78,1. W porównaniu do 2010 r. we wszystkich gminach (z wyjątkiem gminy miejskiej Międzyrzec Podlaski, gminy miejskiej Terespol oraz gminy wiejskiej Wisznice) wartość tego wskaźnika zmalała.

Widoczne trendy demograficzne wpływają i będą niekorzystnie wpływać przede wszystkim na rynek pracy oraz system ubezpieczeń społecznych. Problemy demograficzne zostały uwidocznione podczas analizy danych GUS oraz były wskazywane przez mieszkańców BLGD w trakcie przeprowadzonych konsultacji społecznych i ankiet. Do głównych czynników, które mają wpływ na kwestie demograficzne obszaru BLGD zaliczono brak miejsc pracy, migracje wewnętrzne i zagraniczne oraz kwestie starzejącego się społeczeństwa.

3.4.1. Rynek pracy

Ze względu na swoje specyficzne cechy, rynek pracy stanowi podstawę wszystkich analiz społeczno-gospodarczych. Wartości wskaźników opisujących poziom bezrobocia i strukturę zatrudnienia, pozwalają wskazać oraz ocenić problemy społeczno-gospodarcze danego obszaru.

Według danych GUS w 2013 r. na terenie BLGD pracowało 14 281 osób, które stanowiły 3,85% pracujących z terenu województwa lubelskiego. Liczba pracujących w porównaniu do 2010 r. wzrosła o 6,5% (o 876 osób). Większy procent zatrudnionych stanowiły kobiety, podobnie jak w województwie. Natomiast większy odsetek pracujących mężczyzn, w 2013 r., odnotowano na terenie miasta Terespol oraz gmin wiejskich: Biała Podlaska, Terespol i Rokitno.

Tab. 5. Pracujący ogółem⁸

Wyszczególnienie	ogółem			
	2010	2011	2012	2013
gm. wiejska Biała Podlaska	1 473	1 662	1 766	1 950
gm. wiejska Drelów	323	318	296	291
gm. wiejska Janów Podlaski	540	536	497	492
gm. wiejska Kodeń	242	235	212	235
gm. wiejska Konstantynów	327	316	328	342
gm. wiejska Leśna Podlaska	233	274	281	272
gm. wiejska Łomazy	283	357	335	377
gm. wiejska Międzyrzec Podlaski	704	813	844	852
gm. miejska Międzyrzec Podlaski	3 840	3 922	3 747	4 030
gm. wiejska Piszczac	598	531	500	427
gm. wiejska Rokitno	195	202	183	197
gm. wiejska Rossosz	261	262	238	184
gm. wiejska Sławatycze	193	171	176	177
gm. wiejska Sosnówka	103	100	102	106
gm. wiejska Terespol	1 480	1 444	1 619	1 499
gm. miejska Terespol	1 469	1 543	1 516	1 697
gm. wiejska Tuczn	137	149	142	153
gm. wiejska Wisznice	394	402	392	448
gm. wiejska Zalesie	610	574	522	552
Białkopodlaska LGD	13 405	13 811	13 696	14 281

⁸ Bez pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego, osób pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie, duchownych oraz pracujących w organizacjach, fundacjach i związkach; bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób, wg faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności.

woj. lubelskie	367 805	368 706	364 962	371 309
----------------	---------	---------	---------	---------

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Równocześnie w gminach miejskich Miedzyrzec Podlaski i Terespol oraz w gminach wiejskich Biała Podlaska i Terespol odnotowano największy poziom i wzrost pracujących ogółem na 1 000 ludności (powyżej średniej dla powiatu bialskiego – w 2013 r. 126 pracujących na 1 000 ludności). Najniższy poziom tego wskaźnika (poniżej 50 pracujących na 1 000 ludności) odnotowano w gminach wiejskich Sosnówka i Tucznna.

W 2013 r. ponad 70 % ogółu pracujących powiatu bialskiego zajmowało się handlem; naprawą pojazdów samochodowych; transportem i gospodarką magazynową; zakwaterowaniem i gastronomią; informacją i komunikacją oraz działalnością finansową i ubezpieczeniową; obsługą rynku nieruchomości oraz pozostałymi usługami. Ponad 50% udział pracujących w handlu; naprawie pojazdów samochodowych; transporcie i gospodarce magazynowej; zakwaterowaniu i gastronomii; informacji i komunikacji odnotowano w gminie miejskiej Terespol oraz w gminach wiejskich Terespol i Zalesie. Wynika to z usytuowania tych gmin w bezpośrednim sąsiedztwie międzynarodowej trasy A2 oraz przejścia granicznego.

Tab. 6. Pracujący w 2013 r.

Wyszczególnienie	pracujący		Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	Przemysł i budowni ctwo	Handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja	Działalność finansowa i ubezpieczeniow a; obsługa rynku nieruchomości oraz pozostałe usługi ⁹
	ogółem	w tym kobiet y				
gm. wiejska Biała Podlaska	1 950	942	18	474	549	909
gm. wiejska Drelów	291	185	32	34	45	180
gm. wiejska Janów Podlaski	492	272	#	187	#	200
gm. wiejska Kodeń	235	156	#	#	43	155
gm. wiejska Konstantynów	342	242	35	19	65	223
gm. wiejska Leśna Podl.	272	191	#	#	68	172
gm. wiejska Łomazy	377	214	12	113	96	156
gm. wiejska Miedzyrzec P.	852	487	18	476	134	233
gm. miejska Miedzyrzec P.	4 030	2 213	#	1 736	#	1 203
gm. wiejska Piszczac	427	289	#	#	84	256
gm. wiejska Rokitno	197	94	#	#	48	85
gm. wiejska Rossosz	184	115	-	#	#	88
gm. wiejska Sławatycze	177	115	#	#	37	130
gm. wiejska Sosnówka	106	73	15	#	#	83
gm. wiejska Terespol	1 499	567	35	41	832	600
gm. miejska Terespol	1 697	795	-	89	1 108	500
gm. wiejska Tucznna	153	104	#	#	#	96
gm. wiejska Wisznice	448	254	19	48	161	220
gm. wiejska Zalesie	552	287	#	#	370	139
powiat bialski	14 281	7 505	434	3 434	4 785	5 628

⁹ Pod pojęciem „Pozostałe usługi” należy rozumieć następujące sekcje PKD 2007: „Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna”, „Administrowanie i działalność wspierająca”, „Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne”; „Edukacja”, „Opieka zdrowotna i pomoc społeczna”, „Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją” oraz „Pozostała działalność usługowa”.

woj. lubelskie	37130 9	192 301	4 522	110 329	82 397	174 061
----------------	------------	------------	-------	---------	--------	---------

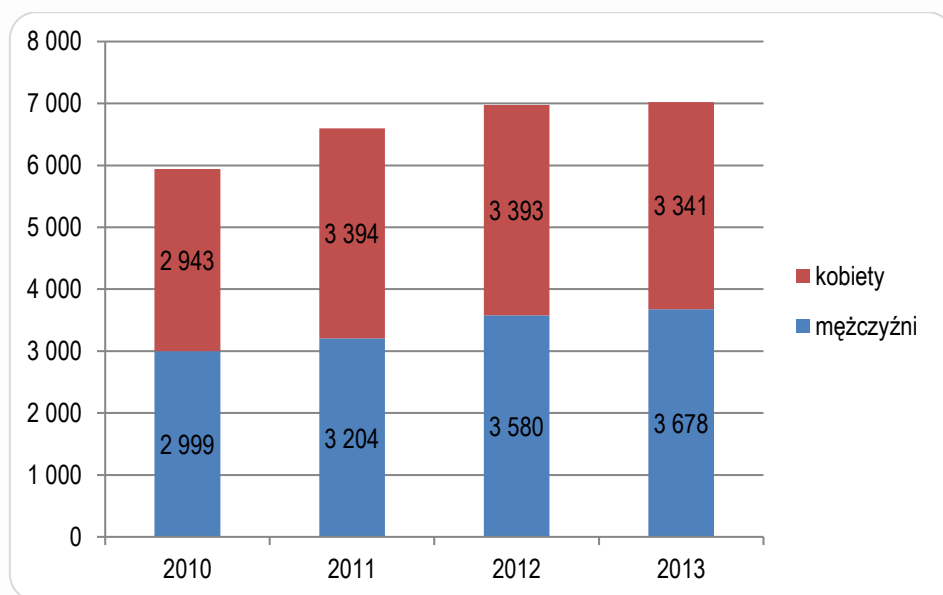
(-) – zjawisko nie wystąpiło; (#) – dane nie mogą być opublikowane ze względu na konieczność zachowania tajemnicy statystycznej w rozumieniu ustawy o statystyce publicznej

Źródło: GUS

W 2013r., według danych GUS, miesięczne wynagrodzenie brutto na terenie powiatu bialskiego wyniosło 2 943,52 zł. od 2010r. wzrosło o ok. 12,93%. Pomimo wzrostu tej kwoty, wartość wynagrodzenia wciąż kształtuje się na niskim poziomie - stanowi ok. 76,1% średniej krajowej.

Na terenie BLGD, tak jak i na terenie całego kraju, występuje bezrobocie strukturalne. **Bezrobocie strukturalne** w głównej mierze jest zjawiskiem wynikającym z braku równowagi pomiędzy podażą pracy (liczbą ludności zainteresowanej i gotowej wykonywać pracę) a popytem na nią (liczbą miejsc pracy, którą oferuje gospodarka w danych warunkach społeczno-ekonomicznych) i ściśle wiąże się ze zmianami zachodzącymi na rynku pracy. Mieszkańcy w trakcie ankiet oraz wywiadów pogłębionych zaznaczali, iż bezpośrednią przyczyną jest niedopasowanie kwalifikacji pracowników do nowych technologii i braku potrzebnych kompetencji przy otrzymaniu zatrudnienia. Niedopasowanie ilościowe bądź strukturalne (jakościowe) popytu i podaży powoduje trudności na rynku pracy (bezrobocie lub niewykorzystane miejsca pracy). Równocześnie ze względu na wiejski charakter znacznej części obszaru BLGD teren ten dotyka również problem **ukrytego bezrobocia** (zwanego również agrarnym). Charakteryzuje się nadwyżką zatrudnionych w rolnictwie (zatrudnionych jest więcej osób niż jest to faktycznie potrzebne), nie jest ono objęte oficjalną statystyką.

Rys. 4. Bezrobotni na terenie BLGD wg płci w latach 2010-2013

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Według danych GUS, w 2013 r., na terenie BLGD było zarejestrowanych 7 019 bezrobotnych, którzy stanowili ok. 5,5% bezrobotnych z terenu całego województwa lubelskiego. W latach 2010-2013, widać dynamikę zmian liczby bezrobotnych na tym terenie. Do roku 2013 liczba zarejestrowanych bezrobotnych wzrastała (o 1 077 osoby w stosunku do roku 2010). Równocześnie w badanych latach obserwuje się wzrost udziału mężczyzn wśród zarejestrowanych bezrobotnych powiatu bialskiego (w 2013 r. 52,4% ogółu bezrobotnych).

W latach 2010-2013 na obszarze BLGD **wskaźnik bezrobocia mierzony stosunkiem liczby osób bezrobotnych zarejestrowanych do liczby osób w wieku produkcyjnym wykazywał tendencję wzrostową**. W 2013 r. wyniósł 10% i był wyższy od liczby bezrobotnych w relacji do liczby osób w wieku produkcyjnym w województwie lubelskim. Najniższą wartość tego wskaźnika odnotowano w 2010 r. - wyniósł 8,5%. Jedynie na terenie gmin wiejskich: Leśna Podlaska i Terespol oraz miasta Terespol, wartość wskaźnika bezrobocia w 2013 r. spadła w porównaniu do roku 2010. Równocześnie najwyższy poziom wskaźnika bezrobocia zaobserwowano w gminie miejskiej Międzyrzec

Podlaski oraz w gminach wiejski Rokitno i Sławatycze (około 12%) a najniższy w gminach wiejskich Łomazy i Sosnówka (poniżej 8%).

Według danych GUS w latach 2010- 2013 **stopa bezrobocia rejestrowanego** na terenie BLGD była wyższa od stopy bezrobocia rejestrowanego na terenie województwa lubelskiego. W 2013 r. stopa bezrobocia w powiecie bialskim wyniosła 15,8% i była wyższa o 1,4 punktu procentowego tego wskaźnika dla województwa lubelskiego.

Tab.7. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym ogółem (%)

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013
gm. wiejska Biała Podlaska	7,7	8,1	8,9	9,3
gm. wiejska Drelów	7,6	9,7	9,8	9,8
gm. wiejska Janów Podlaski	7,6	8,8	9,6	10,0
gm. wiejska Kodeń	10,3	12,0	11,7	10,7
gm. wiejska Konstantynów	8,8	9,0	10,0	11,1
gm. wiejska Leśna Podlaska	10,1	10,4	10,3	10,7
gm. wiejska Łomazy	5,7	7,0	7,3	7,6
gm. wiejska Międzyrzec Podlaski	7,1	8,0	8,6	8,5
gm. miejska Międzyrzec Podlaski	10,9	12,1	12,8	12,1
gm. wiejska Piszczac	8,2	8,6	8,9	9,2
gm. wiejska Rokitno	7,8	9,5	11,0	11,9
gm. wiejska Rossosz	6,7	8,3	7,9	8,6
gm. wiejska Sławatycze	10,7	12,7	12,8	11,6
gm. wiejska Sosnówka	5,5	6,2	5,2	7,0
gm. wiejska Terespol	9,9	10,6	10,7	11,1
gm. miejska Terespol	9,4	10,2	10,3	9,6
gm. wiejska Tucza	7,8	7,2	8,1	8,9
gm. wiejska Wisznice	8,0	8,8	9,6	9,8
gm. wiejska Zalesie	7,4	8,2	10,7	10,5
Bialskopodlaska LGD	8,5	9,5	10,0	10,0
woj. lubelskie	8,7	8,9	9,6	9,9

Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

Na obszarze BLGD, według przedziałów wiekowych, największą grupę bezrobotnych stanowią osoby w przedziale wiekowym 25-34 lata, którzy stanowią nieco ponad 1/3 wszystkich bezrobotnych. Na drugim miejscu plasuje się grupa wiekowa 24 lata i mniej, a najmniejszą grupę bezrobotnych stanowią osoby w przedziale wiekowym 50 lat i więcej. Najwięcej bezrobotnych zarejestrowano z wykształceniem zasadniczym zawodowym (2 010 osób). Świadczy to o niedostosowaniu oferty szkół zawodowych do obecnego zapotrzebowania na rynku pracy. Stwarza to ogromną barierę w znalezieniu pracy zgodnie z wykształceniem zawodowym. Natomiast najmniejszą grupę stanowią osoby z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (784 osoby). Na obszarze BLGD grupy defaworyzowane ze względu na dostęp do rynku pracy to przede wszystkim osoby do 25 roku życia, osoby powyżej 50 roku życia oraz długotrwale bezrobotni.

Na obszarze BLGD aktywizacją społeczno-zawodową osób wymagających wsparcia zajmuje się Oddział Powiatowego Urzędu Pracy, który znajduje się na terenie miasta Terespol. W ramach działań własnych PUP podejmuje działania, które mają za zadanie przeciwdziałać bezrobociu oraz łagodzić jego skutki, a także poprzez wykorzystanie licznych instrumentów podejmowanie działań aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych. Instrumentami wykorzystywanymi są: prace społeczne użyteczne, roboty publiczne, staże, szkolenia, prace interwencyjne, a także formy wsparcia finansowego dla osób otwierających własną działalność gospodarczą.

W Regionalnym Planie Działania na rzecz Zatrudnienia na 2016 r. opracowanym przez Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie znajduje się również obszar działania BLGD. Dokument ten ma charakter operacyjny, w który określa się i koordynuje politykę rynku pracy i rozwoju zasobów ludzkich w regionie. Zgodnie z zapisami Planu Działania istotne jest podjęcie działań na rzecz promocji rozwoju przedsiębiorczości i zatrudnienia na obszarach wiejskich

przez adresatów tego dokumentu tj.: urzędy pracy, Lokalne Grupy Działania, szkoły, lokalne władze samorządowe, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy.¹⁰

Tab. 3. Wybrane dane o rynku pracy w 2013 r.

Wyszczególnienie	Pracujący ¹¹	Bezrobotni zarejestrowani	w tym kobiety w %	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w %	Udział zarejestrowanych bezrobotnych kobiet w liczbie kobiet w wieku produkcyjnym w %
gm. wiejska Biała Podlaska	1950	796	44,2	9,3	8,9
gm. wiejska Drelów	291	330	44,8	9,8	10,0
gm. wiejska Janów Podl.	492	337	46,9	10,0	10,4
gm. wiejska Kodeń	235	245	49,8	10,7	11,8
gm. wiejska Konstantynów	342	286	49,0	11,1	11,7
gm. wiejska Leśna Podl.	272	288	40,3	10,7	9,8
gm. wiejska Łomazy	377	234	47,9	7,6	8,1
gm. wiejska Międzyrzec P.	852	555	45,6	8,5	8,5
gm. miejska Międzyrzec P.	4 030	1 334	44,0	12,1	11,2
gm. wiejska Piszczac	427	421	53,7	9,2	10,8
gm. wiejska Rokitno	197	219	44,7	11,9	12,3
gm. wiejska Rossosz	184	125	48,8	8,6	9,5
gm. wiejska Sławatycze	177	166	47,0	11,6	12,1
gm. wiejska Sosnówka	106	106	51,9	7,0	8,3
gm. wiejska Terespol	1 499	467	59,3	11,1	14,5
gm. miejska Terespol	1 697	356	49,4	9,6	9,9
gm. wiejska Tucza	153	164	50,0	8,9	10,3
gm. wiejska Wisznice	448	308	46,8	9,8	10,3
gm. wiejska Zalesie	552	282	55,3	10,5	13,0
Białkopodlaska LGD	14 281	7 019	47,6	10,0	10,5

Źródło: GUS, *Statystyczne Vademecum Samorządowca*

Równocześnie z uwagi na wzrastający problem bezrobocia podczas ankiet, wywiadów i konsultacji społecznych sami mieszkańcy zgłaszali potrzebę:

- Diagnozy zapotrzebowania rynku pracy co do ilości i kwalifikacji pracowników.
- Organizacji szkoleń/kursów aktywizujących bezrobotnych i stwarzających możliwości przekwalifikowania się (np. dla grup defaworyzowanych.)
- Stworzenia przyjaznych warunków dla inwestorów tworzących nowe miejsca pracy.
- Przygotowanie terenów inwestycyjnych uzbrojonych w media, drogi dojazdowe mających przyciągnąć potencjalnych inwestorów.
- Stworzenia punktów konsultacyjnych dla mieszkańców dających merytoryczne wsparcie przy zakładaniu nowych form małej przedsiębiorczości.

3.4.2. Działalność gospodarcza

Sektor pozarolniczy

W powiecie bialskim tak jak w województwie lubelskim dominują mikroprzedsiębiorstwa (tj. przedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 10 pracowników i których roczny obrót lub całkowity bilans roczny nie przekracza 2 milionów

¹⁰ <http://www.wup.lublin.pl/wup/index.php?kat=257>

¹¹ Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób; bez pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie.

euro) wśród wszystkich podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON. Stanowią one najliczniejszą grupę podmiotów gospodarczych funkcjonujących na terenie powiatu (w 2013 r. 6 171 podmiotów co stanowi ponad 95,4% ogółu podmiotów gospodarczych w powiecie). W badanych latach grupa mikroprzedsiębiorstw wykazywała 8,1% wskaźnik dynamiki zmian.

W latach 2010-2013 największą liczbę podmiotów gospodarczych zarejestrowano w gminie miejskiej Miedzyrzec Podlaski i gminie wiejskiej Biała Podlaska, a najmniejszą liczbę odnotowano w gminie wiejskiej Sosnówka.

Trzeba jednak zwrócić uwagę, że wskaźnik przedsiębiorczości w powiecie bialskim (mierzony liczbą podmiotów gospodarczych przypadających na 10 tys. mieszkańców) jest nieco niższy niż wynosi średnia w województwie lubelskim, ale jednocześnie jest aż o ok. 47% niższy w stosunku do wskaźnika przedsiębiorczości dla kraju. Wskaźnik ten wskazuje na aktywność i zaangażowanie lokalnego środowiska w realizację procesu przedsiębiorczości.

Tab.9 Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON w 2013 r.

Wyszczególnienie	Podmioty gospodarki narodowej				Podmioty gospodarki narodowej na 10 tys. ludności	Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 10 tys. ludności
	ogółem	w tym w sektor:				
		rolniczy	przemysłowy	budowlany		
gm. wiejska Biała Podl.	980	54	95	147	711	602
gm. wiejska Drelów	223	23	15	38	403	303
gm. wiejska Janów Podl.	315	14	27	58	573	461
gm. wiejska Kodeń	136	12	9	15	360	217
gm. wiejska Konstantynów	200	15	30	38	489	376
gm. wiejska Leśna Podl.	204	11	10	26	471	330
gm. wiejska Łomazy	253	12	28	47	491	363
gm. wiejska Międzyrzec P.	547	77	34	98	520	435
gm. miejska Międzyrzec P.	1 463	50	121	220	855	672
gm. wiejska Piszczac	362	30	24	53	487	363
gm. wiejska Rokitno	120	11	16	12	382	248
gm. wiejska Rossosz	119	6	17	19	507	387
gm. wiejska Sławatycze	114	13	7	14	465	343
gm. wiejska Sosnówka	108	20	9	15	423	247
gm. wiejska Terespol	283	17	17	32	412	257
gm. miejska Terespol	394	4	13	28	678	495
gm. wiejska Tuczn	114	16	10	10	347	213
gm. wiejska Wisznice	317	26	36	36	619	453
gm. wiejska Zalesie	215	20	19	16	484	304
Białkopodlaska LGD	6 469	431	537	922	571	434

Źródło: GUS, *Statystyczne Vademecum Samorządowca*

W 2013 r. w powiecie bialskim wśród 6 469 podmiotów gospodarczych w podziale na sekcje największą liczebność wykazuje Sekcja G tj. Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (1 714 tj. 27% ogółu podmiotów w 2013 r.), a także F, tj. Budownictwo (922 tj. 14,% ogółu podmiotów w 2013 r.). Rezultaty badań pozwalają na stwierdzenie, że wśród podmiotów gospodarczych dominują firmy usługowe. Na tle województwa widoczna jest także koncentracja w powiecie podmiotów gospodarczych, które prowadzą działalność związaną z transportem i gospodarką magazynową, czyli Sekcja H (619 tj. 10%ogółu podmiotów w 2013 r.)

Najwięcej podmiotów z Sekcji G, F i H zarejestrowano w gm. miejskich Międzyrzec Podlaski i Terespol oraz gm. wiejskiej Biała Polska.

Od 2011 r. na terenie województwa lubelskiego działa zrzeszający 12 członków Wschodni Klaster Ekologiczny Dom Energooszczędny. Klaster ten został powołany, aby podnieść konkurencyjność podmiotów działających w sektorach budownictwa, przemysłu drzewnego oraz technologii energooszczędnych. Dzięki owocnej współpracy między członkami klastra głównym produktem klastra jest dom energooszczędny. Wśród członków klastra widnieć jedna firma z obszaru działania BLGD tj. TOLMIR Marek Łukasiak zarejestrowana w Łomazach zajmująca się produkcją drzwi, okien, mebli, schodów oraz energooszczędnych okien pasywnych.

Istotną rolę we wspieraniu przedsiębiorczości na terenie powiatu bialskiego pełnią instytucje samorządu gospodarczego i wiele stowarzyszeń, do których należą przede wszystkim:

- Bialskopodlaska Izba Gospodarcza działająca od ponad 10 lat,
- Międzyrzeckie Stowarzyszenie Przedsiębiorczości,
- Ogólnopolskie Stowarzyszenie na Rzecz Obrony Przewoźników z/s w Białej Podlaskiej,
- Bialskopodlaskie Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego z/s w Białej Podlaskiej,
- Stowarzyszenie na Rzecz Integracji Polski z Unią Europejską.¹²

W trakcie konsultacji społecznych, przeprowadzanych ankiet czy wywiadów mieszkańcy podkreślali wysokie koszty prowadzenia własnej działalności gospodarczej zwłaszcza wynikające z obciążeń daninami publicznymi tj. podatki i składki na ubezpieczenia społeczne, zdrowotne. Równocześnie wskazywani na utrudnienia wynikające ze zmienności przepisów prawa, biurokracji oraz z ograniczeń w handlu ze wschodem. Dodatkowo w 42% badanych gmin mieszkańcy (w 8 z badanych gmin mieszkańcy przyznali 5 punktów w 5 stopniowej skali) zwracali uwagę na problem braku kapitału ułatwiającego rozwój przedsiębiorczości i małej przedsiębiorczości mieszkańców.

Wśród działań aktywizujących i ułatwiających pozyskanie kapitału na rozwój przedsiębiorczości ludność Lokalna wymieniała:

- Tworzenie punktów konsultacyjno-doradczych – aktywizujących i wspomagających mieszkańców poprzez działalność informacyjną, doradczą i szkoleniową na temat możliwości rozwoju małej przedsiębiorczości (aspektów ekonomicznych, prawnych itp.),
- Organizację szkoleń na temat sposobu pozyskiwania dotacji na inwestycje,
- Stworzenie strefy wolnego handlu i utworzenie strefy ekonomicznej
- Wsparcie dla lokalnych liderów
- Wprowadzenie ułatwień w zakładaniu firmy i stworzenia ulg dla firm tworzący nowe miejsca pracy
- Ułatwienia w dostępie do niskooprocentowanych kredytów

Sektor rolniczy

Czynnikiem wpływającym na stan rolnictwa i intensywność produkcji rolnej jest struktura agrarna. Według danych Powszechnego Spisu Rolnego¹³ na terenie BLGD w 2010 r. było 18 125 gospodarstw rolnych o łącznej powierzchni wynoszącej 180,2 tys. ha. Największa ich liczba skupiała się w gminie wiejskiej Biała Podlaska (14,3% ogółu gospodarstw na terenie BLGD), najmniej gospodarstw funkcjonowało w gminie miejskiej Terespol (1,4% ogółu gospodarstw na terenie BLGD).

Wśród gmin wiejskich najmniej gospodarstw odnotowano na terenie gminy Sławatycze (2,3% ogółu gospodarstw na terenie BLGD). W strukturze obszarowej na terenie BLGD przeważały gospodarstwa do 10 ha, które stanowiły 73% wszystkich gospodarstw. Pod względem wielkości dominują małe gospodarstwa o powierzchni od 1 do 5 ha oraz od 5 do 10 ha. Średnia powierzchnia jednego gospodarstwa rolnego na terenie BLGD wahała się od 3,4 ha w gminie miejskiej Międzyrzec Podlaski (wśród gmin wiejskich najmniejszą średnią powierzchnie gospodarstwa zanotowano w gminie Terespol – 6,4 ha) do 17,6 ha w gminie wiejskiej Sosnówka (w powiecie bialskim – 9,9 ha, w woj. lubelskim – 6,4 ha). Pod względem wielkości, najwięcej gospodarstw o powierzchni powyżej 15 ha znajduje się na terenie gmin wiejskich Łomazy (262), Wisznice (215), Międzyrzec Podlaski (213), Sosnówka (212), Drelów (212) i Biała Podlaska (207). Najmniej zaś gospodarstw powyżej 15 ha znajduje się na terenie: gmin miejskich.

¹²http://www.powiatbialski.eu/starostwo/?page_id=112#otoczenie

¹³statystyka nie dysponuje danymi z bieżącej sprawozdawczości na tak niskim poziomie agregacji jakim jest gmina

Terespol (8) i Międzyrzec Podlaski (10). Natomiast gospodarstwa o wielkości do 15 ha stanowią 86,58% ogółu gospodarstw na terenie BLGD.

Wśród powierzchni użytków rolnych dominują tereny pod zasiewami (58,9%), łąki trwałe (16,7%) oraz lasy i grunty leśne (12,2%). Najwięcej w stosunku do powierzchni gruntów ogółem użytków rolnych znajduje się na terenie gmin: Leśna Podlaska (91%), Konstantynów (89,6%), Sławatycze (89,4%), najmniej w gminach: Rossosz (73,7%), Łomazy (79,2%), Rokitno (81,4%), Tucza (82%), Kodeń (82,1%). W zakresie gruntów pod zasiewami przoduje gmina: Leśna Podlaska (71,8%), Konstantynów (67,2%) oraz Rokitno (66%), najmniej natomiast znajduje się w gminach: Drelów (46,8%), Rossosz (49,1%), Janów Podlaski (54%), gmina miejska Terespol (54,4%), Łomazy (55,2%). Pod względem łąk trwałych wyróżniają się gminy: Drelów (29,45%), Sławatycze (23,4%), Piszczac (18,9%), Janów Podlaski (18,4%), gmina miejska Terespol (18,2%). Pastwiska, które zajmują 2,3% powierzchni użytków rolnych obszaru BLGD głównie znajdują się na terenie gmin: miejskiej Terespol (9,1%), Janów Podlaski (4,6%), Sławatycze (4,3%). Niewiele powierzchni zajmują również sady (1,9%), pod tym względem wyróżniają się gminy: Konstantynów (7,5%), Wisznice (6,3%), Janów Podlaski (4,6%). Jak już wspomniano obszar wyróżnia się pod względem lasów i gruntów leśnych, których jest najwięcej w gminach wiejskich Rossosz (22,8%), Łomazy (16,9%), Wisznice (14,8%), Tucza, Rokitno (14,4%), Sosnowka (13,9%), Międzyrzec Podlaski (13,6%) oraz w gminie miejskiej Międzyrzec Podlaski (17,6%),

Słaba jakość gleb przekłada się na powierzchnię zasiewów, rodzaj upraw i hodowlę zwierząt. Na terenie BLGD uprawiane są głównie zboża i ziemniaki. W zakresie zasiewów przeważają zboża, które stanowią aż 85,2% głównie: żyto, pszenżyto, owies. Najwięcej zasiewów zbóż można znaleźć w gminach: Tucza (94,4%), Kodeń (93,6%), Rossosz (93,1%), a najmniej w gminie Wisznice (70,2%) oraz gminie miejskiej Terespol (76,4%).

Pod względem hodowli zwierząt liderami obszaru są gminy wiejskie: Łomazy, Międzyrzec Podlaski, Drelów, Biała Podlaska, Tucza, Piszczac, Leśna Podlaska, w których hodowanych jest ponad 70% trzody chlewnej oraz bydła całego obszaru. Równocześnie ponad 80% hodowli kur znajduje się w terenie gminny wiejskiej i miejskiej Międzyrzec Podlaski. Międzynarodowym wyróżnikiem obszaru jest istniejąca od 1817 r. hodowla koni w Stadninie w Janowie Podlaskim. Stadnina słynie głównie z hodowli koni czystej krwi arabskiej oraz koni angloarabskich.

Do Klastra „Dolina Ekologicznej Żywności” działającego w woj. Lubelskim należy Cukiernia Zaniewicz (Allnet Sp. z o.o.) z Międzyrzecza Podlaskiego. Równocześnie w rejestrze grup producentów rolnych prowadzonych przez Marszałka Województwa Lubelskiego ujętych jest 3 producentów rolnych, których siedziba znajduje się na terenie miasta Biała Podlaska.

Na obszarze działania BLGD występujęszereg produktów tradycyjnych dla obszaru zarówno rejestrowanych, jak i nierejestrowanych. Wśród rejestrowanych produktów można wyróżnić 14 produktów znajdujących się na liście produktów regionalnych i tradycyjny MRiRW oraz produkty 2 producentów żywności ekologicznej. Większość producentów tych wyrobów jest zarejestrowana w gminach Kodeń (8) i Wisznice (4).

W dzisiejszych czasach obserwuje się rosnące zainteresowanie i zapotrzebowanie społeczeństwa na lokalne produkty naturalne, tradycyjne i ekologiczne. Tendencje te stwarzają dobre perspektywy rozwoju dla producentów tych produktów. W trakcie przeprowadzonych konsultacji społecznych, warsztatów SWOT i ankiet mieszkańcy badanego obszaru podkreślali potrzebą rozszerzenia działań na rzecz rozwoju i promocji produktów tradycyjnych dla obszaru (rejestrowanych i nierejestrowanych).

Tab. 40. Wykaz produktów regionalnych i tradycyjnych w powiecie bialskim

Lp.	Nazwa produktu	Gmina
1.	Ciastka przez maszynkę	gminie Biała Podlaska
2.	Sękacz podlaski	Gmina Łomazy
3.	Ser Zabłocki	Gmina Kodeń
4.	Witaminy Eremity syrop z czarnego-bzu	Gmina Kodeń
5.	Pieczeń z szynki-dzika wędzona lub pieczona	Gmina Kodeń
6.	Dzik w cieście	Gmina Kodeń
7.	Kodeński chleb razowy żytni	Gmina Kodeń
8.	Kwas chlebowy sapieżyński kodeński	Gmina Kodeń
9.	Nektar świętego Eugeniusza miód ziołowy	Gmina Kodeń

10.	Kisiel z owsa owsiany	Gmina Kodeń
11.	Kiełbasa królewska wędzona z Wisznic	Gmina Wisznice
12.	Kiełbasa swojska wędzona z Wisznic	Gmina Wisznice
13.	Polędwica wędzona z Wisznic	Gmina Wisznice
14.	Szynka wędzona z Wisznic	Gmina Wisznice

Źródło: <http://www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Lista-produktow-tradycyjnych/woj.-lubelskie/>

Równocześnie przy identyfikacji działań rozwojowych dla BLGD należy zwrócić uwagę na rekomendacje dotyczące rozwoju i konsolidacji łańcucha rolno-spożywczego w województwie lubelskim, które określone zostały jako:

- Wspieranie rozwoju integracji pionowej pomiędzy przedsiębiorstwami przemysłu rolno-spożywczego i gospodarstwami rolnymi, połączonej z pomocą organizacyjną i techniczną oraz doradztwem technologicznym.
- Wspieranie rozwoju grup producenckich i marketingowych.
- Inicjowanie i wdrażanie wspólnych przedsięwzięć podmiotów rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego oraz jednostek naukowych, czyli wzmacnianie powiązań między sektorem rolno-spożywczym a sektorem badawczo-rozwojowym (m.in. w ramach inicjatyw klastrowych).

Należy również dążyć do certyfikacji produktów wytwarzanych na obszarze oraz prowadzić działania wspierające wysiłki w ich pozyskaniu. Posiadanie certyfikatów jest istotne w handlu na rynkach unijnych oraz zewnętrznych, co wynika z zapotrzebowania na towar identyfikowalny (tj. zawierający informacje o stosowanych nawozach, środkach ochrony roślin, dostawcy, sposobie transportu).

Z przeprowadzonej analizy wyników z komunikacji społecznej oraz przeprowadzonych ankiet wynika również brak infrastruktury i możliwości sprzedaży produktów przetworzonych w gospodarstwie rolnym. Mieszkańcy ocenili istotę tego problemu średnio na 4,5 w 5-cio stopniowej skali. Pomyśły rozwiązania tego problemu wskazują na potrzebę:

- Promocji produktów zdrowej żywności, ekologicznej, regionalnej wytworzonych przez regionalnych producentów.
- Pomocy w uzyskaniu nowych rynków zbytu.
- Organizacji szkoleń dla rolników w zakresie możliwości zarobkowania ze sprzedaży bezpośredniej.
- Utworzenia Inkubatora Przetwórstwa Lokalnego organizującego szkolenia, wyjazdy studyjne, pomoc w rozwoju rynków zbytu i sprzedaży bezpośredniej.

Sektor turystyczny

Sektor turystyczny jest obecnie dynamicznie rozwijającym się działem mającym wysoki udział w tworzeniu produktu krajowego brutto oraz miejsc pracy. Obejmuje produkcję dóbr i usług związanych z obsługą turystyczną tj. działalność hoteli, obiektów gastronomicznych, transport, atrakcje turystyczne i obsługę ruchu turystycznego m.in. przez biura podróży.

Jak wspomniano w rozdziale 3.3. powiat bialski wyróżnia się czystymi wodami i powietrzem, nie zdegradowanymi lasami i glebami oraz stwarza doskonałe warunki do produkcji zdrowej żywności. Do urokliwych miejsc należą wspaniałe krajobrazowo tereny nadbużańskie. Na najciekawszym przyrodniczo terenie utworzony został Park Krajobrazowy "Podlaski Przełom Bugu". Na terenie Białkopodlaskiej LGD znajduje się szlak kajakowy Bug-Krzna obejmujący 150-kilometrowy odcinek rzek w powiecie bialskim. Wyznaczony został w oparciu o najatrakcyjniejsze walory przyrodnicze i kulturowe północnej Lubelszczyzny.

O potencjale obszaru BLGD w zakresie turystyki może świadczyć wskaźnik, dotyczący liczby turystów korzystających z noclegów, jak i liczba dostępnych miejsc noclegowych w obiektach działających na tym obszarze. Jak wynika z analizy danych statystycznych za 2013 r. powiat bialski, jest klasyfikowany na 3 pozycji wśród powiatów (po puławskim oraz włodawskim), natomiast w klasyfikacji z uwzględnieniem wszystkich samorządów znajduje się na 6 miejscu województwa lubelskiego.

Tab. 11. Turystyczne obiekty noclegowe (liczba obiektów posiadających 10 i więcej miejsc noclegowych)¹⁴

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
	Liczba ob.				Miejsca noclegowe			
Powiat bialski	32	26	39	41	1 296	1 030	1 318	1 591
gm. miejska Międzyrzec Podlaski	8	8	7	6	304	249	222	409
gm. miejska Terespol	3	1	3	3	140	90	140	140
gm. wiejska Biała Podlaska	5	4	5	6	255	205	232	264
gm. wiejska Janów Podlaski	4	2	12	14	224	130	404	424
gm. wiejska Kodeń	2	2	2	2	50	50	50	50
gm. wiejska Konstantynów	2	0	0	0	50	0	0	0
gm. wiejska Sławatycze	2	2	2	2	60	58	24	58
gm. wiejska Terespol	2	2	4	4	50	50	70	70
gm. wiejska Wisznice	3	3	2	2	143	130	104	104
gm. wiejska Zalesie	1	2	2	2	20	68	72	72

Źródło: GUS

Na terenie objętym LSR funkcjonuje baza noclegowa – hotele, sezonowe schroniska młodzieżowe, pensjonaty i gospodarstwa agroturystyczne i inne. Według danych GUS w 2013 r. bazę noclegową turystyki stanowiło 41 obiektów (wzrost o 9 w stosunku do roku 2010) działających w 10 gminach z obszaru BLGD. Liczba miejsc noclegowych w turystycznych obiektach noclegowych na terenie powiatu bialskiego wynosi 1 591 i wzrosła o 295 miejsc (tj. o 22,8%). Największą liczbę (14) oraz wzrost liczby (o 10) obiektów odnotowano w gminie wiejskiej Janów Podlaski. Równocześnie największym potencjałem turystycznym mierzony liczbą miejsc noclegowych dysponują obiekty działające na obszarze gminy miejskiej Międzyrzec Podlaski (w 2013 r. 409 miejsc noclegowych w 6 obiektach noclegowych).

Ponadto turyści mogą skorzystać z noclegów w 60 gospodarstwach agroturystycznych posiadających do 9 miejsc noclegowych w które łącznie oferują 365 miejsc noclegowych. Najwięcej gospodarstw agroturystycznych znajduje się na terenie gmin wiejskiej Janów Podlaski (15 obiektów z 89 miejscami noclegowymi). Równocześnie brak gospodarstw agroturystycznych odnotowano na terenie gmin miejskich Międzyrzec Podlaski i Terespol oraz na obszarze gminy wiejskiej Tucznia.

Tab. 12. Gospodarstwa agroturystyczne posiadające poniżej 10 miejsc noclegowych

Gmina	Liczba gospodarstw agroturystycznych z miejscami noclegowymi poniżej 10.	Liczba miejsc noclegowych w gospodarstwach agroturystycznych z miejscami noclegowymi poniżej 10
gm. wiejska Biała Podlaska	5	27
gm. wiejska Drelów	2	10
gm. wiejska Janów Podlaski	15	89
gm. wiejska Kodeń	3	14
gm. wiejska Konstantynów	5	29
gm. wiejska Leśna Podlaska	3	17
gm. wiejska Łomazy	3	15
gm. miejska Międzyrzec Podlaski	0	0
gm. miejska Terespol	0	0
gm. wiejska Międzyrzec Podlaski	6	48
gm. wiejska Piszczac	3	14
gm. wiejska Rokitno	2	12
gm. wiejska Rossosz	2	12
gm. wiejska Sławatycze	5	35

¹⁴ Dane dotyczą obiektów posiadających 10 i więcej miejsc noclegowych; od 2012 r. łącznie z kwaterami agroturystycznymi i pokojami gościnnymi.

gm. wiejska Sosnówka	2	15
gm. wiejska Terespol	2	18
gm. wiejska Tuczn	0	0
gm. wiejska Wisznice	1	7
gm. wiejska Zalesie	1	3
Powiat Bialski	60	365

Źródło: dane otrzymane z poszczególnych gmin

W 2013 roku z noclegów w w/w obiektach skorzystało 55 984 osób w tym: 14 936 turystów zagranicznych. Ogółem udzielono 71 169 noclegów w tym: 16 109 osobom z zagranicy. W latach 2010-13 odnotowano 65,3% wzrost ilości osób korzystających z bazy noclegowej i 30,9% wzrost udzielonych miejsc noclegowych. Największą liczbę korzystających i udzielonych noclegów odnotowano w gminach wiejskich: Biała Podlaska, Zalesie, Janów Podlaski oraz gminie miejskiej Międzyrzec Podlaski. Tendencje wzrostowe korzystający z noclegów oraz udzielonych noclegów wystąpiły zarówno wśród turystów polskich jak i zagranicznych. Wpływ na zaobserwowane tendencje miały między innymi działania BLGD podjęte na rzecz promocji i rozwoju usług turystycznych realizowane przy pomocy środków z perspektywy finansowej UE 2007-13.

Tab.13. Wykorzystanie turystycznych obiektów noclegowych w 2013 r.¹⁵

Wyszczególnienie	Korzystający		Udzielone noclegi	
	Ogółem	w tym turyści zagraniczni	Ogółem	w tym turyści zagraniczni
Powiat bialski	55 984	14 936	71 169	16 109
gm. miejska Międzyrzec Podlaski	6 822	971	10 074	1 193
gm. miejska Terespol	1 991	381	3 026	471
gm. wiejska Biała Podlaska	22 207	13 393	25 147	13 861
gm. wiejska Janów Podlaski	5 267	121	11 307	390
gm. wiejska Kodeń	206	0	230	0
gm. wiejska Konstantynów	0	0	0	0
gm. wiejska Sławatycze	260	0	260	0
gm. wiejska Terespol	300	6	1 994	10
gm. wiejska Wisznice	206	64	406	184
gm. wiejska Zalesie	18 725	0	18 725	0

Źródło: GUS

Na obszarze działania BLGD w latach 2010-2013 obserwuje się wzrostową tendencję stopnia wykorzystania miejsc noclegowych. W 2013 r. stopień wykorzystania miejsc noclegowych na obszarze BLGD wyniósł 24,3% i był niższy od tego wskaźnika dla województwa lubelskiego o 6 punktów procentowych.

Na atrakcyjność turystyczną obszaru oprócz uwarunkowań przyrodniczych, historycznych i kulturowych ma wpływ infrastruktura turystyczna (szlaki, ścieżki turystyczne i przyrodnicze). Przez obszar BLGD przebiegają szlaki o znaczeniu ponadregionalnym: Nadbużański Szlak Rowerowy, Szlak Renesansu Lubelskiego oraz Szlak Rowerowy Polski Wschodniej, jak i lokalnym m.in.: Szlak Rowerowy Południowego Podlasia, Szlak kajakowy „Bug-Krzna. Rozmieszczenie szlaków turystycznych w poszczególnych gminach jest nierównomierne. Szlaki turystyczne są zarządzane przez różne podmioty, jest to jedną z przyczyn braku powiązania występujących atrakcji w zintegrowany produkt turystyczny oraz wpływa na brak monitoringu ruchu turystycznego.

Dodatkową atrakcją regionu jest funkcjonujący na obszarze MOSiR Międzyrzec Podlaski całoroczny stok narciarski. Jest on jedynym w województwie lubelskim i szóstym tego typu obiektem w kraju. Przy stoku uformowano kaskadową, trzypoziomową plażę, która ciągnie się wzdłuż całego lewego brzegu zbiornika. W sezonie letnim funkcjonuje ram miejskie strzeżone kąpielisko z pływającym moło.¹⁶

¹⁵ Dane dotyczą obiektów posiadających 10 i więcej miejsc noclegowych; od 2012 r. łącznie z kwaterami agroturystycznymi i pokojami gościnnymi.

¹⁶<http://mosir.miedzyrzec.org/index.php?page=stok-narciarski>

System obsługi ruchu turystycznego tworzą punkty informacji turystycznej. Na obszarze działania BLGD punkty informacji turystycznej zlokalizowane są głównie w Gminnych Ośrodkach Kultury i bibliotekach. Brakuje sieciowej współpracy pomiędzy punktami. Trudno też oszacować liczbę turystów korzystających z usług punktów.

W Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego obszar działania BLGD znajduje się w Obszarze Strategicznej Interwencji dotyczącym turystyki tj. gospodarczego wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych. Zgodnie z zapisami strategii rozwoju województwa lubelskiego interwencja dla tego obszaru powinna obejmować działania zmierzające do wykorzystania potencjału obszarów cennych przyrodniczo i kulturowo dla tworzenia warunków wzrostu społeczno-gospodarczego tych obszarów oraz określenia charakteru i natężenia funkcji turystycznej, aby nie powodowała ona dewaloryzacji lub zniszczenia walorów i zasobów przyrodniczych, które na tym terenie są podstawą jej wykształcenia.

Przeprowadzona analiza wskazuje, iż obszar dysponuje potencjałem, który nie jest w pełni wykorzystany m.in. ze względu na brak kompleksowej, jednolitej informacji o atrakcjach turystycznych obszaru oraz powiązaniach poszczególnych atrakcji w sieciowy produkt turystyczny. Równocześnie brak jest podmiotu, który koordynowałby zarządzanie turystyką obszaru włącznie z działalnością informacyjno – promocyjną, w tym stroną internetową.

Równocześnie o znaczeniu tego sektora dla lokalnej społeczności może świadczyć fakt iż w trakcie przeprowadzanych konsultacji społecznych i ankiet mieszkańcy zwracali uwagę na problem słabej promocji regionu oraz potrzebę poprawy stanu infrastruktury turystycznej. Mieszkańcy wskazywali potrzebę:

- Stworzenia zespołu zajmującego się promocją regionu i realizującego spójną i kompleksową promocję regionu (od zbierania informacji o walorach turystycznych regionu, poprzez sprawdzanie stanu infrastruktury do promocji oraz opracowania i wdrażania systemu współpracy między podmiotami zajmujących się działalnością turystyczną),
- Stworzenia punktów informacji turystycznej w większych jednostkach obszaru działania BLGD np. w Międzyrzeczu Podlaskim, Terespolu itp.,
- Stworzenia folderu turystycznego, przewodników, publikacji promujących konkretne produkty turystyczne, region, zabytki architektury sakralnej i świeckiej, walory przyrodnicze i historyczne regionu,
- Stworzenia/ rozbudowania szlaków turystycznych: rowerowych, pieszych, konnych, architektury skarlanej i świeckiej, ścieżek zdrowia, oznakowania tych szlaków oraz budowa „miejsc postojowych/przystani” (z ławkami i stolikami),
- Reklamy w mediach lokalnych, krajowych i międzynarodowych: w prasie, Internecie itp., uczestnictwo w targach,
- Stworzenia wiat informacyjnych pozwalających na lepsze oznakowanie walorów przyrodniczych, kulturowych i historycznych regionu.
- Zagospodarowania zbiorników wodnych i rozwoju infrastruktury turystycznej na terenach przy zbiornikach wodnych do celów wypoczynkowych/turystycznych
- Rozbudowania bazy noclegowej, stworzenie pól namiotowych i campingowych, rozwoju małej gastronomii,
- Organizacji szkoleń dla mieszkańców na temat możliwości rozwoju agroturystyki, wiosek tematycznych, szlaków oraz możliwości pozyskiwania środków na te cele.

3.5. Infrastruktura techniczna

Istotnym czynnikiem wpływającym w dużym stopniu na rozwój obszaru jest infrastruktura techniczna w tym sieć komunikacyjna, przejścia graniczne, infrastruktura obsługująca gospodarkę wodno-ściekową.

3.5.1. Sieć komunikacyjna, przejścia graniczne

Powiat bialski ze względu na przygraniczne położenie znajduje się na osi ważnych transkontynentalnych szlaków komunikacyjnych. Transport drogowy odbywa się siecią dróg zarządzanych przez wszystkie szczeble administracji, są to drogi krajowe, wojewódzkie, powiatowe i lokalne. Najważniejsze ciągi drogowe to:

- E30 – trasa europejska, wiodąca z portu Cork (Irlandia) do Omska (Rosja). Polski odcinek E30 stanowi (A2) ze Świecka do Kukuryk.
- droga krajowa nr 68 – łączy przejście graniczne Kukuryki-Kozłowicze z drogą krajową nr 2 będącą polską częścią międzynarodowego szlaku komunikacyjnego E30 z Cork do Omska;

- droga krajowa nr 63 – przebiega przez województwa: warmińsko-mazurskie, podlaskie, mazowieckie i lubelskie. Prowadzi do przejścia granicznego w Sławatyczach;
- droga krajowa nr 19 (granica państwa – Białystok – Międzyrzec Podlaski – Lublin – Rzeszów);

Równocześnie duże znaczenie związane z wewnętrzną dostępnością obszaru ma wewnętrzny układ komunikacyjny, który składa się z dróg powiatowych i gminnych. Drogi te wpływają na jakość życia mieszkańców i uzupełniają infrastrukturę drogową w zakresie połączeń między terminalami przeładunkowymi, centrami logistycznymi, zakładami produkcyjnymi, fermami itp. Potwierdza to analiza układu komunikacyjnego obszaru.

Na terenie powiatu bialskiego zlokalizowanych jest 3 729,7 km dróg, w tym:

- drogi krajowe – 126,6 km,
- drogi wojewódzkie – 185,4 km,
- drogi powiatowe – 1 093,6 km,

Według Studium Programowo – Przestrzennego Integracji Systemów Komunikacji w Województwie Lubelskim zły stan techniczny dróg, stanowi jedną z podstawowych barier rozwoju regionalnego. Większość dróg nie jest przystosowana do wzrastającego natężenia ruchu. W większości przypadków (poza odcinkami dróg krajowych nr 2) nawierzchnie dróg nie są przystosowane do przenoszenia ciężkiego ruchu samochodowego o nacisku 115 kN/oś, czego efektem są między innymi odkształcenia profilu poprzecznego (koleiny) i podłużnego. Trasy przebiegające przez obszary o dużym stopniu zurbanizowania charakteryzują się ograniczoną płynnością ruchu, wynikającą z ograniczenia prędkości i braku segregacji ruchu tranzytowego i lokalnego. Wzrost ruchu następuje również na sieci dróg powiatowych i gminnych, które w większości nie są przystosowane do przenoszenia zwiększonych obciążeń.

W pobliżu Terespolu w miejscowości Małaszewicze zlokalizowany jest największy w Polsce kolejowy "suchy" port przeładunkowy (zdolność przeładunkowa w ciągu doby to 24 tys. ton towarów). Na bazie zespołu terminali, na obszarze ponad 110 ha, działa Eurocentrum Logistyczne, którego inwestorem było PKP Cargo S.A. Port przeładunkowy w Małaszewiczach. Ważną działalnością prowadzoną przez PKP Cargo S.A. w Małaszewiczach jest szybki i sprawny transport ciężarówek TIR na platformach kolejowych. Dokonuje się tego w 7 terminalach przeładunkowych (każdy przystosowany do innych ładunków). W Małaszewiczach następuje styk dwóch systemów kolejowych: europejskiego korzystającego z torów o szerokości 1435 mm i azjatyckiego o torach szerokości 1520 mm, zachodzi więc konieczność zmiany środka transportu kolei europejskich na koleje państw byłego ZSRR i odwrotnie.

W pobliżu „suchego portu” znajduje się Wolny Obszar Celny, na którym towary mogą być wprowadzane bez płacenia należności celnych i podatkowych oraz bez konieczności składania zabezpieczenia tych należności.

Ważną funkcję w transporcie międzynarodowym pełnią 4 przejścia graniczne: przejście kolejowe Terespol-Brześć, przejścia drogowe: Kukuryki-Kozłowicze, Terespol – Brześć i Sławatycze – Domaczewo.

3.5.2. Gospodarka wodno-ściekowa

Wielkość presji na wody prezentuje stopień wyposażenia w infrastrukturę obsługującą gospodarkę wodno-ściekową. Długość czynnej sieci wodociągowej na terenie BLGD w 2013 r. wynosiła 1 890,7 km i wahała się od 17,5 km w gminie wiejskiej Rossosz do 175, km w gminie miejskiej Międzyrzec Podlaski. Długość czynnej sieci kanalizacyjnej na terenie gmin należących do BLGD w 2013 r. wynosiła 487,2 km i wahała się od 0,0 km w gminach wiejskich: Drelów, Rossosz i Sosnówka do 97,4 km w gminie wiejskiej Piszczac. Największy wartościowy przyrost sieci kanalizacyjnej odnotowano w gm. wiejskiej Piszczac (wzrost o 32,6 km tj. o 50,1% w stosunku do roku 2010). Równocześnie w gm. miejskiej Terespol podwojono długość sieci kanalizacyjnej.

W wyniku działań inwestycyjnych samorządów zwiększyła się również dostępność do sieci kanalizacyjnej. W zakresie dostępności infrastruktury kanalizacyjnej znaczny problem występuje również na terenie gminy Rokitno gdzie długość sieci kanalizacyjnej wynosi 1 km. Równocześnie w gminie Rossosz odnotowano najniższy udział osób korzystający z sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. W 2013 r. najwięcej osób korzystało z sieci wodociągowej w gminie wiejskiej Tuczn (92,5% ogółu ludności). Najwyższy wskaźnik skanalizowania odnotowano w gminie miejskiej Międzyrzec Podlaski – 81,8%.

W analizowanych latach największy przyrost długości sieci wystąpił w gminach: Zalesie, Piszczac, Tuczn, Konstantynów, Sławatycze, miasto Terespol (z 15,5 km do 33,5 km). Odbiór ścieków na terenie obszaru zapewnia 16 oczyszczalni ścieków.

W większości gmin BLGD problem niskiego poziomu skanalizowania obszaru i wynikające stąd zagrożenia dla środowiska przyrodniczego nie istnieje. Mieszkańcy wskazywali na potrzebę prowadzenia działań związanych z:

- Obniżeniem kosztów odprowadzania ścieków,
- Wprowadzeniem kontroli gospodarstw niekanalizowanych,
- Dofinansowaniem na założenie przydomowych oczyszczalni ścieków,
- Pozyskaniem środków na rozbudowę istniejących oczyszczalni ścieków.

3.5.3. Sieć gazowa

Na terenie BLGD z rozdzielczej sieci gazowej w latach 2010-2013 korzystali jedynie mieszkańcy czterech gmin – gminy wiejskiej Biała Podlaska, gminy wiejskiej Konstantynów, gminy miejskiej Międzyrzec Podlaski oraz gminy wiejskiej Zalesie. Największy odsetek osób korzystających z sieci gazowej odnotowano w gm. wiejskiej Konstantynów (ponad 20% ogółu mieszkańców gminy).

3.6. Infrastruktura społeczna

Z punktu widzenia życia mieszkańców ważnym elementem jest dostęp do usług socjalnych i kulturalnych. Jest to zespół urządzeń publicznych zaspokajających potrzeby socjalne, oświatowe i kulturalne ludności.

3.6.1. Oświata

Na terenach BLGD dostęp do wychowania przedszkolnego w roku szkolnym 2013/2014 zapewniały 82 placówki, do których uczęszczało łącznie 3 312 dzieci. Największy odsetek dzieci korzystających z wychowania przedszkolnego zanotowano w gminie miejskiej Międzyrzec Podlaski (19,4% wszystkich dzieci korzystających z wychowania przedszkolnego na terenie BLGD). Wśród gmin wiejskich największy odsetek dzieci korzystających z wychowania przedszkolnego zanotowano również w gminie Międzyrzec Podlaski (10,8% wszystkich dzieci korzystających z wychowania przedszkolnego na terenie BLGD). Natomiast najmniejszy większy odsetek dzieci korzystających z wychowania przedszkolnego zanotowano w gminie wiejskiej Tucza (1,4% wszystkich dzieci korzystających z wychowania przedszkolnego na terenie BLGD).

W każdej gminie funkcjonowały szkoły podstawowe: od 1 w gminach wiejskich Janów Podlaski, Kodeń, Rokitno i Sławatycze do 11 w gminie wiejskiej Biała Podlaska. Do szkół podstawowych na terenie BLGD w roku szkolnym 2013/14 uczęszczało 6 748 dzieci. Na terenie BLGD w roku szkolnym 2013/2014 funkcjonowało 30 gimnazjów, do których uczęszczało 3 785 uczniów. Największa liczba uczniów zarówno do szkół podstawowych jak i gimnazjów uczęszczała w gminie miejskiej Międzyrzec Podlaski (odpowiednio 15,8% i 15,6% wszystkich dzieci uczęszczających do szkół podstawowych i gimnazjów na terenie BLGD). Wśród gmin wiejskich największa liczba uczniów zarówno do szkół podstawowych jak i gimnazjów uczęszczała w gminie Biała Podlaska (odpowiednio 11,4% i 9,5% wszystkich dzieci uczęszczających do szkół podstawowych i gimnazjów na terenie BLGD).

Przy omawianiu kwestii edukacyjnych mieszkańcy wskazywali na konieczność:

- Diagnozy potrzeb w zakresie usług szkoleniowych.
- Organizacji szkoleń i kursów dostosowaną do potrzeb różnych grup wiekowych.
- Zapewnienie opieki nad dziećmi dla osób uczestniczących w szkoleniach.
- Zajęcia dla młodzieży i dzieci z tzw. doradztwa zawodowego.

Do infrastruktury sportowej na obszarze BLGD należy zaliczyć: boiska sportowe, boiska wielofunkcyjne tzw. Orliki, place zabaw, hale sportowe oraz sale gimnastyczne. Są one zlokalizowane zarówno przy placówkach oświatowych jak i w dogodnych lokalizacjach na terenie poszczególnych gmin. Znaczna część z nich została współfinansowana ze środków zewnętrznych. Budowa takich obiektów jest niezbędna do zaspokojenia potrzeb społeczności lokalnej, w szczególności dzieci, środowisk sportowych i aktywnych mieszkańców. Według danych GUS na obszarze BLGD funkcjonuje 66 klubów sportowych zrzeszający 4 220 członków. Równocześnie zarejestrowanych jest 28 trenerów i 77 instruktorów sportowych. Równocześnie na obszarze Miasta Biała Podlaska funkcjonuje Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie Filia w Białej Podlaskiej mająca potencjał edukacyjny w zakresie szkolenia przyszłej kadry sportowej dla obiektów rekreacyjno- sportowych istniejących i nowo powstających na obszarze BLGD.

W trakcie przeprowadzanych konsultacji społecznych i ankiet mieszkańcy podkreślali potrzebę podjęcia działań poprawy infrastruktury społecznej i sportowej regionu poprzez:

- Poprawę infrastruktury istniejących obiektów sportowych poprzez modernizację i unowocześnienie, stadionów, boisk, zaplecza sportowego budynków sportowych, trybun, hali widowiskowo-sportowej, itp.
- Budowy/modernizacji obiektów małej infrastruktury sportowej (np. skate park, korty tenisowe, ścieżek zdrowia, siłownie zewnętrzne).

3.6.2. Kapitał społeczny

Na terenie POF „Aktywne Pogranicze” w 2013 r., według danych GUS, działało ponad 314 fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych. W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców liczba organizacji pozarządowych wynosiła 28 i była mniejsza niż średnia wartość dla województwa lubelskiego (32).

Rozwój powiatu bialskiego wspieram. in. 17 Organizacji Pożytku Publicznego¹⁷, 20 Stowarzyszeń Kultury Fizycznej¹⁸ oraz inne organizacje działające na rzecz społeczności lokalnych.

3.6.3. Pomoc społeczna

Pomoc społeczna ma na celu zapewnić pomoc osobom lub rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej. Ośrodki Pomocy Społecznej mają za zadanie wspieranie osób i rodzin w zaspakajaniu niezbędnych potrzeb życiowych oraz podejmowanie działań zmierzających do życiowego usamodzielnienia ich. Do głównych zadań instytucji realizujących działania z zakresu pomocy społecznej należą m.in. pomoc finansowa, materialna, fachowa pomoc psychologiczno-pedagogiczna oraz przeciwdziałanie alkoholizmowi i wykluczeniu społecznemu.

Na obszarze BLGD na terenie wszystkich gmin działają ośrodki pomocy społecznej, przy czym na terenie gmin wiejskich są to Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej (GOPS) (łącznie 17), a na terenie miast Miejskie Ośrodki Pomocy Społecznej (MOPS) (2). Pomoc udzielana jest w przypadku: ubóstwa, sieroctwa, bezdomności, bezrobocia, niepełnosprawności, długotrwałej lub ciężkiej choroby, przemocy w rodzinie, potrzeby ochrony macierzyństwa lub wielodzietności, a także bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych.

W 2013 r. budżety gmin należących do obszaru BLGD dysponowały ponad 65 mln zł środków finansowych na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej. Największą wartość środków posiadały OPS na obszarze gminy wiejskiej Międzyrzec Podlaski 11 544 059 zł tj. 17,8% ogółu środków na obszarze BLGD. Najmniej środków zarezerwowanych na działania z zakresu pomocy społecznej odnotowano w gminie wiejskiej Sosnówka – 1 365 203 zł.

Tab.14. Dane o korzystających z pomocy i wsparcia na obszarze BLGD w 2013 r.

Osoby i rodziny, którym udzielono pomocy i wsparcia	10 686
Liczba osób	8 817
w tym: osoby długotrwale korzystające	4 796
Wiek 0-17	3 040
Wiek produkcyjny	3 679
Wiek poprodukcyjny	433
Liczba rodzin	4 762
Liczba osób w rodzinach	16 929

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Gminnych Ośrodków Pomocy Społecznej

Według danych Ośrodków Pomocy Społecznej w 2013 r. instytucje te udzieliły pomocy i wsparcia 10 686 osobom i rodzinom z obszaru BLGD. Największy odsetek ludności objętej pomocą społeczną oraz działaniami przeciwdziałającymi wykluczeniu społecznemu objął mieszkańców z obszaru gminy wiejskiej Międzyrzec Podlaski (23,3%), a najmniejszy z gminy wiejskiej Rokitno (2,2%). W większości przypadków pomoc otrzymały osoby długotrwale korzystające z pomocy (4 796) oraz w wieku produkcyjnym (3 679). Pomoc udzielana jest w szczególności w przypadku: (1) bezrobocia, (2) ubóstwa, (3) długotrwałej lub ciężkiej choroby oraz (4) niepełnosprawności. Najczęstsze przypadki pomocy w tym zakresie odnotowano na terenie gminy wiejskiej Międzyrzec Podlaski. Najrzadziej pomoc w tym zakresie była udzielana na obszarze gminy wiejskiej Rossosz.

Tab.15. Powody udzielenia pomocy i wsparcia na obszarze BLGD w 2013 r.

Ubóstwo	
Liczba rodzin	2 288

¹⁷ Wersje on-line programu e-pity dla OPP można znaleźć 17 OPP na terenie powiatu bialskiego uprawnionych do odliczenia 1% z PIT za 2015 r.

¹⁸ http://www.powiatbialski.eu/starostwo/?page_id=35

Liczba osób w rodzinach	7 961
Bezrobocie	
Liczba rodzin	2 462
Liczba osób w rodzinach	8 416
Niepełnosprawność	
Liczba rodzin	1 069
Liczba osób w rodzinach	3 283
Długotrwała lub ciężka choroba	
Liczba rodzin	1 370
Liczba osób w rodzinach	4 223
Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	
Liczba rodzin	1 235
Liczba osób w rodzinach	5 827
Alkoholizm	
Liczba rodzin	442
Liczba osób w rodzinach	1 197
Potrzeba ochrony macierzyństwa	
Liczba rodzin	1 057

Źródło: Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej

Wśród zadań GOPS oraz MOPS ilościowo przeważa wypłata świadczeń niepieniężnych z pomocy społecznej (posiłki). W 2013 roku z takiej pomocy korzystało 5 266 osób, którym wydano 702 052 posiłki o łącznej wartości 2,21 mln zł. Wartościowo w zadaniach ośrodków pomocy społecznej przeważa wypłata zasiłków okresowych.

Wśród innych rodzajów pomocy i świadczeń wartościowo przeważa wypłata zasiłków rodzinnych i dodatków do zasiłków rodzinnych. W 2013 r. zasiłki takie wypłacono 10 130 rodzinom na łączną kwotę 24,1 mln zł. Największą liczbę świadczeń wypłacono w ramach zasiłków pielęgnacyjnych tj. 28 092 świadczenia na kwotę 2,55mln zł.

Na obszarze BLGD znajdują się 2 Środowiskowe Domy Samopomocy (Kodeń i Tucza) oraz 3 Domy Pomocy Społecznej (2 w gminie Kodeń – w Kostomłotach i w Kodniu oraz 1 w gminie Konstantynów). Na terenach kilku gmin znajdują się Warsztaty Terapii Zajęciowej, m.in.: Wisznice (30 uczestników), Kodeń (27 uczestników), Międzyrzec Podlaski (27 osób) i Konstantynów (25 osób). Są to jednostki organizacyjne, która zajmują się pomocą społeczną dla osób w podeszłym wieku i osób niepełnosprawnych. Oprócz podstawowej opieki, (pomoc lekarzy, pielęgniarzy, psychologów i rehabilitantów) podopieczni placówek mogą korzystać z pracowni terapii zajęciowej.¹⁹

3.7. Potencjał inwestycyjny gmin na obszarze BLGD

O zdolności inwestycyjnej danej jednostki samorządu terytorialnego świadczy struktura budżetu uchwalanego rokrocznie przez rady gmin. Na obszarze BLGD, w latach 2010-2013, zaobserwowano niewielkie wahania w strukturze dochodów poszczególnych gmin. Według danych GUS, w 2013 r., łączne dochody budżetów gmin wchodzących w skład BLGD wyniósł 355,47 mln zł, o ok. 5,07% więcej w porównaniu do 2010 r. Największy udział miały dochody gminy miejskiej Międzyrzec Podlaski (13,85%) oraz gmin wiejskich Biała Podlaska (10,1%) i Międzyrzec Podlaski (9,1% łącznych dochodów budżetów gmin), a najmniejszy gmin wiejskich: Rossosz (2%) i Sosnowka (2,3%). Średni dochód w przeliczeniu na 1 mieszkańca wyniósł 137,3 zł. Największy dochód uzyskiwały gminy wiejskie: Drelów (3 743 zł) Sławatycze (3 663 zł) i Wisznice (3 581 zł). Najmniejszy natomiast miasto Terespol (2 398 zł) i gmina Łomazy (2 855 zł). Średnia wysokość dochodu podatkowego gmin objętego LSR na 1 mieszkańca = 820,99. Najwyższy poziom tego wskaźnika odnotowano w gm. miejskiej Terespol (1 934,2 zł) i gm. wiejskiej Zalesie (1 185 zł), a najniższy w gm. wiejskiej Sławatycze (443,4 zł).

Tab.16. Dochody gmin na obszarze BLGD w 2013 r.

Wyszczególnienie	Dochody zł na 1 mieszkańca	Dochód podatkowy na 1 mieszkańca	Dochody własne	Dotacje ogółem	Subwencja ogólna
			Struktura (%)		
Powiat bialski	3 137	820,99	30,3	26,5	43,3
gm. wiejska Biała Podlaska	2 615	492,65	28,7	22,8	48,5
gm. wiejska Drelów	3 743	667,1	17,9	37,2	44,9

¹⁹<http://www.pcpr.powiatbialski.pl/pliki/strategia2014.pdf>

gm. wiejska Janów Podlaski	3 548	818,41	29,6	32,9	37,5
gm. wiejska Kodeń	3 212	861,23	25,7	26,4	47,9
gm. wiejska Konstantynów	3 280	558,46	27,1	24,6	48,2
gm. wiejska Leśna Podlaska	3 359	750,3	23,1	28,3	48,6
gm. wiejska Łomazy	2 855	516,29	23,8	20,3	56,0
gm. wiejska Międzyrzec Podlaski	3 087	1150,43	40,7	24,4	34,9
gm. miejska Międzyrzec Podlaski	2 866	1074,44	22,4	27,0	50,5
gm. wiejska Piszczac	3 287	850,34	18,1	24,4	57,6
gm. wiejska Rokitno	3 142	749,66	23,0	31,4	45,6
gm. wiejska Rossosz	3 023	596,83	20,5	25,8	53,8
gm. wiejska Sławatycze	3 663	443,4	21,5	36,3	42,1
gm. wiejska Sosnówka	3 253	779,06	27,6	30,1	42,3
gm. wiejska Terespol	3 543	816,01	47,5	17,0	35,6
gm. miejska Terespol	2 398	1934,2	62,4	13,5	24,2
gm. wiejska Tuczn	3 522	550,52	16,9	36,4	46,7
gm. wiejska Wisznice	3 581	803,95	27,8	36,3	36,0
gm. wiejska Zalesie	3 557	1185,63	35,4	26,2	38,4

Źródło: GUS

Największy udział w dochodach ogółem miała subwencja ogólna – 43,3% i dochody własne gmin – 30,3%, a najmniejszy dotacje – 26%. Podobną strukturą dochodów charakteryzowała się większość gmin wchodzących w skład analizowanego obszaru, wyjątek stanowiła struktura dochodów miasta Terespol i gminy Terespol gdzie największy udział w dochodach ogółem miały dochody własne, a następnie subwencja ogólna i dotacje.

Od 2010 r. wartość wydatków zmalała o 11,64% i osiągnęła wartość 341,13 mln zł. Wg danych GUS na obszarze BLGD w 2013 r. wydatki w przeliczeniu na jednego mieszkańca wyniosły 3 010,73 zł i były niższe niż dla woj. lubelskiego (3 393,03 zł). Największe wydatki (na 1 mieszkańca) odnotowała gmina Sławatycze (3 765 zł), a najmniejsze miasto Terespol (2 454 zł). Wydatki majątkowe wyniosły zaledwie 15,1% (51,6 mln zł). Największy udział wydatków majątkowych miały gminy wiejskie: Janów Podlaski (34,2%) i Rossosz (25,3%), a najmniejszy gminy: Tuczn (5,4%) i Piszczac (1,1%). Równocześnie większość środków gminy wydatkują na zadania z zakresu oświaty i pomocy społecznej.

Rozdział IV Analiza SWOT

Analiza SWOT to popularna technika analityczna – często stosowana na początkowym etapie planowania strategicznego. W przypadku planowania rozwoju obszaru objętego działalnością LGD, zastosowanie SWOT pozwala na identyfikację kluczowych atutów i słabości obszaru oraz na skonfrontowaniu ich z aktualnymi i przyszłymi szansami i zagrożeniami. Podczas warsztatów SWOT zidentyfikowano i usystematyzowano informacje dotyczące obszaru LGD w czterech grupach:

Czynniki wewnętrzne pozytywne – silne strony, atuty danego obszaru. Cechy wyróżniające obszar LSR od innych obszarów (np. tereny pod inwestycje, położenie geograficzne, dobre warunki do rozwoju turystyki).

Czynniki wewnętrzne negatywne – słabe strony danego obszaru, będące konsekwencją ograniczeń zasobów (np. niewystarczająca infrastruktura turystyczna, niska przedsiębiorczość mieszkańców).

Czynniki zewnętrzne pozytywne – szanse, korzystne tendencje w otoczeniu zewnętrznym danego obszaru, które właściwie wykorzystane mogą stanowić impuls rozwojowy (np. rozwój turystyki, rozwój przedsiębiorczości).

Czynniki zewnętrzne negatywne – zagrożenia, niekorzystne tendencje w otoczeniu zewnętrznym, które mogą być barierą dla rozwoju obszaru (np. konkurencja sąsiednich obszarów, spowolnienie gospodarcze skutkujące brakiem zainteresowania obszarem inwestycyjnym).²⁰

W warsztatach SWOT zorganizowanych w dniu 10 sierpnia 2015 r. w Białej Podlaskiej wzięli udział członkowie, stworzonego dla potrzeb stworzenia LSR na lata 2014 -2020, zespołu partycypacyjnego. Uczestniczyło w nich 37 osób - przedstawiciele wszystkich sektorów współdziałających w ramach LGD tj. przedsiębiorcy, rolnicy,

²⁰ Definicje zgodne z Poradnikiem dla lokalnych grup działania w zakresie opracowania lokalnych strategii rozwoju na lata 2014-2020.

organizacje społeczne, pozarządowe, przedstawiciele grup defaworyzowanych w tym: osób niepełnosprawnych, długotrwale bezrobotnych, młodzieży, kobiet po 50 roku życia itp.

1. W ramach przeprowadzonych badań mieszkańcy podkreślali atrakcyjność turystyczną terenów BLGD. Dodatkowo w ramach dyskusji o mocnych stronach zwrócono uwagę na walory przyrodnicze i środowiskowe, uwarunkowania historyczne i kulturowe oraz walory turystyczne i rekreacyjne obszaru. Mieszkańcy 7 gmin z obszaru BLGD podkreślali problem niszczących obiektów zabytkowych i potrzebę podjęcia działań w tym zakresie. Dodatkowo mieszkańcy widzą potrzebę podjęcia kompleksowych działań poprawiających promocję istniejących obiektów kulturowych i turystycznych aby zwiększyć stopień wykorzystania miejsc noclegowych.
2. W trakcie badań zwracano uwagę na poprawę stanu infrastruktury sportowej. W SWOT infrastruktura sportowa została zaliczona zarówno do mocnych jak i słabych stron badanego obszaru. Jej potencjał stwarza szanse do rozwoju obszaru. W trakcie warsztatów SWOT jako mocną stronę wymieniano możliwość organizacji na terenie LGD imprez sportowych o zasięgu ogólnopolskim i międzynarodowym. Z drugiej strony mieszkańcy zwracali uwagę na konieczność poprawy stanu infrastruktury sportowej poprzez jej rozbudowę i modernizację.
3. W ramach dyskusji na temat słabych stron zwracano uwagę na problemy ze wzrostem bezrobocia, brakiem nowych miejsc pracy, wyludnianiem się obszaru LGD, starzeniem się społeczności i spadkiem tożsamości kulturowej mieszkańców obszaru LGD oraz potrzebę podjęcia działań w tych kwestiach.
4. Wśród słabych stron wskazywano względnie niski wskaźnik przedsiębiorczości (571 przedsiębiorstwa na 10 000 mieszkańców). Podkreślano też potrzebę podjęcia działań na rzecz rozwoju i wsparcia przedsiębiorczości poprzez organizację szkoleń na temat sposobu pozyskiwania środków na inwestycje, punktów konsultacyjno - doradczych oraz potrzebę wsparcia finansowego rozwoju przedsiębiorczości.
5. Kolejnym punktem, który został poruszony w trakcie dyskusji o słabych stronach, była niewielka liczba liderów i brak wsparcia dla działaczy społecznych.

		Charakterystyka oddziaływania czynnika			
		Pozytywny (+)		Negatywny (-)	
		Mocne Strony (S) (pozytywne strony obecnej sytuacji)	Odniesienie do diagnozy	Słabe Strony (W) (negatywne strony obecnej sytuacji)	
Miejsce występowania czynnika	Wewnętrzne „dzisiaj”, tutaj	1. Położenie geograficzne <ul style="list-style-type: none"> • Przygraniczne położenie przy transkontynentalnych szlakach komunikacyjnych, • Bezpośrednie położenie przy wschodniej granicy Unii Europejskiej, 	3.2.1. Uwarunkowania przestrzenne 3.5.1. Sieć komunikacyjna, przejścia graniczne	1. Problemy rynku pracy <ul style="list-style-type: none"> • Wzrost bezrobocia • Brak miejsc pracy, • Brak wykwalifikowanych pracowników, • Utrudniony dostęp do rynku pracy grup defaworyzowanych 	3.4.1. Rynek pracy
		2. Kuchnia i produkty regionalne oferowana przez podmioty działające na obszarze BLGD <ul style="list-style-type: none"> • Produkty regionalne, lokalne • Warsztaty kulinarne. 	3.2.4. Uwarunkowania historyczne i kulturowe 3.4.2. Działalność gospodarcza - Sektor rolniczy	2. Problemy demograficzne <ul style="list-style-type: none"> • Wyludnianie się obszaru LGD • Starzenie się społeczności 	3.4. Demografia
		3. Tereny o korzystnych walorach turystycznych i rekreacyjnych do rozwoju turystyki <ul style="list-style-type: none"> • Różnorodność architektury zabytkowej o charakterze świeckim i sakralnym • Infrastruktura turystyczna 	3.2.4. Uwarunkowania historyczne i kulturowe 3.2.5. Zabytki 3.4.2. Działalność gospodarcza - Sektor turystyczny	3. Słaba aktywność społeczności lokalnej <ul style="list-style-type: none"> • Brak integracji społeczności lokalnej, • Brak liderów 	3.6. Infrastruktura społeczna
		4. Korzystne walory przyrodniczo-krajobrazowe obszar <ul style="list-style-type: none"> • Urokliwe tereny nadbużański, • Czyste środowisko 	3.4.2 Uwarunkowania geograficzne i przyrodnicze	4. Infrastruktura turystyczna <ul style="list-style-type: none"> • Niewystarczająco rozwinięte zaplecze infrastruktury turystycznej (obiekty noclegowe, gastronomia, zróżnicowane atrakcje i szeroka oferta spędzania czasu wolnego), 	3.4.2. Działalność gospodarcza – Sektor turystyczny
		5. Infrastruktura sportowa <ul style="list-style-type: none"> • Orliki, Kluby sportowe • Uczelnia sportowa 	3.6.1 Oświata	5. Infrastruktura sportowa i rekreacyjna <ul style="list-style-type: none"> • Potrzeba modernizacji lub rozbudowa i obiektów infrastruktury sportowo-rekreacyjnej 	3.6.1 Oświata
		6. Bogate i wielokulturowe dziedzictwo kulturowe <ul style="list-style-type: none"> • Wielokulturowość • Wielowyznaniowość • Rękodzieło • Zespoły ludowe 	3.2.4. Uwarunkowania historyczne i kulturowe 3.6.1 Oświata	6. Infrastruktura techniczna <ul style="list-style-type: none"> • zły stan technicznych dróg lokalnych, • słabo rozwinięta infrastruktura komunikacyjna, 	3.5.1. Sieć komunikacyjna, przejścia graniczne
		7. Bardzo dobre warunki do produkcji żywności ekologicznej i rozwoju agroturystyki	3.4.2. Działalność gospodarcza - Sektor rolniczy - Sektor turystyczny	7. Niszczące obiekty zabytkowe sakralne i świeckie	3.2.5. Zabytki

Zewnętrzne „jutro”, tam	8. Aktywność organizacji społecznych zainteresowanych kulturą lokalną i dbałością o kulturę	3.4.2. Działalność gospodarcza - Sektor turystyczny 3.5.1. Oświata	8. Brak kompleksowej, jednolitej informacji o atrakcjach turystycznych obszaru oraz powiązaniach poszczególnych atrakcji w sieciowy produkt turystyczny.	3.4.2. Działalność gospodarcza - Sektor turystyczny
			9. Względnie niski wskaźnik przedsiębiorczości (571 przedsiębiorstwa na 10 000 mieszkańców),	3.4.2. Działalność gospodarcza -Sektor pozarolniczy
	O Szanse (pozytywne możliwości jakie niesie za sobą przyszłość, możliwości wynikające z otoczenia zewnętrznego)		T Zagrożenia (negatywne możliwości jakie niesie za sobą przyszłość, zagrożenia wynikające z otoczenia zewnętrznego)	
	1. Plany rozbudowy Autostrady A2	3.5.1. Sieć komunikacyjna, przejścia graniczne	1. Ograniczenia w wymianie handlowej ze wschodem	3.4.2. Działalność gospodarcza - Sektor pozarolniczy
	2. Dostępne środki w nowej perspektywie finansowej UE 2014-2020 na rozwój i utworzenie działalności gospodarczej oraz poprawę infrastruktury na terenie gmin	3.7. Potencjał inwestycyjny gmin na obszarze BLGD	2. Brak środków finansowych na finansowanie budowy i remontów dróg	3.7. Potencjał inwestycyjny gmin na obszarze BLGD
	3. Zmiany przepisów prawa w zakresie produkcji produktów regionalnych np. produkcji i handlu dziczyzną	3.4.2. Działalność gospodarcza - Sektor rolniczy	3. Zmienność uregulowań legislacyjnych w zakresie pozyskiwania środków z funduszy UE, prowadzenia działalności gospodarczej, zamówień publicznych, itp.	3.4.2. Działalność gospodarcza - Sektor rolniczy
	4. Rozwój współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej na poziomie JST i innych instytucji	3.2. Opis obszaru objętego LSR	4. Silna konkurencja ze strony tańszych produktów niższej jakości	3.4.2. Działalność gospodarcza - Sektor rolniczy
	5. Rosnące zapotrzebowanie na energię odnawialną	3.5.2 Gospodarka wodno- ściekowa	5. Dalsze wyludnianie i wzrost średniego wieku wywołany szczególnie odpływem młodzieży i dobrze wykształconej kadry regionu,	4. Demografia
	6. Perspektywa rozwoju turystyki i agroturystyki w związku z trendami panującymi w Polsce i na świecie	3.4.2. Działalność gospodarcza - Sektor turystyki	6. Zaniechanie kultywowania obrzędów kultury i tradycji przez młodych mieszkańców	
	7. Możliwość rozwoju współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami (w zakresie skracania łańcucha dostaw, rynku turystycznego, rynków zbytu)	3.4.2. Działalność gospodarcza - Sektor rolniczy - Sektor turystyczny		

		8. Rosnące zainteresowanie i zapotrzebowanie społeczeństwa na lokalne produkty naturalne i ekologiczne	3.4.2. Działalność gospodarcza - Sektor turystyki		
--	--	--	--	--	--

Rozdział V Cele i wskaźniki

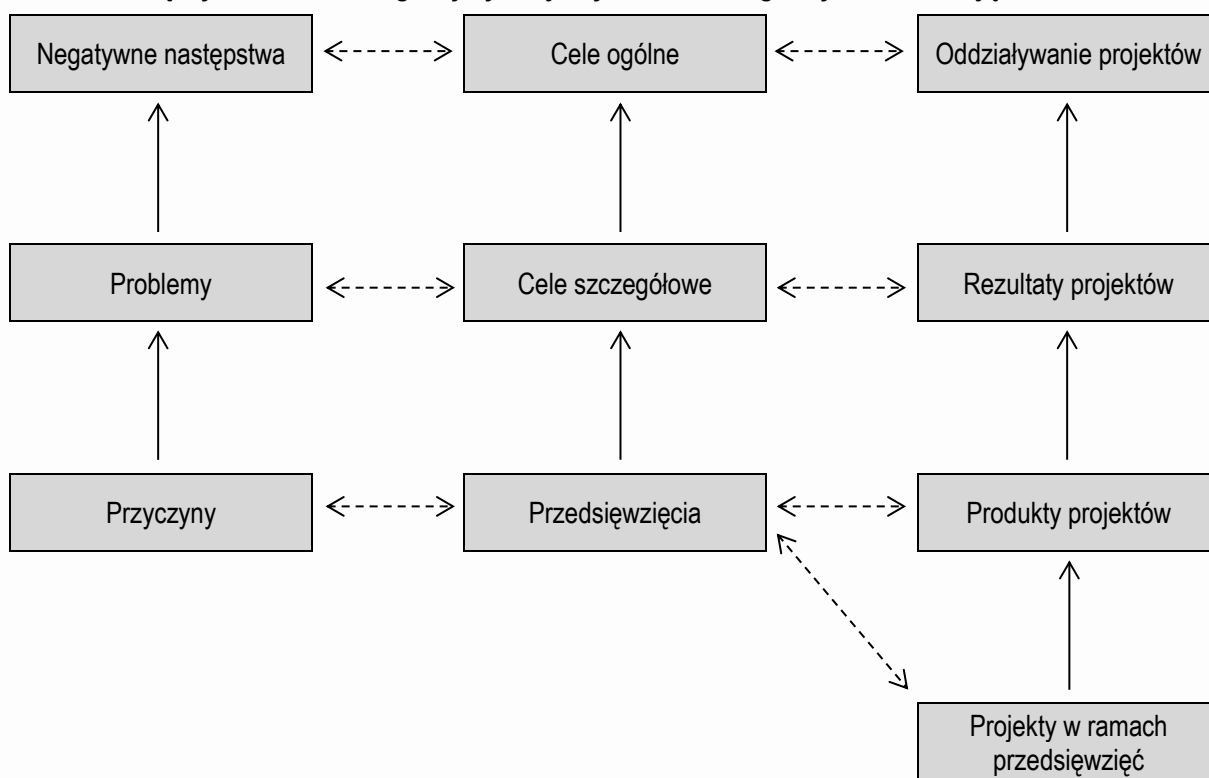
Cele LSR zostały sformułowane na podstawie badań partycypacyjnych przeprowadzonych na etapie opracowywania diagnozy obszaru oraz analizy SWOT.

Identyfikacja celów, a także ustalenie ich wzajemnych powiązań, czyli określenie celów ogólnych, szczegółowych i przedsięwzięć były bardzo ważnymi elementami planowania strategicznego. Proces ten rozpoczął się już na etapie konsultacji społecznych oraz warsztatu SWOT. Ostatnim jego elementem było sformułowanie treści celów strategicznych i ich zapisanie w LSR.

Sposób konstrukcji celów był bardzo ważny w kontekście późniejszej realizacji LSR, w tym również w odniesieniu do procesów monitorowania i ewaluacji oraz rozliczenia się z osiągniętych wyników. Opracowując cele strategiczne BLGD miało na uwadze fakt, iż realizacja każdego z zapisanych w LSR celów musi być w trakcie wdrażania LSR mierzona, a stopień ich realizacji będzie miał wpływ na ocenę realizacji całej strategii.

Logika interwencji jest schematem pokazującym ciąg przyczynowo- skutkowy – od zrealizowanych w ramach strategii projektów do ich efektów w mniejszej i większej skali. Efekty te powinny być ściśle powiązane z celami ogólnymi i szczegółowymi określonymi w LSR. Logika interwencji pokazuje związki między podjętymi działaniami i ich fizycznie mierzalnymi produktami. Te z kolei są konsumowane w procesie osiągania celów szczegółowych i obrazowane w postaci rezultatów. Osiągnięcie celu szczegółowego ma natomiast przyczynić się do osiągnięcia celu ogólnego, mierzonego za pomocą wskaźników oddziaływania.

Zależność między elementami diagnozy sytuacji, wyborami strategicznymi a realizacją LSR:

DIAGNOZA STRATEGII

WYBORY
STRATEGICZNE

REALIZACJA
STRATEGII
LOGIKA INTERWENCJI

Prawidłowe sformułowanie logiki interwencji jest kluczowe dla sporządzenia skutecznej i efektywnej LSR, natomiast wadliwy zestaw wskaźników wydatnie ogranicza możliwość dokonania oceny, czy podejmowane w ramach LSR działania prowadzą do osiągnięcia wyznaczonych celów.

Formułując cele BLGD zwracało uwagę na następujące kwestie:

- cele szczegółowe LSR odnoszą się do problemów zdefiniowanych w strategii,
- cele ogólne są odwróceniem negatywnych, dalekosiężnych następstw tych problemów,
- zdefiniowane efekty projektów realizowanych w ramach przedsięwzięć zaproponowanych w strategii odzwierciedlają przyczyny problemów.

Cele, w tym cele ogólne, sformułowane w LSR spełniają kryteria SMART, to znaczy:

- **Specific – Skonkretyzowane** – stanowić rozwiązanie dla określonych w strategii problemów i wyzwań,
- **Measurable – Mierzalne** – poprzez wskaźniki,
- **Ambitious – Ambitne**,
- **Rational – Realistyczne** – możliwe do osiągnięcia,
- **Time-bounded – Terminowe** – z określoną perspektywę czasową.

Każdy cel uwzględniony w LSR jest konkretny i mierzalny – ma swój wskaźnik (lub zestaw wskaźników) oraz jednostkę miary. Umożliwia to sprawdzenie w jakim stopniu dany cel został osiągnięty.

Cele sformułowane w LSR wynikają z badań partycypacyjnych, w tym konsultacji społecznych przeprowadzonych na etapie opracowywania diagnozy obszaru oraz analizy SWOT, kiedy to określone zostały m.in. kluczowe problemy i wyzwania na obszarze działania BLGD.

Cele uwzględnione w PROW będą finansowane w ramach PROW 2014-2020, ze środków EFRROW. Realizują cel szczegółowy 6B „wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich” w ramach priorytetu 6 „wspieranie włączenia społecznego, ograniczenia ubóstwa i rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich”. W ramach LSR realizowane będą także cele szczegółowe PROW 2014-2020 takie jak:

a) poprawa konkurencyjności głównych producentów w drodze lepszego ich zintegrowania z łańcuchem rolno-spożywczym poprzez systemy zapewnienia jakości, dodawanie wartości do produktów rolnych, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy i organizacje producentów oraz organizacje międzybranżowe.

W ramach LSR wspierane będą operacje z zakresu małego przetwórstwa oraz tworzenie sieci (zakres: krótkie łańcuchy dostaw, rynki lokalne, działania promocyjne i marketingowe).

b) ułatwianie różnicowania działalności, zakładania i rozwoju małych przedsiębiorstw i tworzenia miejsc pracy.

W ramach LSR realizowane będą operacje w zakresie przedsiębiorczości w tym działania mające na celu wyposażenie w niezbędną wiedzę lub umiejętności oraz kwalifikacje. Realizacja LSR przyczyni się też do aktywizowania osób bezrobotnych, grup defaworyzowanych, współpracy LGD z przedsiębiorcami.

c) zwiększanie dostępności technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK, z ang. ICT) na obszarach wiejskich oraz podnoszenie poziomu korzystania z nich i poprawianie ich jakości.

W ramach LSR wspierane będą operacje z zakresu wykorzystania technologii informacyjnych w rozwoju pozarolniczych miejsc pracy czy udostępniania zasobów kulturowych, przyrodniczych i turystycznych obszarów wiejskich.

Cele zawarte w LSR przyczyni się też do realizacji celów przekrojowych PROW 2014-2022 dotyczących środowiska, łagodzenia zmian klimatu oraz innowacyjności.

Opis celów ogólnych, szczegółowych i przedsięwzięć oraz uzasadnienie ich sformułowania w oparciu o konsultacje społeczne i powiązanie z analizą SWOT

Cel ogólny I: Ograniczenie ubóstwa i wzrost gospodarczy poprzez rozwój przedsiębiorczości oraz poprawa stanu środowiska na obszarze objętym LSR

Cel szczegółowy: Wzrost poziomu zatrudnienia i przedsiębiorczości mieszkańców obszaru objętego LSR

Uzasadnienie i opis: Wzrost bezrobocia, zaobserwowane negatywne trendy demograficzne, niski poziom dochodów ludności oraz niski wskaźnik przedsiębiorczości na obszarze objętym LSR, przekłada się na konieczność podjęcia działań na rzecz ograniczenia ubóstwa i wzrostu gospodarczego poprzez rozwój przedsiębiorczości oraz poprawę stanu środowiska.

Poprzez realizację celu I LSR, będą tworzone warunki do rozwoju przedsiębiorczości w tym szczególnie sektora usługowego i produkcyjnego. Problem bezrobocia wymaga intensywnych działań poprzez nieustanne pobudzenie

przedsiębiorczości. Bardzo istotne jest rozwiązanie problemu niskich dochodów mieszkańców obszarów wiejskich. Właśnie w rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, BLGD dostrzega możliwość podniesienia poziomu życia mieszkańców.

Rozwój gospodarczy obszarów wiejskich, wspierany przez BLGD, zapewniający warunki życia i pracy na poziomie porównywalnym z terenami miejskimi, będzie związany z tworzeniem nowych stanowisk pracy, głównie poza rolnictwem, i pozyskiwania dodatkowych dochodów. Proces ten jest koniecznością, a zarazem jedyną szansą poprawy sytuacji materialnej mieszkańców wsi.

Za sprawą podejmowania i rozwoju przedsiębiorczości, oraz sieci krótkich łańcuchów żywnościowych zmieni się oblicze regionu i warunki życia mieszkańców. Region stanie się miejscem atrakcyjnym do zamieszkania i prowadzenia działalności gospodarczej.

Przedsięwzięcie: Tworzenie i rozwój przedsiębiorczości usługowej i produkcyjnej

Przedsięwzięcie realizowane w ramach celu I będzie również przyczyniać się do osiągnięcia celów przekrojowych PROW 2014-2020 takich **jak środowisko, łagodzenie zmiany klimatu i dostosowanie się do niej oraz innowacyjność. Zgodnie z kryteriami wyboru projektów – przedsięwzięcia, które będą przyczyniać się do poprawy stanu środowiska, czy też projekty innowacyjne będą otrzymywać dodatkowe punkty w ramach oceny wniosków o dofinansowanie.**

Poprzez realizację przedsięwzięcia Tworzenie i rozwój przedsiębiorczości usługowej i produkcyjnej będą wspierane projekty dotyczące tworzenia oraz rozwijanie przedsiębiorczości.

Cel ogólny II: Zachowanie dziedzictwa kulturowego, historycznego i naturalnego obszaru objętego LSR

Cele szczegółowe: Zachowanie tradycji regionalnych i lokalnych oraz walorów przyrodniczych regionu
Rozwój i promocja obszaru LSR w oparciu o zasoby regionu
Zachowanie elementów architektury świeckiej i sakralnej, tradycyjnej dla regionu

Uzasadnienie i opis: Wyniki konsultacji społecznych i analiza SWOT wskazują, iż obszar działania BLGD jest atrakcyjny pod względem przyrodniczym i środowiskowym, jak również w kontekście uwarunkowań historycznych i kulturowych. Przeprowadzona diagnoza obszaru wykazała m.in. problem niszczących obiektów zabytkowych, potrzebę zachowania tradycji regionalnych i lokalnych oraz walorów przyrodniczych. Stąd potrzeba podjęcia inicjatyw dla zachowania dziedzictwa kulturowego, historycznego i naturalnego obszaru objętego LSR.

Ponadto zgodnie z analizą SWOT, jedną ze słabych stron obszaru BLGD jest brak kompleksowej, jednolitej informacji o atrakcjach turystycznych obszaru. W trakcie konsultacji społecznych mieszkańcy zgłaszali konieczność promocji obszaru objętego LSR.

Przedsięwzięcie: Działania na rzecz zachowania tożsamości lokalnej obszaru LSR

Obszar BLGD jest niezwykle bogaty w pielęgnowane do dzisiaj zwyczaje i obrzędy, pieśni, stroje, rękodzieło i architekturę. Społeczność BLGD jest bardzo silnie związana z miejscem zamieszkania i kultywuje tradycyjne zwyczaje i obrzędy przodków.

Realizacja przedsięwzięcia pozwoli na zachowanie i pielęgnowanie tradycji i dziedzictwa lokalnego, więzi międzypokoleniowej, starych zawodów, rzemiosła i miejscowej gwary. W ramach przedsięwzięcia finansowane będą projekty dotyczące m.in.: organizacji warsztatów, zakup strojów i instrumentów dla zespołów ludowych. Takie działania pozwolą na promocję walorów obszaru objętego LSR jego lokalnego dziedzictwa kultury, tradycji ludowej oraz regionalnych produktów. Realizacja działania przyczyni się do społecznej integracji i co najważniejsze będzie wpływała na przekazanie tych ważnych wartości przyszłym pokoleniom.

Przedsięwzięcie: Działania promujące obszar LSR

Konsultacje z mieszkańcami jednoznacznie wskazały, iż dla mieszkańców obszaru BLGD bardzo istotna jest promocja obszaru. Obszar BLGD jest wyjątkowo atrakcyjny pod względem przyrodniczym, historycznym i kulturowym. Jest rajem dla miłośników przyrody, wymarzone miejsce spokojnego wypoczynku na łonie natury oraz terenem dla amatorów aktywnego wypoczynku. Realizacja przedsięwzięcia przyczyni się do lepszej promocji regionu. Zostaną zorganizowane imprezy promujące region wraz z jego bogactwem naturalnym, historycznym i

kulturowym. Istotne będzie wydanie broszur oraz publikacji promujących region i jego walory. Niezwykle istotne będą także produkty regionalne, które identyfikują obszar i podkreślają jego wyjątkowość.

Przedsięwzięcie: Wsparcie działań na rzecz zachowania architektury świeckiej i sakralnej

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne stanowią dziś, mimo upływu czasu nieodłączny element polskiego krajobrazu. architektura świecka i sakralna to zasoby decydujące o tożsamości miejsca czy obszaru. Chcąc zachować łączność pomiędzy przeszłymi i przyszłymi pokoleniami, należy je pielęgnować.

Wsparcie działań na rzecz zachowania architektury świeckiej i sakralnej wzmocni rozwój tożsamości wiejskiej, zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz wpłynie na wzrost atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej regionu objętego LSR przez co zwiększy się liczba turystów odwiedzających region BLGD.

Cel ogólny III: Wzmocnienie kapitału społecznego oraz rozwój aktywności społecznej mieszkańców obszaru objętego LSR w tym grup defaworyzowanych

Cele szczegółowe: Wzrost wiedzy i kompetencji mieszkańców obszaru LSR

Wzrost poziomu aktywności mieszkańców obszaru LSR

Przedsięwzięcie: Wsparcie doradcze i szkoleniowe

Aktywizacja społeczności lokalnej

Uzasadnienie i opis: W trakcie analizy kwestii bezrobocia, przedsiębiorczości oraz kapitału społecznego obszaru BLGD wyłoniła się potrzeba wzmocnienia kapitału społecznego oraz rozwoju aktywności społecznej mieszkańców obszaru objętego LSR w tym grup defaworyzowanych. Mieszkańcy uczestniczący w badaniach partycypacyjnych zwracali uwagę na konieczność m.in.: wsparcia doradczo-szkoleniowego, aktywizacji społeczności lokalnej oraz organizacji szkoleń i kursów dostosowanych m.in. do potrzeb różnych grup defaworyzowanych. Silne więzi społeczne oraz aktywizacja zostaną wykorzystane do planowania i podejmowania wspólnych działań i rozwoju przedsiębiorczości mieszkańców. Istotna jest też potrzeba podejmowania działań pobudzających postawy kreatywne i umożliwiające udział we wspólnych przedsięwzięciach.

Przedsięwzięcie: Wsparcie doradcze i szkoleniowe

Celem przedsięwzięcia jest wzmocnienie kapitału ludzkiego i społecznego obszaru BLGD. Podstawowym czynnikiem wpływającym na rozwój i budowę konkurencyjności regionu jest kapitał ludzki. Jest on jednym z warunków osiągnięcia wysokiego poziomu rozwoju regionu. Szczególne duże znaczenie dla rozwoju regionu objętego LSR mają między innymi wysokie kwalifikacje społeczeństwa zamieszkującego region. W ramach przedsięwzięcia będą wspierane praktyczne działania podejmowane w celu wyrównywania szans społecznych mieszkańców w tym również pochodzących z grup defaworyzowanych. Poprzez organizację szkoleń, warsztatów zostaną wsparte różne grupy szczególnego ryzyka. Osoby narażone na wykluczenie społeczne zostaną przygotowane do wejścia na rynek pracy, utrzymanie miejsca pracy lub powrót do czynnego życia zawodowego.

Realizacji przedsięwzięcia przyczyni się do podniesienia kwalifikacji zawodowych oraz promocji działań integracyjnych zapewniających grupom defaworyzowanym równy dostęp do życia społecznego i zawodowego.

Przedsięwzięcie: Aktywizacja społeczności lokalnej

W ramach przedsięwzięcia wspierane będą projekty, które przyczynią się do aktywizacji i pobudzenia potencjału grup oraz społeczności lokalnych, a także będą sprzyjały włączeniu w życie społeczne. Poprzez organizację różnego rodzaju imprez aktywizujących społeczeństwo powstaną silne i zintegrowane społeczności lokalne.

Przedsięwzięcie jest także ukierunkowane na organizowanie i rozwój społeczności lokalnych poprzez edukację społeczną zachęcanie mieszkańców do udziału w lokalnych inicjatywach, udostępnianie ważnych dla rozwoju społeczności informacji oraz pozytywnych związków pomiędzy wszystkim grupami.

Poprzez organizację imprez aktywizujących oraz organizację spotkań informacyjno-konsultacyjnych zostaną ukształtowane więzi społeczne. Realizacja przedsięwzięcia zwiększy aktywność mieszkańców, zintegruje społeczności lokalne oraz zapewni rozwój inicjatyw lokalnych podejmowanych na rzecz rozwoju kapitału społecznego. Budowa zintegrowanego społeczeństwa pozwoli każdej osobie realizować swoje plany i aspiracje życiowe a w trudnych sytuacjach uzyskać pomoc i wsparcie.

Cel ogólny IV:	Poprawa stanu przestrzeni publicznej obszaru objętego LSR
Cel szczegółowy:	Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej
Przedsięwzięcie:	Wybudowanie/przebudowanie/zagospodarowanie/wyposażenie obiektów lub miejsc ogólnodostępnej, niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej na obszarze objętym LSR

Uzasadnienie i opis: W ostatnich latach walory turystyczne, rekreacyjne i kulturowe obszaru BLGD zostały wzmocnione poprzez powstanie nowych szlaków turystycznych. Zgodnie z wnioskami sformułowanymi na podstawie przeprowadzonych konsultacji społecznych, wynika, iż wymagane są kolejne działania w celu uatrakcyjnienia turystycznego obszaru. Wśród działań, które należałoby podjąć mieszkańcy wskazywali konieczność wybudowania/przebudowania/wyposażenia obiektów ogólnodostępnej, niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, a także obiektów rekreacyjnych i kulturalnych.

Przedsięwzięcie: **Wybudowanie/przebudowanie/zagospodarowanie/wyposażenie obiektów lub miejsc ogólnodostępnej, niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej na obszarze objętym LSR**

Dbanie o obiekty turystyczne jest bardzo istotnym czynnikiem rozwoju turystyki. Biorąc pod uwagę, że jest to najbardziej rozwijający się sektor gospodarki na terenie objętym LSR, BLGD zaplanowała realizację przedsięwzięcia mające na celu budowę, przebudowę, zagospodarowanie lub wyposażenie obiektów lub miejsc ogólnodostępnej niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej. Projekty z zakresu turystyki mają bardzo istotny wpływ zarówno na rozwój społeczny jak i gospodarczy. Są niezwykle istotne w zakresie tworzenia miejsc pracy. Działania z zakresu rewitalizacji przestrzeni miejskiej, kultury oraz sportu i rekreacji poprzez poprawę estetyki otoczenia oraz wzrost jego atrakcyjności kreują potencjał turystyczny, który przyciągnie turystów zarówno z kraju jak i z zagranicy. Takie działania wpływają istotnie na zwiększenie liczby turystów, a tym samym przyczyniają się do wzrostu dochodów przedsiębiorców.

Realizacja przedsięwzięcia pozwoli zneutralizować takie czynniki jak spadek jakości życia bądź degradacja przestrzeni publicznej, a ponadto przyczyni się do kreowania pozytywnego wizerunku obszaru, na którym realizowana jest LSR jako miejsca do życia i prowadzenia działalności gospodarczej.

Wskaźniki

Opracowane w LSR wskaźniki w prosty sposób korespondują z celami i przedsięwzięciem i dają jasną informację dotyczącą postępów ich realizacji. Wskaźniki sformułowane w LSR podobnie jak cele są skonkretyzowane i mierzalne. Określono do nich perspektywę czasową, zgodną z okresem realizacji LSR, jednostkę miary, a także określono wartości początkowe i zaplanowano wartości docelowe. W przypadku wskaźników produktu i rezultatu dla wartości początkowych przyjęto wartość zerową. Dzięki temu wskaźniki będą mierzyły zmianę, która jest efektem realizacji LSR. Dla poszczególnych wskaźników określono planowany stan docelowy. Wartości docelowe zostały określone na podstawie budżetu jaki został zaplanowany na poszczególne cele i przedsięwzięcia. Wskaźniki będą mierzone zgodnie z zapisami systemu monitorowania i ewaluacji, opisanymi w rozdziale XI LSR.

Dobierając zestaw wskaźników uwzględniono potrzeby osób odpowiedzialnych za monitoring i ewaluację LSR. Nie będą gromadzone dane, co do których istnieje możliwość, że nie byłyby one wykorzystane w przyszłości ani których pomiar jest nieracjonalny pod względem finansowym. W formularzu „Cele i wskaźniki” oraz w rozdziale XI „Monitorowanie i ewaluacja” wskazano sposób dokonywania pomiarów i źródła danych dla poszczególnych wskaźników. BLGD dąży do tego aby pozyskiwanie danych było możliwie proste i bazowało na danych pochodzących z dokumentów przechowywanych w siedzibie biura. Dane dotyczące wskaźników produktu i rezultatu będą pochodziły od beneficjentów LSR, przede wszystkim z wniosków o dofinansowanie, zaś dane dotyczące wskaźników oddziaływania z GUS, PUP bądź badań ewaluacyjnych.

Wskaźniki LSR uwzględniają wskaźniki zawarte w załączniku 1 do Poradnika. **Dodatkowo część wskaźników oddziaływania pochodzi ze źródeł statystyki publicznej.**

Szczegółowe informacje dotyczące wskaźników monitorowania uwzględniono w formularzu „Cele i wskaźniki”.

Formularz: Cele i wskaźniki – tabela do obligatoryjnego wykorzystania w rozdziale V LSR

1.0	CEL OGÓLNY I		Ograniczenie ubóstwa i wzrost gospodarczy poprzez rozwój przedsiębiorczości oraz poprawa stanu środowiska na obszarze objętym LSR						
1.1	CELE SZCZEGÓŁOWE		Wzrost poziomu zatrudnienia i przedsiębiorczości mieszkańców obszaru objętego LSR						
			Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	Jednostka miary	stan początkowy 2015rok	plan 2022 rok	Źródło danych/sposób pomiaru		
W1.0	Spadek bezrobocia rejestrowanego w porównaniu z rokiem bazowym na obszarze objętym LSR			%	13%	12,96%	Dane GUS, Dane PUP Biała Podlaska		
			Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	Jednostka miary	stan początkowy 2015 rok	plan 2022 rok	Źródło danych/sposób pomiaru		
w1.1	Liczba utworzonych miejsc pracy (ogółem)			szt.	0	39	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD		
	Liczba utrzymanych miejsc pracy			Szt.	0	9	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD		
	Liczba podmiotów korzystających z infrastruktury służącej przetwarzaniu produktów rolnych rocznie			szt.	0	700	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD		
Przedsięwzięcia			Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt współpracy, aktywizacja itp.)	Wskaźniki produktu				
					nazwa	Jednostka miary	wartość		Źródło danych/sposób pomiaru
		początkowa 2015 rok	końcowa 2022 rok						
1.1.1	Tworzenie i rozwój przedsiębiorczości usługowej i produkcyjnej		przedsiębiorcy, mieszkańcy, turyści	konkurs	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	szt.	0	29	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
				konkurs	Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	szt.	0	9	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
				konkurs	Liczba nowych inkubatorów (centrów) przetwórstwa lokalnego	szt.	0	1	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
				konkurs	Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	Szt.	0	20	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
2.0	CEL OGÓLNY II		Zachowanie dziedzictwa kulturowego, historycznego i naturalnego obszaru objętego LSR.						
2.1	CELE SZCZEGÓŁOWE		Zachowanie tradycji regionalnych i lokalnych oraz walorów przyrodniczych regionu						

2.2			Rozwój i promocja obszaru LSR w oparciu o zasoby regionu.					
2.3			Zachowanie elementów architektury świeckiej i sakralnej, tradycyjnej dla regionu.					
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	Jednostka miary	stan początkowy 2015 rok	plan 2022 rok	Źródło danych/sposób pomiaru		
W2.0	Wzrost tożsamości mieszkańców obszaru objętego LSR związanych ze swoim miejscem zamieszkania.		Wzrost %	90%	91%	Ankieta w ramach ewaluacji, procent odpowiedzi pozytywnych na pytanie „Czy czuje się Pani/Pan związany ze swoim miejscem zamieszkania”.		
	Wzrost liczby turystów odwiedzających obszar objęty LSR		Liczba osób	60 000	66 000	Ewaluacja		
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	Jednostka miary	stan początkowy 2015rok	plan 2022rok	Źródło danych/sposób pomiaru		
W2.1	Liczba osób, które wzięły udział w warsztatach dotyczących zachowania dziedzictwa kulturowego, historycznego i naturalnego obszaru LSR.		Liczba osób	0	190	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD		
	Liczba osób, które skorzystały ze wsparcia podmiotów działających w sferze kultury.		Liczba osób	0	700	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD		
W2.2	Liczba osób, które otrzymały publikacje o dziedzictwie kulturowym, historycznym i naturalnym obszarze objętego LSR.		Liczba osób	0	1500	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD		
	Liczba osób, która weźmie udział w wydarzeniach/ imprezach		Liczba osób	0	1350	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD		
	Liczba osób, która zakupi lub otrzyma produkty lokalne		Liczba osób	0	800	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD		
W2.3	Liczba osób odwiedzających zabytki i obiekty wsparte w ramach realizacji LSR.		Liczba osób	0	1300	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD		
Projekt współ-pracy	Liczba osób, która skorzystała z wytyczonych i oznakowanych szlaków kulinarnych		Liczba osób	0	100	Sprawozdania, dane BLGD		
	Liczba osób, która otrzymała publikacje promujące szlaki turystyczne		Liczba osób	0	3000	Sprawozdania, dane BLGD		
	Liczba osób korzystających z aplikacji mobilnej promującej szlaki turystyczne		Liczba osób	0	1000	Sprawozdania, dane BLGD		
Przedsięwzięcia		Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt	Wskaźniki produktu				
				nazwa	Jednostka miary	wartość		Źródło danych/sposób pomiaru
						początkowa 2015 rok	końcowa 2022 rok	

			współpracy, aktywizacja)					
2.1.1	Działania na rzecz zachowania tożsamości lokalnej obszaru LSR	organizacje pozarządowe, mieszkańcy, sektor publiczny	granty	Liczba zorganizowanych warsztatów dotyczących zachowania dziedzictwa kulturowego, historycznego i naturalnego obszaru LSR	szt.	0	19	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
			konkurs/granty	Liczba podmiotów wspartych w ramach operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego	szt.	0	9	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
			konkurs/granty	Liczba zrealizowanych operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego	szt.	0	9	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
			konkurs/granty	Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	Szt.	0	14	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
2.2.1	Działania promujące obszar LSR	organizacje pozarządowe, sektor publiczny, mieszkańcy, turyści	konkurs/granty	Liczba wydanych publikacji o dziedzictwie kulturowym, historycznym i naturalnym obszar objętego LSR.	szt.	0	10	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
			konkurs/granty/ projekt współpracy	Liczba wydarzeń/ imprez	szt.	0	18	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
			konkurs	Liczba nowych oraz istniejących lokalnych produktów promujących obszar LSR.	szt.	0	2	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
		organizacje pozarządowe, sektor publiczny, mieszkańcy, turyści	konkurs/granty	Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	Szt.	0	15	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
		mieszkańcy, turyści z kraju oraz zagranicy	Projekt współpracy	Liczba wytyczonych i oznakowanych szlaków kulinarnych	szt.	0	1	Sprawozdania, dane BLGD
		mieszkańcy, turyści z kraju oraz zagranicy	Projekt współpracy	Liczba wydanych publikacji promujących szlaki turystyczne: konnych, pieszych, NordicWalking, kulinarnych	szt.	0	1	Sprawozdania, dane BLGD

		mieszkańcy, turyści z kraju oraz zagranicy	Projekt współpracy	Liczba aplikacji mobilnych promujących szlaki turystyczne: konne, piesze, NordicWalking, kulinarne	szt.	0	1	Sprawozdania, dane BLGD
2.3.1.	Wsparcie działań na rzecz zachowania architektury świeckiej i sakralnej	mieszkańcy, turyści	konkurs	Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim	szt..	0	15	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
				Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	Szt.	0	7	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
3.0	CEL OGÓLNY III	Wzmocnienie kapitału społecznego oraz rozwój aktywności społecznej mieszkańców obszaru objętego LSR w tym grup de faworyzowanych						
3.1	CELE SZCZEGÓŁOWE	Wzrost wiedzy i kompetencji mieszkańców obszaru LSR						
3.2		Wzrost poziomu aktywności mieszkańców obszaru LSR						
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	Jednostka miary		stan początkowy 2015 rok	plan 2022 rok	Źródło danych/sposób pomiaru	
W3.0	Wzrost liczby osób w tym z grup defaworyzowanych uczestniczących w różnych formach aktywności społecznej		liczba osób, %		8,50%	10%	Dane BLGD.	
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych	Jednostka miary		stan początkowy 2015 rok	plan 2022rok	Źródło danych/sposób pomiaru	
W3.1	Liczba osób przeszkolonych		liczba osób		0	100	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD	
	Liczba osób biorących udział w imprezach aktywizujących mieszkańców		liczba osób		0	1600	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD	
	Liczba osób uczestniczących w spotkaniach informacyjno – konsultacyjnych		liczba osób		0	1500	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD	
	Liczba osób uczestniczących w wizytach studyjnych		liczba osób		0	40	Sprawozdania, Dane BLGD	
	Liczba odwiedzin strony internetowej LGD		Liczba wyświetleń		0	10000	Sprawozdania, Dane BLGD	
W3.2	Liczba osób oceniających szkolenia jako adekwatne do oczekiwań		liczba osób		0	1500	Ankiety od beneficjentów, dane BLGD	
Przedsięwzięcia		Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt współpracy, aktywizacja itp.)	Wskaźniki produktu				
				nazwa	Jednostka miary	wartość		Źródło danych/sposób pomiaru
						początkowa 2015 rok	końcowa 2022 rok	

3.1.1	Wsparcie doradcze i szkoleniowe	Mieszkańcy w tym grupy defaworyzowane	konkurs	Liczba szkoleń	szt.	0	5	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
		Mieszkańcy w tym grupy defaworyzowane	konkurs	Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	Szt.	0	2	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
3.1.2	Aktywizacja społeczności lokalnej	Mieszkańcy, turyści	Projekt współpracy	Liczba zorganizowanych wizyt studyjnych	szt.	0	2	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
		Mieszkańcy w tym grupy defaworyzowane	konkurs/granty/aktywizacja	Liczba Wydarzeń/ imprez	szt.	0	16	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
			konkurs/granty	Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	Szt.	0	5	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
		Mieszkańcy w tym grupy defaworyzowane	aktywizacja	Liczba spotkań/ wydarzeń adresowanych do mieszkańców	szt.	0	84	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
4.0	CEL OGÓLNY IV		Poprawa stanu przestrzeni publicznej obszaru objętego LSR					
4.1	CEL SZCZEGÓŁOWY		Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej					
		Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego		Jednostka miary	stan początkowy	plan 2022 r.	Źródło danych/sposób pomiaru	
W4.0.1	Wzrost liczby turystów odwiedzających obszar objęty LSR			Liczba osób	60 000	66 000	Ewaluacja	
		Wskaźniki rezultatu dla celów szczegółowych		Jednostka miary	stan początkowy 2015 rok	plan 2022rok	Źródło danych/sposób pomiaru	
W.4.1	Liczba osób, które skorzystały z nowych miejsc noclegowych w ciągu roku w nowych lub przebudowanych obiektach turystycznych.			Liczba osób	0	500	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD	
	Liczba osób, które skorzystały z wybudowanych/ przebudowanych/ wyposażonych obiektów infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej na obszarze LSR			Liczba osób	0	1350	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD	
	Liczba osób, która skorzystała z wytyczonych, oznakowanych i zagospodarowanych miejsc przy szlakach konnych, pieszych, NordicWalking (projekt współpracy)			Liczba osób	0	1000	Sprawozdania, dane BLGD	
Przedsięwzięcia		Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, projekt)	Wskaźniki produktu				
				nazwa	Jednostka miary	wartość		Źródło danych/sposób pomiaru
		początkowa 2015 rok	końcowa 2022 rok					

			współpracy, aktywizacja)					
4.1.1	Wybudowanie/przebudowanie/zagospodarowanie/ wyposażenie obiektów lub miejsc ogólnodostępnej, niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej na obszarze objętym LSR	mieszkańcy, turyści	konkurs	Liczba nowych miejsc noclegowych	Szt.	0	10	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
		mieszkańcy, turyści	konkurs	Liczba wybudowanych/przebudowanych/wyposażany ch obiektów infrastruktury kulturalnej na obszarze objętym LSR	szt.	0	9	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
		mieszkańcy, turyści	konkurs	Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	szt.	0	14	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
		mieszkańcy, turyści	konkurs	Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	szt.	0	14	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
		mieszkańcy, turyści	konkurs	Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	szt.	0	4	Ankieta od beneficjentów, dane BLGD
Projekt współ- pracy		mieszkańcy, turyści z kraju oraz zagranicy	Projekt współpracy	Liczba wytyczonych i oznakowanych szlaków: konnych, pieszych, NordicWalking	szt.	0	12	Sprawozdania, dane BLGD
		mieszkańcy, turyści z kraju oraz zagranicy	Projekt współpracy	Długość wybudowanych lub przebudowanych ścieżek rowerowych i szlaków turystycznych	szt.	0	300	Sprawozdania, dane BLGD
		mieszkańcy, turyści z kraju oraz zagranicy	Projekt współpracy	Liczba zagospodarowanych miejsc przy szlakach: konnych, pieszych, NordicWalking	szt.	0	24	Sprawozdania, dane BLGD
		mieszkańcy, turyści z kraju oraz zagranicy	Projekt współpracy	Liczba przygotowanych projektów współpracy	szt.	0	1	Sprawozdania, dane BLGD

	mieszkańcy, turyści z kraju oraz zagranicy	Projekt współpracy	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	szt.	0	1	Sprawozdania, dane BLGD
	mieszkańcy, turyści z kraju oraz zagranicy	Projekt współpracy	Liczba projektów współpracy wykorzystujących lokalne zasoby	szt.	0	1	Sprawozdania, dane BLGD
	mieszkańcy, turyści z kraju oraz zagranicy	Projekt współpracy	Liczba projektów współpracy skierowanych do grup docelowych	szt.	0	1	Sprawozdania, dane BLGD

Matryca logiczna powiązań diagnozy obszaru i ludności, analizy SWOT oraz celów i wskaźników

Problem	Cel ogólny	Cel szczegółowy	Przedsięwzięcie	Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu	Wskaźnik oddziaływania	Czynniki zewnętrzne mające wpływ na realizację działań i osiągnięcie wskaźników
Problemy z diagnozy i analizy SWOT <ul style="list-style-type: none"> rynek pracy tj. wzrost bezrobocia, brak miejsc pracy demograficzne – starzejące się społeczeństwo oraz wyludnianie się obszaru BLGD niski poziom dochodów ludności niski wskaźnik przedsiębiorczości na obszarze objętym LSR 	Ograniczenie ubóstwa i wzrost gospodarczy poprzez rozwój przedsiębiorczości i oraz poprawa stanu środowiska na obszarze objętym LSR	Wzrost poziomu zatrudnienia i przedsiębiorczości mieszkańców obszaru objętego LSR	Tworzenie i rozwój przedsiębiorczości i usługowej i produkcyjnej	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	Liczba utworzonych miejsc pracy (ogółem); Liczba utrzymanych miejsc pracy	Spadek bezrobocia rejestrowanego w porównaniu z rokiem bazowym na obszarze LSR	Zmienność przepisów legislacyjnych
				Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa			
				Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje			
				Liczba nowych inkubatorów (centrów) przetwórstwa lokalnego rocznie.	Liczba podmiotów korzystających z infrastruktury służącej przetwarzaniu produktów rolnych rocznie		
Problemy w diagnozie i analizie SWOT: <ul style="list-style-type: none"> Niszczenie obiektów 	Zachowanie dziedzictwa kulturowego, historycznego i naturalnego	Zachowanie tradycji regionalnych i lokalnych oraz walorów	Działania na rzecz zachowania tożsamości lokalnej obszaru LSR	Liczba zorganizowanych warsztatów dotyczących zachowania dziedzictwa kulturowego, historycznego i naturalnego obszaru LSR	Liczba osób, które wzięły udział w warsztatach dotyczących zachowania dziedzictwa kulturowego, historycznego i naturalnego obszaru LSR.	Wzrost tożsamości mieszkańców obszaru objętego LSR związanych	<ul style="list-style-type: none"> aktywność mieszkańców, osób potencjalnie mogących

zabytkowych, potrzeba zachowania tradycji regionalnych i lokalnych oraz walorów przyrodniczych • Brak kompleksowej, jednolitej informacji o atrakcjach turystycznych obszaru	obszaru objętego LSR	przyrodniczych regionu		Liczba podmiotów wspartych w ramach operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego	Liczba osób, które skorzystały ze wsparcia podmiotów działających w sferze kultury.	ze swoim miejscem zamieszkania. Wzrost liczby turystów odwiedzających obszar objęty LSR	uczestniczyć w warsztatach
				Liczba zrealizowanych operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego			• Zmiany w aktywności podmiotów potencjalnie mogących podjąć tego typu działania
				Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje			• Opór podmiotów działających w sferze kultury w wykorzystywaniu środków zewnętrznych (biurokracja)
	Rozwój i promocja obszaru LSR w oparciu o zasoby regionu	Działania promujące obszar LSR	Liczba wydanych publikacji o dziedzictwie kulturowym, historycznym i naturalnym obszaru objętego LSR.	Liczba osób, które otrzymały publikacje o dziedzictwie kulturowym, historycznym i naturalnym obszar objętego LSR..	Liczba osób, która weźmie udział w wydarzeniach/ imprezach		• Zaniechanie kultywowania obrzędów kultury i tradycji przez młodych mieszkańców • Silna konkurencja ze strony tańszych produktów niższej jakości • Brak zainteresowania tworzeniem nowych lokalnych produktów
			Liczba wydarzeń/ imprez				
			Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	Liczba osób, która zakupi lub otrzyma produkty lokalne.			
			Liczba nowych oraz istniejących lokalnych produktów promujących obszar LSR.	Liczba osób, która skorzystała z wytyczonych i oznakowanych szlaków kulinarnych			
			Liczba wytyczonych i oznakowanych szlaków kulinarnych				
			Liczba wydanych publikacji promujących szlaki turystyczne: konnych, pieszych, NordicWalking, kulinarnych	Liczba osób, która otrzymała publikacje promujące szlaki turystyczne			

				Liczba aplikacji mobilnych promujących szlaki turystyczne: konne, piesze, NordicWalking, kulinarne	Liczba osób korzystających z aplikacji mobilnej promującej szlaki turystyczne		
		Zachowanie elementów architektury świeckiej i sakralnej, tradycyjnej dla regionu	Wsparcie działań na rzecz zachowania architektury świeckiej i sakralnej	Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim	Liczba osób odwiedzających zabytki i obiekty wsparte w ramach realizacji LSR.		
				Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje			
<p>W diagnozie uwidoczniła została kwestia bezrobocia, przedsiębiorczości oraz kapitału społecznego obszaru BLGD z czego wyłoniła się potrzeba wzmacniania kapitału społecznego oraz rozwoju aktywności społecznej mieszkańców obszaru objętego LSR, w tym grup defaworyzowanych.</p>	<p>Wzmocnienie kapitału społecznego oraz rozwój aktywności społecznej mieszkańców obszaru objętego LSR w tym grup defaworyzowanych</p>	Wzrost wiedzy i kompetencji mieszkańców obszaru LSR	Wsparcie doradcze i szkoleniowe	Liczba zorganizowanych szkoleń	Liczba osób przeszkolonych	<p>Wzrost liczby osób w tym z grup defaworyzowanych uczestniczących w różnych formach aktywności społecznej</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Brak zainteresowania udziałem w szkoleniach/ warsztatach • Brak zainteresowania mieszkańców udziałem w imprezach aktywizujących
		Wzrost poziomu aktywności mieszkańców obszaru LSR	Aktywizacja społeczności lokalnej	Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje			
				Liczba wydarzeń/ imprez	Liczba osób biorących udział w wydarzeniach/ imprezach		
				Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje			
				Liczba zorganizowanych wizyt studyjnych	Liczba osób uczestniczących w wizytach studyjnych		
				Liczba spotkań / wydarzeń adresowanych do mieszkańców	Liczba osób uczestniczących w spotkaniach informacyjno – konsultacyjnych		
					Liczba osób oceniających szkolenia jako adekwatne do oczekiwań		
					Liczba odwiedzin strony internetowej LGD		

W diagnozie i analizie SOWT uwidoczniła została kwestia ulepszenia przestrzeni publicznej obszaru, a w szczególności infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej	Poprawa stanu przestrzeni publicznej obszaru objętego LSR	Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej	Wybudowanie/przebudowanie/zagospodarowanie/ wyposażenie obiektów lub miejsc ogólnodostępnej, niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej	Liczba nowych miejsc noclegowych	Liczba osób, które skorzystały z nowych miejsc noclegowych w ciągu roku w nowych lub przebudowanych obiektach turystycznych.	Wzrost liczby turystów odwiedzających obszar objęty LSR
				Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	Liczba osób, które skorzystały z wybudowanych/ przebudowanych/ wyposażonych obiektów infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej na obszarze objętym LSR	
				Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej		
				Liczba wybudowanych/przebudowanych/wyposażonych obiektów infrastruktury kulturalnej na obszarze objętym LSR		
				Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	Liczba osób, która skorzystała z wytyczonych, oznakowanych i zagospodarowanych miejsc przy szlakach konnych, pieszych, NordicWalking	
				Liczba wytyczonych i oznakowanych szlaków: konnych, pieszych, NordicWalking		
				Długość wybudowanych lub przebudowanych ścieżek rowerowych i szlaków turystycznych		
				Liczba zagospodarowanych miejsc przy szlakach: konnych, pieszych, NordicWalking		
				Liczba przygotowanych projektów współpracy		
				Liczba zrealizowanych projektów współpracy		
				Liczba projektów współpracy wykorzystujących lokalne zasoby		
				Liczba projektów współpracy skierowanych do grup docelowych		

Rozdział VI Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

Przy opracowywaniu procedur i zasad regulujących kwestie wyboru i oceny operacji, w tym w szczególności określenie kryteriów ich wyboru, uwzględnione zostały wyniki konsultacji społecznych. Zaproponowane kryteria są zgodne z opracowanymi celami i wskaźnikami opisanymi w rozdziale V LSR. Zgodnie z zapisami Rozporządzenia 1303/2013 procedury wyboru operacji opracowane przez BLGD są niedyskryminujące i przejrzyste oraz obiektywne. Pozwoli to uniknąć konfliktów interesów. Procedury gwarantują, że co najmniej 50% głosów w decyzjach dotyczących wyboru pochodzi od partnerów niebędących instytucjami publicznymi i umożliwiają wybór w drodze procedury pisemnej.

Zgodnie z wynikami przeprowadzonej ankiety internetowej dotyczącej monitorowania i ewaluacji oraz planu komunikacji najdogodniejszym środkiem komunikacji ze społeczeństwem lokalnym jest storna internetowa BLGD. Z tego względu informacje dotyczące procedury naboru wniosków na poszczególne przedsięwzięcia realizowane w ramach LSR BLGD będą umieszczane na stornie internetowej.

Charakterystyka przyjętych rozwiązań formalno-instytucjonalnych wraz ze zwięzłą informacją wskazującą sposób powstawania poszczególnych procedur, ich kluczowe cele i założenia przedstawia poniższa tabela

Lp	Działanie	Zadanie	Szczegółowe zadania	Odpowiedzialny	
				Instytucjonalnie	Wykonawczo
1.	Przygotowanie naboru	Ustalenie wysokości dostępnych środków dla danego naboru	Uzyskanie informacji w SW o wysokości dostępnych środków	Prezes Zarządu	Biuro
2.	Ogłoszenie naboru	Publikacja ogłoszenia	Zamieszczenie ogłoszenia na stronie www blgd oraz przekazanie do SW w celu zatwierdzenia i opublikowania	Prezes Zarządu	Biuro
3.	Przyjęcie wniosku i przygotowanie do oceny przez Radę	Przyjęcie i rejestracja Wniosku	Złożenie wniosku	Prezes Zarządu	Biuro
			Nadanie sygnatury		Biuro
			Rejestracja wniosku		Biuro
			Kopia elektroniczna wniosku		
4.	Wstępna ocena wniosku	Przygotowanie do oceny	<p>Ocena wstępna wniosku w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Złożenie wniosku w miejscu i terminie wskazanym w ogłoszeniu o naborze - Zgodności operacji z zakresem tematycznym, który został wskazany w ogłoszeniu o naborze - realizacji przez operację celów głównych i szczegółowych LSR, przez osiąganie zaplanowanych w LSR wskaźników - zgodności operacji z Programem w tym: <ul style="list-style-type: none"> • zgodności z formą wsparcia wskazana w ogłoszeniu o naborze 	Prezes Zarządu	Przewodniczący Obrad/ Rada

			<ul style="list-style-type: none"> zgodności z warunkami udzielenia wsparcia obowiązującymi w ramach naboru. 		
5.	Ocena wniosku przez Radę	Przygotowanie posiedzenia Rady	Ustalenie listy projektów do oceny przez Radę	Prezes Zarządu	Prezes Zarządu
			Przygotowanie porządku posiedzenia Rady	Przewodniczący Rady	
			Przygotowanie kopii wniosków dla członków Rady	Prezes Zarządu	Biuro
			Dostarczenie kopii wniosków członkom Rady	Prezes Zarządu	Biuro
		Posiedzenie Rady	Zwołanie posiedzenia Rady	Przewodniczący Rady w uzgodnieniu z Prezesem Zarządu	Biuro
			Zachowanie obiektywizmu w ocenie wniosków poprzez podpisanie oświadczenia o bezstronności przez członków Rady i w uzasadnionych przypadkach wpisanie się do rejestru interesów co wyklucza Członka Rady z głosowania.	Przewodniczący Obrad	Przewodniczący Obrad
			Ocena zgodności operacji z Programem oraz LSR	Przewodniczący Obrad	Przewodniczący Obrad/Rada
			Wezwanie wnioskodawcy do uzupełnień/ wyjaśnień - w razie potrzeby	Przewodniczący Obrad	Przewodniczący Obrad
			Głosowanie w sprawie oceny operacji wg lokalnych kryteriów BLGD	Przewodniczący Obrad	Przewodniczący Obrad/Rada
			Po dokonaniu oceny wniosków według powyższych kart oceny, Rada sporządza listy oraz podejmuje stosowne uchwały	Przewodniczący Obrad	Przewodniczący Obrad
		Dokumentacja z posiedzenia Rady	Lista Obecności, Protokół (Zatwierdzony protokół z posiedzenia Rady podaje się do publicznej wiadomości – poprzez umieszczenie go na stronie internetowej BLGD po zakończonej ocenie wniosków);Karty oceny operacji Oświadczenie członków Rady/Rejestr interesów, Uchwały, Listy operacji	Przewodniczący Obrad	Biuro

6.	Informacja dla wnioskodawcy	Sporządzenie informacji dla wnioskodawców i jej wysłanie	Jeżeli operacja została wybrana do finansowania lub została negatywnie oceniona pod względem zgodności z LSR, nie została wybrana lub została wybrana lecz nie mieści się w limicie środków, BLGD informuje wnioskodawcę o tym fakcie, przy czym informacja ta zawiera pouczenie o możliwości wniesienia protestu, określające: a. termin wniesienia protestu, b. zarząd województwa lubelskiego do którego należy skierować protest za pośrednictwem BLGD, c. wymogi formalne protestu. Procedura dotycząca wnoszenia protestu została szczegółowo opisana w regulaminie Rady BLGD	Prezes Zarządu	Biuro
7.	Protest	Przyjęcie i ocena Protestu	Przyjęcie Protestu	Prezes Zarządu	Biuro
			Przekazanie wniosku pod obrady Rady bądź w uzasadnionych przypadkach zwołanie posiedzenia Rady z trybie nadzwyczajnym	Przewodniczący Obrad	Przewodniczący Obrad/Rada
			Ocena Protestu	Przewodniczący Obrad	Przewodniczący Obrad/Rada
8.	Przekazanie dokumentacji właściwemu organowi samorządu województwa	Sporządzenie i przekazanie dokumentacji	Za przekazanie dokumentacji właściwemu organowi samorządu wojewódzkiego odpowiada Prezes Zarządu BLGD przekazuje właściwemu organowi samorządu województwa dokumenty z przeprowadzonego naboru. Zatwierdzony protokół z posiedzenia Rady podaje się do publicznej wiadomości –po zakończeniu oceny wniosków	Prezes Zarządu	Biuro
	Archiwizacja dokumentacji		Kopie wniosków oraz dokumenty potwierdzające dokonanie wyboru operacji są archiwizowane przez okres ustawowo wymagany.	Prezes Zarządu	Biuro

Procedury BLGD zawierają wzory deklaracji bezstronności oraz przewidują prowadzenie rejestru interesów członków Rady. Przewidują też zachowanie parytetu sektorowego, szczegółowo regulują sytuacje szczególne (taka sama liczba punktów, głos decydujący w przypadku równej liczby głosów), zapewniają stosowanie tych samych kryteriów w całym procesie wyboru w ramach danego naboru, określają tryb odwołania się wnioskodawców od rozstrzygnięć Rady w sposób zapewniający możliwość skutecznego złożenia odwołania, oraz pozwalają uniknąć rozbieżnych ocen w ramach kryteriów. Procedury uwzględniają ustanowienie Kierownika Biura, jako osoby której zadaniem będzie czuwanie nad prawidłowym przebiegiem procesu oceny i wyboru, poprawności dokumentacji, zgodności formalnej.

Kryteria zostały ustalone zgodnie z wymogami określonymi w programach/ przepisach dla EFROW, posiadają metodologię wyliczenia oraz są mierzalne. Równocześnie zawierają szczegółowy opis wyjaśniający wymagania konieczne do spełnienia danego kryterium.

Kryteria zostały ustalone na podstawie wyników przeprowadzonej diagnozy stanu obecnego i perspektyw obszaru objętego BLGD. Dodatkowo uwagi, propozycje i przemyślenia mieszkańców powiatu bialskiego zgłaszane w trakcie konsultacji społecznych pozwoliły na sprecyzowanie celów i przedsięwzięć oraz kryteriów ich wyboru zgodnych z wytycznymi Programu PROW i ustawy o RLKS.

Kryteria zapewniają wybór operacji przyczyniających się do osiągnięcia poszczególnych celów LSR i bezpośrednio odnoszą się do wskaźników produktu i rezultatu LSR, ponieważ w stworzonych kartach oceny znajdują się kryteria punktowe powiązane z oddziaływaniem operacji na najważniejsze obszary oddziaływania LSR. W kartach oceny zawarte są kryteria min.:

Innowacyjność projektów, które będą realizowały cele i wskaźniki LSR. Poprzez innowacyjność należy rozumieć:

- powstanie nowej usługi/produktu, dotychczas nieoferowanego na obszarze objętym LSR;
- zastosowanie nowych sposobów organizacji lub zarządzania, wcześniej niestosowanych na obszarze objętym LSR;
- nowatorskim wykorzystaniu lokalnych zasobów i surowców, wcześniej nie stosowanym na obszarze LSR;
- nowym sposobie zaangażowania lokalnej społeczności w proces rozwoju;
- upowszechnieniu lub wykorzystaniu nowoczesnych technik informacyjno-komunikacyjnych.

Realizacja celów przekrojowych PROW 2014-2020:

- a) ochrona środowiska,
- b) przeciwdziałanie zmianom klimatu,
- c) innowacyjność.

W związku ze zmieniającymi się uwarunkowaniami, a także potrzebami obszaru objętego LSR, lokalne kryteria wyboru jak i również sama LSR będą ewaluować w czasie. W związku z tym została utworzona procedura zmiany kryteriów lokalnych, w której to zawarto niezbędne regulacje dotyczące tego procesu.

Wysokość przyznanego wsparcia na realizację operacji w ramach LSR została ustalona na podstawie Rozporządzenia MRiRW z dnia 24.09.2015 r., w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” objętego PROW 2014-2020, na podstawie lokalnych kryteriów wyboru operacji, które zostały stworzone przy udziale lokalnej społeczności, wedle potrzeb wynikających z sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru, a także na podstawie doświadczeń z realizacji operacji w perspektywie 2007-2013.

Tworzenie i rozwój przedsiębiorczości usługowej i produkcyjnej

Kwota wsparcia na podejmowanie działalności wynosi 100 000 zł co stanowi 100%. Na rozwijanie działalności wnioskodawca uzyska pomoc w wysokości do 300 000 zł. Intensywność pomocy z tego zakresu stanowi do 70% kosztów kwalifikowalnych. Natomiast kwota wsparcia na tworzenie lub rozwój inkubatora przetwórstwa lokalnego produktów rolnych będących przedsięwzięciami spożywczymi wynosi do 500 000,00 zł.

Przyjęta wysokość wsparcia ma swoje uzasadnienie w sytuacji społeczno- gospodarczej obszaru. Sytuacja na rynku pracy jednoznacznie pokazuje jak ważne jest wsparcie przedsiębiorstw, i że należy bezwzględnie tworzyć warunki do rozwoju przedsiębiorczości w tym szczególnie sektora usługowego i produkcyjnego, które generują większą liczbę miejsc pracy. Dlatego też BLGD poprzez realizację przedsięwzięcia będzie wspierała tworzenie oraz rozwijanie przedsiębiorczości w szerokim zakresie, co z kolei będzie prowadziło do ograniczenia ubóstwa oraz wzrostu gospodarczego. Wnioskodawca który będzie ubiegał się o przyznanie pomocy, będzie zobligowany do opracowania biznesplanu w którym wykaże, iż planowana działalność jest uzasadniona ekonomicznie a inwestycje muszą uzasadnić wnioskowaną kwotę. Wnioskowana kwota wsparcia musi odpowiadać wysokości wsparcia przyznawanego na to działanie.

Pozostałe operacje w ramach wdrażania LSR

Kwota wsparcia na poszczególne zakresy tematyczne operacji będzie uzależniona od podmiotu, który będzie aplikował o pomoc na realizację operacji w ramach LSR. Jednostki Sektora Finansów Publicznych uzyskają wsparcie w wysokości 63,63% , pozostała część kosztów kwalifikowalnych operacji, czyli 36,37% stanowi wkład własny wnioskodawcy. Pozostałe podmioty nie wykonujące działalności gospodarczej, nie będące podmiotem publicznym i nie podejmujące działalności gospodarczej otrzymają wsparcie w wysokości do 100%.

Poszczególne kwoty wsparcia dla danych przedsięwzięć przedstawia plan działania, który zakłada również ilość operacji niezbędnych do osiągnięcia założonych celów.

Grupy defaworyzowane, które uzyskają wsparcie w ramach LSR:

Osoby poniżej 25 roku życia (bezrobotne) - tworzenie warunków do podejmowania działalności gospodarczej przez młodych m.in. poprzez preferencje punktowe w kryteriach oceny operacji. Organizacja i dofinansowanie szkoleń w deficytowych zawodach zwiększą szanse młodych na rynku pracy. Jak również udział tych osób w działaniach promujących i aktywizujących społeczeństwo.

Osoby starsze (seniorzy 60+) - zaplanowane w ramach celu II, III i IV. Będzie obejmowało zajęcia/ warsztaty/ szkolenia dla seniorów ukierunkowane m.in. na ekologię i zmianę złych nawyków codziennych oraz udział w działaniach promujących obszar LSR i aktywizujących mieszkańców.

Osoby długotrwale bezrobotne - wsparcie dla osób długotrwale bezrobotnych zostało zaplanowane w ramach celu I i III LSR. W ramach celu I dodatkowo punktowane będą działania podejmowane przez osoby bezrobotne, a w przypadku gdy operacją będzie rozwijanie działalności gospodarczej, premiowana będzie deklaracja przedsiębiorcy o zatrudnieniu osoby bezrobotnej. W ramach celu III przewidziano działania komunikacyjne takie jak: spotkania w Powiatowych Urzędach Pracy, udział w targach pracy na obszarze BLGD, szkolenia i doradztwo.

Osoby niepełnosprawne - w ramach wsparcia dla osób niepełnosprawnych, przewidziane są działania mające na celu dostosowanie obiektów kultury oraz infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej do potrzeb osób niepełnosprawnych. Ponadto przewidziane są szkolenia, warsztaty zgodnie z celem III LSR oraz udział w działaniach promujących i aktywizujących społeczeństwo.

Osoby 50+ (bezrobotne) w ramach celu I dodatkowo punktowane będą działania podejmowane przez osoby bezrobotne. W ramach celu II, III i IV przewidziano działania komunikacyjne, aktywizujące społeczeństwo oraz promujące obszar LSR.

BLGD realizując strategię rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność wnioskować będzie o przyznanie pomocy na realizację **Projektu Grantowego** w wysokości 300 tys. zł. na cały okres programowania.

Zgodnie z § 13 ust. 1 pkt. 1 Rozporządzenia MRiRW z 24 września 2015r. wartości zadań służących osiągnięciu celu projektu grantowego nie będą niższe niż 5 tys. zł oraz wyższe niż 50 tys. zł. Pomoc na realizację grantu w ramach projektu grantowego przyznawana jest do wysokości 90% kosztów kwalifikowalnych grantu.

W przypadku udzielania wsparcia JSFP suma grantów udzielonych jednostkom sektora finansów publicznych w ramach danego projektu grantowego nie będzie przekraczała 20% kwoty środków przyznawanych na dany projekt. W przypadku JSFP przy obliczaniu dostępnego limitu będzie uwzględniany również wymagany wkład krajowy, które stanowią środki własne JSFP. Wysokość środków finansowych które BLGD powierzy takiemu beneficjentowi nie będzie wyższa niż 63,63% wartości zadania realizowanego przez takiego beneficjenta. Pozostała część wartości zadania 36,37% będzie stanowił wkład własny w realizację projektu grantowego i będzie wymagany wkładem środków publicznych.

Projekty grantowe będą realizowane na podstawie PROW 2014-2020; Ustawy z dnia 11 lipca 2014r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowych w perspektywie finansowej 2010-2020; Ustawy z dnia 20 lutego 2015r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności; Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. EFRROW; Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1306/2013 z dnia 17 grudnia 2013 w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej, zarządzania nią i monitorowania jej; Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 ustanawiające wspólne przepisy dotyczące EFRR, EFS, FS, EFRROW, EFMR; Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 20 września 2015r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność” objętego PROW na lata 2014-2020.

Podczas przygotowania i tworzenia LSR, BLGD przeprowadziła szerokie konsultacje ze społecznością lokalną i na tej podstawie został opracowany zakres projektów grantowych tj.:

Podniesienie standardu życia mieszkańców poprzez wzmocnienie kapitału społecznego, aktywizację lokalnej społeczności oraz zachowanie dziedzictwa kulturowego, historycznego i naturalnego obszaru LSR

Projekty grantowe dofinansują zadania lokalnej społeczności, pozwolą małym organizacjom zrealizować niewielkie ale niezwykle istotne dla danego obszaru zadania. Poprzez ich realizację zostaną zrealizowane cele i przedsięwzięcia oraz osiągnięte wskaźniki produktu i rezultatu.

BLGD wdroży również **projekt współpracy**. Potencjalnymi partnerami projektu współpracy będą: LGD Ziemi Siedleckiej (Polska, Mazowieckie); LGD Westhoek (Belgia, Flandria Zachodnia); LGD Tielto Plateau (Belgia, Flandria Zachodnia).

Cel projektu: Wytyczenie i oznakowanie i promocja 13 szlaków turystycznych do końca 2020 r.

BLGD od roku 2007 współpracuje z Lokalnymi Grupami Działania w Belgii, przejmując i wykorzystując wiedzę Belgów w kwestii organizowania turystyki, a zwłaszcza szlaków turystycznych. W poprzednim okresie programowania we współpracy z partnerami z Belgii Białkopodlaska LGD wytyczyła i oznakowała szlak wodny, tj. Szlak Kajakowy Bug-Krzna, który zdobył tytuł Najlepszego Polskiego Produktu Turystycznego 2011, wytyczyła i oznakowała 1000 km Szlaki Rowerowe Południowego Podlasia – za ten projekt LGD została wyróżniona w konkursie na najlepsze europejskie projekty współpracy w dziedzinie turystyki w Tallinie (Nordic – Baltic Leader Cooperation Award), jako jeden z 3 najlepszych projektów w Europie.

LGD z Belgii są liderami w organizowaniu turystyki w formie szlaków turystycznych oraz sieciowania produktów turystycznych. W ramach projektu BLGD chce zdobyć niezbędną wiedzę i dostosować ją do potrzeb własnego rynku turystycznego.

LGD Ziemi Siedleckiej posiada doświadczenie w kwestii tworzenia szlaków turystycznych, promujących dziedzictwo kulinarne regionu. Białkopodlaska LGD chce wykorzystać tę wiedzę, aby stworzyć szlak kulinarny, który identyfikował będzie minimum 20 miejsc, które będą proponowały turystom minimum jedną lokalną potrawę, niespotykaną w innych regionach Polski.

Projekt zakłada wytyczenie, oznakowanie i promocję szlaków turystycznych na obszarze LSR, tj. : szlaku konnego (4 szlaki konne o łącznej długości 100 km), pieszego (4 szlaki piesze o łącznej długości 100 km), Nordic-Walking (4 szlaki Nordic-Walking o łącznej długości 100 km) oraz szlaku kulinarnego (wytypowanie do 20 miejsc w których serwuje się min. 1 potrawę lokalną). W ramach projektu zostaną również wydane publikacje opisujące powstałe szlaki oraz zawierające oferty uprawiania turystyki na tych szlakach. Na każdym ze szlaków zostanie utworzona mała infrastruktura turystyczna. Na każdym szlaku odbędą się również rajdy turystyczne, które pozwolą upowszechnić nowe produkty turystyczne. Innowacyjność projektu będzie polegała na połączeniu trzech szlaków i oznakowaniu ich spójnym systemem numerycznym, którego używanie nie wymaga znajomości języka polskiego. Będzie to jedyny w Polsce szlak konny, pieszy, Nordic – Walking i kulinarny oznakowany tą innowacyjną metodą.

Koordynatorem Projektu będzie osoba, która posiada udokumentowane doświadczenie w realizacji i koordynowaniu działań w trzech Międzynarodowych Projektach Współpracy.

W ramach podsumowania projektu odbędzie się konferencja podsumowująca cały projekt, w której udział wezmą przedstawiciele partnerów, osoby zaangażowane w projekt, przedstawiciele władz samorządowych, organizacji i instytucji z woj. Lubelskiego i obszaru LSR, zainteresowane podmioty gospodarcze z obszaru LSR.

Poprzez realizację Projektu Współpracy zostaną zrealizowane cele i przedsięwzięcia oraz osiągnięte wskaźniki produktu i rezultatu, które wykorzystują lokalne zasoby przyrodnicze kulturowe, historyczne i turystyczne oraz produkty lokalne. Projekt skierowany jest do szerokiego grona odbiorców zarówno turystów odwiedzających obszar objęty LSR jak i wszystkich grup społecznych zamieszkujących ten region w tym młodzież, grupy defaworyzowane i inne.

Wskaźniki produktu opisujące (np. w planie działania) planowany do realizacji Projekt Współpracy zakładają wykorzystanie pełnej kwoty pomocy tj. 5% w całym okresie realizacji LSR.

Rozdział VII Plan działania

Plan działania został ściśle powiązany z logiką interwencji opisaną w rozdziale V LSR. W Planie każdy z celów ogólnych został przedstawiony osobno i uwzględnia budżet celów szczegółowych w przedziałach czasowych.

Opracowując Plan działania BLGD uwzględniła w nim szczegółowy harmonogram osiągania poszczególnych wskaźników produktu dla przedsięwzięć, które będą wdrażane w ramach LSR. Poszczególne wskaźniki będą realizowane etapowo.

W przedsięwzięcia realizowane w ramach LSR zaangażowane zostaną przedstawiciele poszczególnych sektorów działających na terenie powiatu bialskiego (gospodarczy, publiczny i społeczny). Zgodnie z przyjętym planem działania cele i przedsięwzięcia w dużym stopniu zostaną zrealizowane w latach 2016-2018.

Plan działania stanowi załącznik 3 do LSR.

Rozdział VIII Budżet LSR

W ramach LSR zaplanowano budżet w wysokości 14 319 000,00 zł. Źródłem finansowania będą środki pochodzące z PROW 2014-2020 (EFRROW). Na realizację LSR (art.35 ust. 1. lit. b rozporządzenia nr 1303/2013), zaplanowano 11 700 000,00 zł, Koszty bieżące (art. 35 ust. 1 lit. d rozporządzenia nr 1303/2013) wynoszą 2 042 475,00 zł, natomiast zadania w ramach aktywizacji (art.35 ust. 1. lit. e rozporządzenia nr 1303/2013) stanowią 342 525,00 zł zaś 234 tys. zł zaplanowano na realizację projektów współpracy (art.35 ust. 1. lit. c rozporządzenia nr 1303/2013) co stanowi 2% budżetu na podziałanie 19.2 PROW.

Budżet LSR został opracowany w oparciu o przyjęte cele główne, szczegółowe i przedsięwzięcia, które zostały przyjęte na podstawie przeprowadzonej diagnozy obszaru BLGD i analizy SWOT. Cele i przedsięwzięcia zostały szczegółowo opisane w rozdziale V LSR.

BLGD w kryteriach wyboru wyznaczyła zasady premiowania operacji, w których wkład własny wnioskodawcy przekracza intensywność pomocy określoną w LSR.

Rozdział IX Plan komunikacji

W procesach przygotowania i wdrażania lokalnej strategii rozwoju bardzo istotną kwestią jest aktywny udział lokalnej społeczności. Na etapie opracowania LSR, dzięki właściwie prowadzonej komunikacji z lokalną społecznością, zespół odpowiedzialny za opracowanie strategii mógł lepiej poznać potrzeby społeczności BLGD, jej możliwości, jak również jej mocne i słabe strony. Dzięki temu cele i działania zawarte w strategii mogą właściwie odpowiadać potrzebom mieszkańców naszego obszaru, do których adresowana jest strategia.

Proces komunikacji ze społecznością BLGD został dostosowany do jej specyfiki. Szczególnie istotne będzie zaangażowanie lokalnej społeczności w proces współdecydowania o wybranych aspektach LSR. Rekomendowanym modelem prowadzenia komunikacji społecznej jest model partycypacyjny, który zakłada współdecydowanie o wszystkich istotnych aspektach LSR. Model partycypacyjny w komunikacji społecznej zapewnia wypracowywanie szeroko akceptowalnych w społeczności BLGD rozwiązań oraz zbuduje długofalowe zaufanie i zaangażowanie lokalnej społeczności w realizację LSR.

Zaangażowanie lokalnych partnerów przewiduje się także na etapach realizacji i oceny strategii. Plan komunikacji, który będzie realizowany na etapie wdrażania LSR, został stworzony oddolnie - zgodnie z zasadami rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność. W pracach nad planem zastosowano 4 narzędzia partycypacyjne. Zagadnienia związane z planem były przedmiotem prac Zespołu partycypacyjnego, ankiet adresowanych do mieszkańców gmin wchodzących w skład BLGD, konsultacji społecznych przeprowadzonych z mieszkańcami wszystkich gmin wchodzących w skład BLGD, a także dyskutowane były w trakcie wywiadów telefonicznych przeprowadzonych w ramach tworzenia strategii. W trakcie opracowywania planu uwzględniono także doświadczenia BLGD z wcześniejszego okresu programowania, w tym również wyniki badania ewaluacyjnego zrealizowanego w czerwcu 2015 r.

Działania komunikacyjne zostały dobrane w sposób zgodny z oczekiwaniami poszczególnych interesariuszy, m.in. mieszkańców oraz potencjalnych beneficjentów. Plan działań partycypacyjnych i komunikacyjnych zawiera „mapę

głównych interesariuszy LSR". Grupa ta została określona w trakcie warsztatów poświęconych opracowaniu planu komunikacji społecznej, w których wzięli udział przedstawiciele Zarządu oraz biura LGD.

Przy opracowywaniu Planu komunikacji, BLGD uwzględniła wnioski z przeprowadzonych badań takich jak badania ankietowe, konsultacje społeczne, wywiady telefoniczne. Opracowując plan wzięła pod uwagę również wnioski z przeprowadzonej w czerwcu 2015 r. ewaluacji LSR, realizowanej we wcześniejszym okresie programowania. W trakcie badań ankietowych przeprowadzonych w ramach ewaluacji zdecydowana większość beneficjentów odpowiedziała, iż czuje się dobrze poinformowana o działalności BLGD (71% respondentów), większość z nich czerpie informacje o BLGD za pośrednictwem strony internetowej (78% respondentów). Duża część spośród beneficjentów dowiaduje się o działalności LGD podczas spotkań informacyjnych (57%), z urzędu gminy (42%), a także bezpośrednio z biura LGD (42%). Jeśli chodzi o mieszkańców gmin wchodzących w skład BLGD dla ponad 51% z nich źródłem informacji dotyczących działalności LGD jest Internet. Duża część mieszkańców dowiaduje się też o LGD z urzędów gmin (22% badanych) oraz od znajomych (20%).

Głównymi celami komunikacji prowadzonej przez BLGD będą:

- informowanie społeczności o stanie realizacji i ewentualnych zmianach LSR,
- pomoc adresowana do potencjalnych beneficjentów w zakresie przygotowania wniosku o dofinansowanie i możliwości uzyskania wsparcia ze środków UE,
- edukacja określonych grup docelowych zaangażowanych w proces realizacji LSR, w tym grup defaworyzowanych.

Komunikacja społeczna prowadzona przez BLGD będzie również:

- przyczyniać się do wykształcenia w lokalnych społecznościach umiejętności porozumiewania się, zdolności do wyrażania swoich poglądów, a także budowania współodpowiedzialności za rozwój;
- zwiększać świadomość lokalnej społeczności na temat wdrażanej strategii,
- budować wśród wszystkich interesariuszy zaufanie do LGD, w tym również do jej najwyższych standardów działania oraz dbałości o dalszą kontynuację komunikacji społecznej,
- tworzyć kanały komunikacji społecznej adekwatne do grup docelowych, dostosowane do specyfiki danej grupy interesariuszy,
- używać przystępnych technik i języka,
- włączać interesariuszy w proces tworzenia, realizacji i ewaluacji strategii,
- zapewniać łatwy dostęp do rzetelnej i wiarygodnej informacji na temat działalności LGD,
- zapewniać komunikację dwustronną z lokalną społecznością,
- budować poczucie „wysłuchania” i uwzględnienia opinii ze strony mieszkańców.

Propozycja optymalnych **działań partycypacyjnych i komunikacyjnych** została przygotowana na podstawie danych uzyskanych m.in. z ankiet, spotkań czy wywiadów z mieszkańcami i na podstawie przeprowadzonych analiz. Uwzględni ona wszystkie najważniejsze grupy do których adresowane będą działania komunikacyjne.

W swoim planie komunikacyjnym BLGD uwzględni takie **działania komunikacyjne** jak:

- kampanie informacyjne – poinformowanie lokalnej społeczności o realizowanej LSR, jej głównych celach, zasadach realizacji, możliwości ubiegania się o dofinansowanie, poinformowanie beneficjentów o zasadach przyznawania pomocy w ramach LSR, typach przedsięwzięć, które mogą ubiegać się o dofinansowanie, sposobie przygotowania wniosku i kryteriach wyboru i oceny itd.,
- badania satysfakcji - satysfakcji wnioskodawców dotyczące jakości pomocy świadczonej przez LGD, m.in. poprzez wypełnianie formularzy/ankiet przez mieszkańców lub beneficjentów LSR,
- konferencje - organizowane przez BLGD, służące zaprezentowaniu informacji dotyczących np. realizowanej LSR,
- szkolenia i warsztaty – organizowane przez BLGD i dotyczące zaplanowanych obszarów działalności wnioskodawców i beneficjentów,
- doradztwo – prowadzone w biurze BLGD, konsultacje prowadzone przez pracowników Biura,
- publikacje na stronach www – pracownicy biura będą na bieżąco zamieszczać informacje dotyczące LSR na stronach internetowych biura i partnerów BLGD,

- wydawnictwa/publikacje – publikacja informacji i ogłoszeń w mediach lokalnych, wydawanie folderów/broszur na temat LSR i BLGD.

W ramach swoich działań BLGD planuje wykorzystać m.in. następujące środki przekazu: artykuły w lokalnej prasie i internecie, ogłoszenia w urzędach, biuletyny, ankiety, bezpośrednie spotkania, portale społecznościowe.

Działania takie jak kampanie informacyjne czy konferencje mają za cel przede wszystkim informować lokalną społeczność o stanie realizacji i ewentualnych zmianach LSR, szkolenia i warsztaty będą pomocne przy osiągnięciu celu dotyczącego pomocy potencjalnym beneficjentom w zakresie przygotowania wniosku o dofinansowanie i możliwości uzyskania wsparcia ze środków UE, jak również edukacji określonych grup docelowych zaangażowanych w proces realizacji LSR.

Poszczególne komunikaty i informacje będą dostosowane do adresatów i sformułowane w przejrzysty sposób. Większość z przyjętych działań była z powodzeniem stosowana w ostatnich latach działalności BLGD.

Przy opracowywaniu działań komunikacyjnych uwzględniono też działania komunikacyjne adresowane do grup wykluczonych i defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy. Są to m.in. spotkania w Powiatowych Urzędach Pracy, udział w targach pracy na obszarze BLGD, szkolenia dedykowane osobom z grup defaworyzowanych, doradztwo indywidualne świadczone przez pracowników biura BLGD.

BLGD przykładając dużą wagę do tego aby zapewnić równy dostęp do informacji na temat LSR. Dlatego przy prowadzeniu komunikacji z osobami z niepełnosprawnościami ważne będzie przewidywanie potrzeb tych osób i uwzględnianie ich na etapie planowania danego działania. W ramach konsultacji z niepełnosprawnymi BLGD planuje m.in. organizowanie indywidualne konsultacje u klienta, zapraszanie przedstawicieli organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych na organizowane szkolenia i konferencje, włączenie adresów mailowych, przedstawicieli organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych do bazy mailowej prowadzonej przez BLGD.

Głównymi grupami docelowymi działań komunikacyjnych prowadzonych przez BLGD są lokalna społeczność (w tym poszczególne grupy społeczne i grupy defaworyzowane), przedstawiciele JST, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe inni partnerzy społeczni i gospodarczy. Ponadto ważnymi partnerami w prowadzonym procesie komunikacji będą m.in. również przedstawiciele władz samorządowych oraz lokalne media. Jednocześnie BLGD w swoich działaniach będzie dążyło do tego aby udział lokalnej społeczności, czy też poszczególnych grup adresatów w procesie komunikacji był możliwie szeroki i otwarty.

Działania komunikacyjne prowadzone przez BLGD są adresowane do wszystkich mieszkańców obszaru na którym wdrażana będzie strategia, jednak docelowych odbiorców można podzielić, uwzględniając poziom ich zaangażowania w proces realizacji LSR. Z jednej strony działania adresowane do beneficjentów oraz potencjalnych beneficjentów będą w dużym stopniu dotyczyć zagadnień merytorycznych związanych z realizacją projektów. BLGD zapewni m.in. łatwy dostęp do dokumentów określających warunki uzyskania wsparcia. Informacje o konkursach będą zamieszczane na stronie internetowej BLGD, organizowane będą specjalistyczne szkolenia zapewniające prawidłową realizację przedsięwzięć. Przez cały czas Beneficjenci i Wnioskodawcy będą mogli skorzystać z pomocy doradczej świadczonej przez doświadczonych pracowników biura BLGD. Z drugiej strony mieszkańcy czy turyści, bezpośrednio lub pośrednio korzystają z efektów projektów realizowanych w ramach LSR. Do nich adresowane będą m.in. informacje o korzyściach związanych z realizacją LSR. Dzięki pozytywnej opinii publicznej lokalna społeczność będzie chętniej wspierać działania BLGD.

Koszty sfinansowania wszystkich elementów planu komunikacji zostały uwzględnione w budżecie BLGD. Plan komunikacji uwzględnia uruchamianie poszczególnych działań w okresach półrocznych i rocznych. **Plan komunikacyjny uwzględniający m.in. zakładane wskaźniki, planowane efekty działań komunikacyjnych, analizę efektywności zastosowanych działań komunikacyjnych i środków przekazu, a także opis wniosków zebranych podczas działań komunikacyjnych i sposobu ich wykorzystania podczas realizacji LSR stanowi załącznik nr 5 do LSR.**

Rozdział X Zintegrowanie

Zgodnie ze specyfiką podejścia Leader, LSR ma charakter zintegrowany. Podejście zintegrowane dotyczy m.in.: spójności pomiędzy poszczególnymi celami i przedsięwzięciami; związków zachodzących pomiędzy podmiotami uczestniczącymi w realizacji LSR oraz wykorzystania różnych zasobów lokalnych do realizacji przyjętych celów.

Dla zapewnienia jak najlepszych efektów, planowane przedsięwzięcia wymagają współdziałania i zaangażowania reprezentantów wszystkich sektorów: publicznego, społecznego, gospodarczego oraz mieszkańców.

Cel szczegółowy „Wzrost wiedzy i kompetencji obszaru LSR” angażuje trzy sektory poprzez swoją spójność i kompleksowość. Dzięki zaangażowaniu sektora publicznego w działania infrastrukturalne (obiekty kulturowe i rekreacyjne) sektor społeczny będzie dysponował bazą do przeprowadzenia różnego rodzaju spotkań i szkoleń angażując do tego zadania kompetentnych trenerów. Poprzez takie działanie zostanie zaangażowany trzeci sektor gospodarczy (usługi szkoleniowe), bazujący na wiedzy i doświadczeniu mieszkańców.

Realizacja LSR zintegruje nie tylko wszystkie trzy sektory ale również będzie integrowała różnego rodzaju branże działalności gospodarczej (branża turystyczna, szkoleniowa i spożywcza).

Przedsięwzięcia związane z zachowaniem dziedzictwa kulturowego oraz naturalnego będą najbardziej skuteczne wtedy, gdy samorządy stworzą odpowiednie warunki, np. poprzez renowację zabytkowych obiektów, wówczas przedsiębiorcy i rolnicy będą mogli zaoferować w ramach tych obiektów swoje usługi, a organizacje sektora społecznego włączą swoich członków np. w działania promujące tradycje regionalne, polegające na organizacji imprezy kulturalnych, czy też współtworzyć pomysły na lokalne produkty.

Ważnym celem określonym w LSR jest poprawa jakości życia mieszkańców obszaru działania BLGD. W realizację celu szczegółowego „Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej” zostaną zaangażowane trzy sektory. Sektor publiczny dzięki swoim kompetencjom będzie realizował zadania inwestycyjne polegające na budowie infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej. Sektor gospodarczy mając przygotowaną turystyczną i rekreacyjną bazę infrastrukturalną będzie realizował przedsięwzięcia mające na celu tworzenie i rozwoju przedsiębiorczości na terenie objętym LSR. Sektor społeczny wykorzystując zasoby geograficzne kulturowe i historyczne, wspomagając się infrastrukturą rekreacyjną i kulturalną będzie realizował zadania związane z zachowaniem tożsamości lokalnej obszaru LSR, wpisując się tym samym w kolejny cel szczegółowy tj. „Zachowanie tradycji regionalnych i lokalnych oraz walorów przyrodniczych regionu”. Powyższy cel przyczyni się do powstania miejsc pracy ukierunkowanych w zakresie wytwarzania produktów lokalnych.

Podobnie jest z przedsięwzięciami dotyczącymi rozwoju aktywności społecznej. Zadania dotyczące infrastruktury sportowo-rekreacyjnej realizowane są przez jednostki samorządowe, zaś organizacje społeczne są podmiotami, przyczyniającymi się do ich wykorzystania poprzez rozwijanie aktywności fizycznej w klubach sportowych.

Kolejnym przykładowym przedsięwzięciem mającym na celu aktywizację społeczności lokalnej jest pomoc adresowana do młodych matek w powrocie na rynek pracy, czy też osób długotrwale bezrobotnych poprzez organizowanie szkoleń i kursów doszkalających. W obu przypadkach rezultatem będzie spadek bezrobocia.

Wdrożenie LSR jest możliwe poprzez realizację idei podejścia zintegrowanego dla wszystkich planowanych działań oraz zasobów istniejących na obszarze B. Zintegrowane podejście przejawia się w partycypacyjnej metodzie opracowania Strategii, co pozwoliło zachować spójność dokumentu oraz specyfiki obszaru z jego celami. Wszystkie cele są ze sobą bezpośrednio powiązane. Zastosowanie podejścia zintegrowanego gwarantuje współdziałanie ze sobą różnych podmiotów, co przełoży się na trwały efekt podejmowanych działań.

Cele oraz założenia uwzględnione w LSR są komplementarne z następującymi dokumentami związanymi z obszarem działania BLGD:

1. Strategia Rozwoju Kraju 2020
2. Regionalny Program Operacyjny województwa lubelskiego 2014-2020
3. Strategia Rozwoju województwa lubelskiego na lata 2006-2020 z perspektywą do 2030 r.
4. Strategia Rozwoju powiatu bialskiego na lata 2007-2015 (trwają prace nad aktualizacją)
5. Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020

6. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2014-2022-Powiat bialski

7. Program Operacyjny Wiedza, Edukacja, Rozwój 2014-2020

Poniższa tabela określa powiązania LSR z dokumentami planistycznymi związanymi z obszarem objętym LSR.

Cele LSR	Zgodność celów i założeń LSR z dokumentami planistycznymi związanymi z obszarem objętym LSR.
<u>I. Ograniczenie ubóstwa i wzrost gospodarczy poprzez rozwój przedsiębiorczości oraz poprawa stanu środowiska na obszarze objętym LSR</u> <ul style="list-style-type: none"> Wzrost poziomu zatrudnienia i przedsiębiorczości mieszkańców w obszarze objętego LSR 	Strategia Rozwoju Kraju 2020 r.
	Obszar strategiczny II Konkurencyjna Gospodarka; Cel II.2 Wzrost wydajności gospodarki
	II.2.1 Zwiększenie produktywności gospodarki
	II.2.3 Zwiększenie konkurencyjności i modernizacja sektora rolno-spożywczego
	Strategia Rozwoju województwa lubelskiego na lata 2006-2020 z perspektywą do 2030 r.
	Cel strategiczny 2: Restrukturyzacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich (2.2 Rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego; 2.4 Wspieranie przedsiębiorczości na wsi i tworzenie pozarolniczych miejsc pracy na obszarach wiejskich)
	Strategia Rozwoju powiatu bialskiego na lata 2007-2015 (trwają prace nad aktualizacją)
	Priorytet II Rozwój przedsiębiorczości, w szczególności w obszarze rolnictwa, przetwórstwa rolno- spożywczego oraz usług. Cele strategiczne:
	II.1 Poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych
	II.2 Różnicowanie źródeł dochodów w gospodarstwach rolnych
	II.3 Wzmocnienie pozycji producenta rolnego na rynku żywności
	II.4 Wspieranie lokalnego sektora przedsiębiorstw
<u>II. Zachowanie dziedzictwa kulturowego,</u>	Regionalny Program Operacyjny województwa lubelskiego 2014-2020
	Priorytet inwestycyjny 8i: Dostęp do zatrudnienia dla osób poszukujących pracy i osób biernych zawodowo, w tym długotrwale bezrobotnych oraz oddalonych od rynku pracy, także poprzez lokalne inicjatywy na rzecz zatrudnienia oraz wspieranie mobilności pracowników
	1.Zwiększenie zatrudnienia osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy (w tym osób starszych po 50 roku życia, kobiet, osób niepełnosprawnych, osób długotrwale bezrobotnych oraz niskowyzwalifikowanych)
	2. Poprawa szans na zatrudnienie osób odchodzących z rolnictwa
	Priorytet inwestycyjny 8iii: Praca na własny rachunek, przedsiębiorczość i tworzenie przedsiębiorstw, w tym innowacyjnych mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw
	1. Zwiększenie liczby nowych i trwałych miejsc pracy w regionie
	Priorytet inwestycyjny 3a: Promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym również poprzez inkubatory przedsiębiorczości
	1. Lepsze warunki do rozwoju MŚP
	Priorytet inwestycyjny 3c: Wspieranie tworzenia i poszerzania zaawansowanych zdolności w zakresie rozwoju produktów i usług
	Program Operacyjny Wiedza, Edukacja, Rozwój 2014-2020
	Cel 9, 9.8 Wspieranie przedsiębiorczości społecznej i integracji zawodowej w przedsiębiorstwach oraz ekonomii społecznej i solidarnej w celu ułatwienia dostępu do zatrudnienia.
	Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020
	Priorytet 4.i. Wspieranie wytwarzania i dystrybucji energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych; Cel: wzrost udziału energii wytwarzanej ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto
	Strategia Rozwoju Kraju 2020:
	Obszar Strategiczny III Spójność przestrzenna i terytorialna; Cel III.3 Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych

<p>historycznego i naturalnego obszaru objętego LSR</p> <ul style="list-style-type: none"> Zachowanie tradycji regionalnych i lokalnych oraz walorów przyrodniczych regionu Rozwój i promocja obszaru LSR w oparciu o zasoby regionu Zachowanie elementów architektury świeckiej i sakralnej, tradycyjnej dla regionu 	<p>III.3.3 Tworzenie warunków dla rozwoju ośrodków regionalnych, subregionalnych i lokalnych oraz wyznaczenia potencjału obszarów wiejskich</p>
	<p>Strategia Rozwoju województwa lubelskiego na lata 2006-2020 z perspektywą do 2030r.</p>
	<p>Cel strategiczny 4: Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu; 4.5 racjonalne i efektywne wykorzystywanie zasobów przyrody dla potrzeb gospodarczych i rekreacyjnych przy zachowaniu i ochronie walorów środowiska przyrodniczego</p>
	<p>Strategia Rozwoju powiatu bialskiego na lata 2007-2015 (trwają prace nad aktualizacją)</p>
	<p>Priorytet III Utrzymanie dobrej jakości środowiska naturalnego oraz zachowanie dziedzictwa kulturowego</p> <p>Cele strategiczne:</p> <p>III.4 Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców</p> <p>III.5 Zachowanie i ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej powiatu.</p> <p>III.6 Zachowanie kultury i dziedzictwa materialnego powiatu bialskiego</p> <p>III.7 Wykorzystanie potencjału przyrodniczego, kulturowego i historycznego dla podniesienia atrakcyjności turystycznej powiatu.</p>
	<p>Regionalny Program Operacyjny województwa lubelskiego 2014-2020</p>
	<p>Priorytet inwestycyjny 6c: Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego</p> <p>1. Zwiększona dostępność zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego regionu</p>
	<p>Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020</p>
	<p>Oś priorytetowa VIII: Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury; Priorytet 6c: Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego</p>
	<p>Strategia Rozwoju Kraju 2020:</p> <p>Cel I.3 Wzmocnienie warunków sprzyjających realizacji indywidualnych potrzeb i aktywności obywatela</p> <p>I.3.2 Rozwój kapitału społecznego</p> <p>Cel II.4 Rozwój Kapitału Ludzkiego</p> <p>II.4.1 Zwiększenie aktywności zawodowej</p> <p>II.4.2 Poprawa jakości kapitału ludzkiego</p> <p>Cel III.1 Integracja społeczna</p> <p>III.1.1. Zwiększenie aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym</p> <p>III.1.2. Zmniejszenie ubóstwa w grupach najbardziej nim zagrożonych</p>
<p>III. Wzmocnienie kapitału społecznego oraz rozwój aktywności społecznej mieszkańców obszaru objętego LSR w tym grup defaworyzowanych.</p> <ul style="list-style-type: none"> Wzrost wiedzy i kompetencji mieszkańców obszaru LSR Wzrost poziomu aktywności mieszkańców obszaru LSR 	<p>Strategia Rozwoju województwa lubelskiego na lata 2006-2020 z perspektywą do 2030r.</p>
	<p>Cel 4: Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu; 4.2 Wspieranie włączenia społecznego</p>
	<p>Strategia Rozwoju powiatu bialskiego na lata 2007-2015 (trwają prace nad aktualizacją)</p>
	<p>Cel Strategiczny 4.2 Rozwiązywanie problemów społecznych.</p> <p>IV.2.3 Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu</p> <p>IV.2.4 Aktywizacja społeczności lokalnych do rozwiązywania problemów społecznych</p>
	<p>Regionalny Program Operacyjny województwa lubelskiego 2014-2020</p>
	<p>Priorytet inwestycyjny 8i: Dostęp do zatrudnienia dla osób poszukujących pracy i osób biernych zawodowo, w tym długotrwale bezrobotnych oraz oddalonych od rynku pracy, także poprzez lokalne inicjatywy na rzecz zatrudnienia oraz wspieranie mobilności pracowników</p>
	<p>Priorytet inwestycyjny 9i: Aktywne włączenie, w tym z myślą o promowaniu równych szans oraz aktywnego uczestnictwa i zwiększaniu szans na zatrudnienie</p>
	<p>Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2014-2022-Powiat bialski</p>
	<p>Cel strategiczny I: Rozwój systemu pomocy osobom niepełnosprawnym. Cele Operacyjne:</p>

	4. Integracja osób niepełnosprawnych ze środowiskiem i 5. Aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych Cel strategiczny III: Aktywizacja i integracja grup zagrożonych wykluczeniem społecznym i zawodowym. Cele Operacyjne: 1. Aktywizacja i integracja społeczna i 4. Aktywizacja Zawodowa
IV. Poprawa stanu przestrzeni publicznej obszaru objętego LSR <ul style="list-style-type: none"> Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej 	Strategia Rozwoju województwa lubelskiego na lata 2006-2020 z perspektywą do 2030r.
	Cel strategiczny 4: Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu 4.4 Przełamywanie niekorzystnych efektów przygranicznego położenia regionu 4.5 Racjonalne i efektywne wykorzystywanie zasobów przyrody dla potrzeb gospodarczych i rekreacyjnych, przy zachowaniu i ochronie walorów środowiska przyrodniczego
	Regionalny Program Operacyjny województwa lubelskiego 2014-2020
	Priorytet inwestycyjny 9a Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia, promowanie włączenia społecznego poprzez lepszy dostęp do usług społecznych, kulturalnych i rekreacyjnych, oraz przejścia z usług instytucjonalnych na usługi na poziomie społeczności lokalnych
	Strategia Rozwoju powiatu bialskiego na lata 2007-2015 (trwają prace nad aktualizacją) Cel strategiczny III.7: Wykorzystanie potencjału przyrodniczego, kulturowego i historycznego dla podniesienia atrakcyjności turystycznej powiatu. III. 7.1 Budowa i rozbudowa infrastruktury przeznaczonej do uprawiania turystyki aktywnej, uwzględniającej dziedzictwo kulturowe, przyrodnicze i historyczne powiatu (szlaki i ścieżki rowerowe, szlaki piesze, samochodowe, ścieżki edukacyjne, stacje, przystanie wodne itp.).

Rozdział XI Monitoring i ewaluacja

Bardzo istotnym elementem związanym z realizacją LSR są procesy dotyczące monitorowania i ewaluacji. Ich głównym celem jest zapewnienie informacji niezbędnych do skutecznego zarządzania strategią, a także informowania lokalnej społeczności o wynikach jej realizacji.

Zasady i procedury dokonywania monitorowania i ewaluacji przez BLGD uwzględniają sposób organizacji obu tych procesów. Wskazują też główne elementy, których będą uwzględnione w obu tych procesach, a także podmioty, które będą dokonywać ewaluacji i monitorowania (podmioty wewnętrzne lub zewnętrzne).

Monitorowanie to ciągły i systematyczny proces pozyskiwania, analizowania oraz wykorzystywania danych. Dzięki niemu zarządzający LSR będą mogli opisać bieżącą sytuację, ewentualnie identyfikować występujące problemy i jeśli takie wystąpią podejmować odpowiednie decyzje.

Proces monitorowania, poprzez systematyczne zbieranie i analizowanie danych, gwarantuje realizację celów szczegółowych określonych w LSR (monitoring rzeczowy) oraz pełną absorpcję alokowanych środków (monitoring finansowy). Monitoring pozwala odpowiednio wcześniej reagować na występujące trudności i nieprawidłowości. Wyniki monitorowania są jednym ze źródeł danych wykorzystywanych w procesie ewaluacji.

Ewaluacja LSR realizowanej przez BLGD będzie miała na celu:

- oszacowanie rzeczywistych efektów realizowanych projektów,
- weryfikację skuteczności i identyfikacja czynników mających na nią wpływ,
- poprawę jakości realizowanych projektów,
- wspomaganie procesu decyzyjnego poprzez dostarczanie informacji,
- lepsze gospodarowanie zasobami BLGD,
- zwiększenie transparentności wydatkowania funduszy publicznych,
- wpływ na poparcie społeczne.

Za ewaluację i monitoring LSR odpowiada BLGD. W obu procesach mogą brać udział inne instytucje, które mogą dostarczyć dane z zakresu np.: statystyk, czy też wiedzy eksperckiej. W realizację monitorowania i ewaluacji zaangażowani są także beneficjenci -przekazują informacje, które umożliwią właściwą ocenę realizacji LSR.

W Planie ewaluacji zaplanowano ewaluacje wewnętrzne - prowadzone przez osoby włączone w realizację LSR oraz ewaluacje zewnętrzne – prowadzone przez ekspertów zewnętrznych.

W ramach ewaluacji zaplanowane zostały badania jakościowe (informacje subiektywne pozyskane na niewielkich próbach), jak i ilościowe (informacje obiektywne, liczbowe, od dużej liczby respondentów – najczęściej różnego rodzaju ankiety). W procesie ewaluacji wykorzystywane będą źródła danych takie jak:

- dane wtórne – dane uzyskane i przeanalizowane dla innych celów, np. dane z monitoringu, dane ze statystyki publicznej, dane z wcześniejszych badań.
- badania pierwotne wykonywane przez ewaluatorów – nowe badania podejmowane po raz pierwszy dla rozwiązania badanego problemu, np. dane uzyskane z ankiet, wywiadów, obserwacji.

Dobór metod i technik badawczych będzie uzależniony od specyfiki realizowanego badania. Wskaźniki monitorowania zostały określone w rozdziale V LSR. W procesie monitorowania i ewaluacji będą uwzględniane:

- Wskaźniki produktu - opisują zakres wsparcia udzielanego w ramach realizacji LSR -bezpośredni efekt realizacji projektów, pozyskiwane bezpośrednio z systemu monitorowania.
- Wskaźniki rezultatu - dotyczą celów szczegółowych - mierzą bezpośrednie efekty realizacji działań, które nastąpiły po zakończeniu i w wyniku realizacji projektów.
- Wskaźniki oddziaływania - oceniają efekty realizacji LSR w dłuższej perspektywie. Pozyskiwane będą ze statystyki publicznej oraz badań ewaluacyjnych.
- Wskaźniki kontekstowe - opisują trendy, które wpływają na LSR. Pozyskiwane ze statystyki publicznej.

Ewaluacja przeprowadzana będzie zgodnie z **kryteriami ewaluacyjnymi**, określonymi w Poradniku dla LGD w zakresie opracowania LSR, takimi jak:

- Trafność/adekwatność/odpowiedniość – stopień, w jakim przyjęte cele projektu odpowiadają zidentyfikowanym problemom.
- Efektywność/wydajność – ocena poziomu „ekonomiczności” projektu, czyli stosunek poniesionych nakładów do uzyskanych wyników i rezultatów, przy czym przez nakłady rozumie się zasoby finansowe, ludzkie i poświęcony czas.
- Skuteczność – ocena stopnia, na ile cele przedsięwzięcia, zdefiniowane na etapie programowania, zostały osiągnięte.
- Użyteczność – stopień zaspokojenia potrzeb beneficjentów w wyniku osiągnięcia rezultatów podejmowanych operacji.
- Trwałość – ocena faktu, czy pozytywne efekty projektu na poziomie celu mogą trwać do zakończenia finansowania zewnętrznego oraz czy możliwe jest utrzymanie się wpływu tego projektu w dłuższym okresie na procesy rozwoju na poziomie sektora, regionu czy kraju.

Niniejsze procedury monitorowania i ewaluacji zostały przygotowane w ramach konsultacji społecznych. Dla BLGD bardzo istotne jest aby metody badawcze, które zostaną zastosowane w przyszłości w procesie ewaluacji, umożliwiały lokalnej społeczności jak największy udział w ocenie zarówno LSR, jak i działalności LGD.

W trakcie konsultacji społecznych zebrano informacje dotyczące preferowanych kanałów komunikacyjnych za pośrednictwem których mieszkańcy chcieliby się dowiadywać o LSR. Zgodnie z ankietą przeprowadzoną wśród mieszkańców, najczęściej szukają oni informacji na temat LSR i LGD za pośrednictwem Internetu.

Procedury dokonywania ewaluacji i monitoringu stanowią załącznik 2 do LSR.

Rozdział XII Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko

BLGD dokonała analizy treści LSR pod kątem spełnienia kryteriów kwalifikujących do strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. Projekty wdrażane w ramach LSR, zarówno przez beneficjentów jak i BLGD, będą

realizowane w taki sposób by nie zagrażać zdrowiu i życiu ludzi, ani środowisku naturalnemu. Nie przewiduje się oddziaływań skumulowanych i transgranicznych. Działania dotyczące inwestycji infrastrukturalnych, modernizacji, czy rewitalizacji będą obowiązkowo poddane niezbędnym procedurom, polegającym na uzyskaniu niezbędnych pozwoleń (np. na budowę i na wykonanie prac konserwatorskich). Inwestycje te będą podlegały procesom uzgadniania z organami uprawnionymi do wydawania takich decyzji/opinii, co wyeliminuje wystąpienie negatywnego wpływu np. na zachowanie dziedzictwa kulturowego, czy też na środowisko przyrodnicze.

Poszczególne projekty będą zobligowane, zgodnie z prawem, do przejścia osobnej, indywidualnej procedury badania ich wpływu na środowisko, w tym również ewentualnego opracowania Raportów oddziaływania na środowisko, które będą badać wpływ konkretnego przedsięwzięcia na zdrowie i życie ludzi oraz na środowisko.

W dniu 10 listopada 2015r., BLGD, złożyła wniosek do RDOŚ w Lublinie - Wydział Spraw Terenowych w Białej Podlaskiej, w sprawie wydania opinii o konieczności opracowania strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla projektu LSR. **W dniu 23 listopada 2015r. RDOŚ w Lublinie wydał opinię (WST I.410.56.2015.WD), zgodnie z którą zadania zapisane w projekcie dokumentu LSR opracowywaną przez BLGD, nie generują negatywnych znaczących zagrożeń dla środowiska przyrodniczego. Zgodnie z powyższą opinią LSR nie podlega strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko.**

Załącznik 1. Procedura aktualizacji LSR

Aktualizacja LSR będzie miała na celu dopasowanie strategii do zmieniających się uwarunkowań, ewentualne lepsze dostosowanie jej do potrzeb obszaru, czy też spowodowanie efektywniejszego wykorzystania środków. Dzięki procedurze aktualizacji LSR, BLGD będzie mogła szybko reagować na zmiany, czy też uwzględniać potrzeby społeczne, które wyniknęły w trakcie realizacji LSR.

Podstawą do wprowadzenia ewentualnych zmian do LSR są działania monitorujące prowadzone przez biuro BLGD, szczególnie w zakresie:

- 1) Realizacji celów ogólnych i szczegółowych – informacje dotyczące osiąganych wskaźników dotyczących celów uwzględnionych w ramach LSR pochodzą przede wszystkim z procesów monitorowania i ewaluacji (procesy monitorowania i ewaluacji zostały opisane w rozdziale XI oraz załączniku 2 LSR). Zakres monitorowania i ewaluacji obejmuje ocenę realizowanych przedsięwzięć w kontekście założonych wskaźników produktu i rezultatu, co pozwala określić skuteczność procesu wdrażania LSR.
- 2) Harmonogram realizacji LSR – terminowość wdrażania LSR ma istotne znaczenie dla wszystkich procesów wdrożeniowych (nabory wniosków, realizacja finansowa, monitorowanie, ewaluacja). W przypadku identyfikacji zagrożeń dotyczących terminowej realizacji LSR możliwe jest podjęcie działań zapobiegawczych.
- 3) Trafność doboru celów uwzględnionych w LSR – w ramach monitorowania i ewaluacji badane będą kwestie związane z trafnością przeprowadzonej na etapie przygotowania LSR diagnozy obszaru i analizy SWOT.

Wnioski i rekomendacje dotyczące aktualizacji oraz ewentualnych zmian w LSR mogą zostać uwzględnione w raporcie z ewaluacji LSR.

BLGD będzie podejmowało kroki naprawcze, które będą polegały na:

- rozpoznaniu problemu,
- przeanalizowaniu przyczyn występujących problemów,
- wprowadzeniu zmian/aktualizacji LSR, eliminujących przyczyny występowania problemów,
- informowaniu o zmianach w LSR

W procesie aktualizacji LSR będzie włączona lokalna społeczność. Uzyskanie informacji zwrotnej nt. oceny jakości pomocy świadczonej przez BLGD uwzględniono w Planie Komunikacji (załącznik 5 do LSR).

Aktualizacja LSR inicjowana jest przez Biuro BLGD, którego pracownicy przygotowują propozycje zmian. Następnie propozycje te są konsultowane z lokalną społecznością. W trakcie konsultacji zaprezentowany zostanie zakres proponowanych aktualizacji LSR. Konsultacje społeczne w zależności od charakteru zmian proponowanych do wprowadzenia do LSR będą polegały na badaniu ankietowych lub konsultacjach społecznych. Po zakończeniu konsultacji biuro BLGD informuje Zarząd, który zatwierdza zmiany lub zwołuje Walne Zgromadzenie Członków Stowarzyszenia. Na zebraniu zaprezentowana zostanie propozycja aktualizacji LSR. Po przyjęciu zmian LSR przez Zarząd lub Walne Zgromadzenie Członków Stowarzyszenia, wprowadzone do LSR aktualizacje zostaną przedstawione lokalnej społeczności poprzez opublikowanie ich na stronie internetowej BLGD.

Załącznik 2. Procedury dokonywania ewaluacji i monitoringu

Plan ewaluacji pozwoli m.in. na skuteczne zaplanowanie procesu oceny, właściwe ukierunkowanie działania w zakresie monitorowania i oceny, jak również lepsze wykorzystanie wyników ewaluacji. Szczegółowe narzędzia badawcze stosowane w ramach monitorowania i ewaluacji będą opracowywane przed przeprowadzeniem badania przez pracowników biura, ewentualnie we współpracy z ekspertami zewnętrznymi.

Co się bada?	Kto wykonuje?	Jak się wykonuje?	Kiedy?	Ocena
Monitorowanie				
Funkcjonowanie LGD, m.in.: - pracownicy biura - Zarząd - Rada - aktywizacja, analiza efektywności	BLGD	Protokoły z posiedzeń, Opinie: Kierownika Biura, Zarządu Rozmowy/ ankieta z mieszkańcami	Czas pomiaru: IV kwartał 2017 r. Okres objęty pomiarem: od początku realizacji LSR do IV kwartału 2017 (włącznie)	Terminowe wypełnianie obowiązków wskazanych w umowie realizacja LSR zgodnie z harmonogramem uczestnictwo w posiedzeniach przestrzeganie regulaminu jakoś świadczonych usług.
Wdrażanie LSR Wskaźniki produktu, rezultatu Budżet LSR; Wskaźniki realizacji LSR Procedura nabór wniosków; Zainteresowanie stroną internetową i publikacjami BLGD;	BLGD	Dane z wniosków o dofinansowanie; Dane dotyczące przeprowadzonych konkursów; Dane dot. podpisanych umów; Ankieta monitorująca , wywiady telefoniczne z beneficjentami, dane od instytucji wdrażającej, rejestr danych, sprawozdania	Na bieżąco	Stopień realizacji wskaźników produktu i rezultatu stopień wykorzystania budżetu, wysokość zakontraktowanych środków.
Ewaluacja wewnętrzna				
Kryteria wyboru projektów; Harmonogram naborów; Stopień zainteresowania naborami; Stopień zainteresowania szkoleniami i doradztwem prowadzonym przez BLGD	BLGD	Deskresearch, Badania ankietowe,	Czas pomiaru: I kwartał roku następującego po roku ocenianym Okres objęty pomiarem: 1 rok	Rzetelne i terminowe wypełnianie obowiązków wskazanych w umowie; Realizacja LSR zgodnie z harmonogramem; Uczestnictwo w posiedzeniach; Przestrzeganie regulaminu; Jakość świadczonych usług.
Ewaluacja zewnętrzna - średniookresowa				
Wnioski i rekomendacje dot. aktualizacji LSR. Analiza stopnia realizacji LSR w zakresie:	Eksperti zewnętrzni	Deskresearch, Badania ankietowe, Wywiady telefoniczne,	Czas pomiaru: III kwartał 2018 r.	Przyjęte kryteria ewaluacyjne: Trafność, skuteczność, efektywność i użyteczność.

<p>przeprowadzonych naborów wniosków o przyznanie pomocy,</p> <ul style="list-style-type: none"> • poziomu osiągniętych wskaźników produktu, rezultatu i oddziaływania • stopnia realizacji budżetu. <p>Ocena funkcjonowania biura w zakresie: dostępności dla mieszkańców i beneficjentów, podejmowanych działań, działań promocyjnych. Analiza problemów napotkanych w trakcie zarządzania LSR oraz działań podjętych w celu zapewnienia efektywnego wdrażania LSR. Wnioski dotyczące procesu wdrażania LSR. Konsultacje z przedstawicielami społeczności lokalnej – określenie poziomu zainteresowania lokalnych podmiotów podejmowaniem działań w ramach przedsięwzięć zawartych w LSR.</p>		Analiza statystyczna.	<p>Okres objęty pomiarem: Od początku realizacji LSR do końca 2017 r.</p>	<p>W ramach ewaluacji przeprowadzona zostanie analiza i ocena danych, w tym przeanalizowane zostaną wartości osiągnięte przez poszczególne wskaźniki. W ramach ewaluacji wykonawca, odpowie na pytania ewaluacyjne, które zostaną sformułowane wspólnie z BLGD na początkowym etapie prac.</p>
Ewaluacja końcowa (zewnętrzna)				
<p>Ewaluacja końcowa (zewnętrzna) Analiza stopnia realizacji LSR w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przeprowadzonych naborów wniosków o przyznanie pomocy, • poziomu osiągniętych wskaźników produktu, rezultatu i oddziaływania • stopnia realizacji budżetu. <p>Ocena funkcjonowania biura w zakresie: dostępności dla mieszkańców i beneficjentów, podejmowanych działań, działań promocyjnych. Analiza problemów napotkanych oraz działań podjętych w celu zapewnienia efektywnego wdrażania LSR. Wnioski dotyczące procesu wdrażania LSR. Konsultacje z lokalną społecznością- określenie poziomu zainteresowania podejmowaniem działań w ramach przedsięwzięć zawartych w LSR. Wnioski dotyczące nowego okresu programowania.</p>	Eksperti zewnętrzni	Deskresearch, Badania ankietowe, Wywiady telefoniczne, Analiza statystyczna.	<p>Czas pomiaru: IV kwartał 2020 r.</p> <p>Okres objęty pomiarem: Od początku realizacji LSR do końca III kwartału 2020 r.</p>	<p>Przyjęte kryteria ewaluacyjne: Trafność, skuteczność, efektywność, użyteczność i trwałość.</p> <p>W ramach ewaluacji przeprowadzona zostanie analiza i ocena danych, w tym przeanalizowane zostaną wartości osiągnięte przez poszczególne wskaźniki. W ramach ewaluacji wykonawca, odpowie na pytania ewaluacyjne, które zostaną sformułowane wspólnie z BLGD na początkowym etapie prac.</p>

Załącznik 3. Plan działania

Cel ogólny nr 1	Lata	2016-2018			2019-2021			2022-2023			RAZEM 2016-2023		Program	Podział/ zakres Programu
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jedn. miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (zł)	Wartość z jedn. miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (zł)	Wartość z jedn. miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Planowane wsparcie (zł)	Razem wartość wskaźników	Razem planowane wsparcie (zł)		
Cel szczegółowy 1.1 Wzrost poziomu zatrudnienia i przedsiębiorczości mieszkańców obszaru objętego LSR													PROW/ RPO	
Przedsięwzięcie 1.1.1 Tworzenie i rozwój przedsiębiorczości usługowej i produkcyjnej	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	28 operacji	96%	2 800 000	1 operacja	100%	100 000	0	0	0	29	2 900 000	PROW	Realizacja LSR
	Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	8 operacji	88,88%	2 400 000	1 operacja	100%	300 000	0	0	0	9	2 700 000	PROW	Realizacja LSR
	Liczba nowych inkubatorów (centrów) przetwórstwa lokalnego	1 szt.	100 %	500 000	0	0	0	0	0	0	1	500 000	PROW	Realizacja LSR
	Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	20 szt	100%	_____	0	0	_____	0	0	_____	20	_____	PROW	Realizacja LSR
Razem cel szczegółowy 1.1				5 700 000			400 000			0	6 100 000			
Razem cel ogólny 1				5 700 000			400 000			0	6 100 000			
Cel ogólny nr 2														
Cel szczegółowy 2.1 Zachowanie tradycji regionalnych i lokalnych oraz walorów przyrodniczych regionu														

Przedsięwzięcie 2.1.1 Działania na rzecz zachowania tożsamości lokalnej obszar LSR	Liczba zorganizowanych warsztatów dotyczących zachowania dziedzictwa kulturowego, historycznego i naturalnego obszaru LSR	19 warsztatów	100%	150 000	0	0	0	0	0	0	19	150 000	PROW	Realizacja LSR
	Liczba podmiotów wspartych w ramach operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego	9 podmiotów	100%	165 265	0	0	0	0	0	0	9	165 265	PROW	Realizacja LSR
	Liczba zrealizowanych operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego	9 operacji	100%	—	0	0	0	0	0	0	9	—	PROW	Realizacja LSR
Razem cel szczegółowy 2.1				315 265,00			0			0		315 265,00		
Cel szczegółowy 2.2 Rozwój i promocja obszaru LSR w oparciu o zasoby regionu														
Przedsięwzięcie 2.2.1 Działania promujące obszar LSR	Liczba wydanych publikacji o dziedzictwie kulturowym, historycznym i naturalnym obszarze objętego LSR.	10 publikacji	100%	314 475	0	0	0	0	0	0	10	314 475	PROW	Realizacja LSR
	Liczba Wydarzeń/Imprez	18 imprez/wydarzeń	100%	699 475	0	0	0	0	0	0	18	699 475	PROW	Realizacja LSR / Projekt współpracy

	Liczba nowych oraz istniejących lokalnych produktów promujących obszar LSR.	2 produkty	100%	110 000	0	0	0	0	0	0	2	110 000	PROW	Realizacja LSR
	Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	15 operacji	100%	_____	0	0	0	0	0	0	15	_____	PROW	Realizacja LSR
	Liczba wytyczonych i oznakowanych szlaków kulinarnych	1 szlak	100%	14 000	0	0	0	0	0	0	1	14 000	PROW	Projekt współpracy
	Liczba wydanych publikacji promujących szlaki turystyczne : konnych, pieszych, NordicWalking, kulinarnych	0 publikacji	0%	0	1 publikacja	100%	0	0	0	0	1	0	PROW	Projekt współpracy
	Liczba aplikacji mobilnych promujących szlaki turystyczne: konne, piesze, NordicWalking, kulinarne	0 aplikacji	0%	0	1 aplikacja	100%	0	0	0	0	1	0	PROW	Projekt współpracy
Razem cel szczegółowy 2.2				1 137 950			0		0		1 137 950			
Cel szczegółowy 2.3 Zachowanie elementów architektury świeckiej i sakralnej, tradycyjnej dla regionu														
Przedsięwzięcie 2.3.1 Wsparcie działań na rzecz	Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim	13 szt.	86,60%	780 000	2 szt.	100%	100 000	0	0	0	15	880 000	PROW	Realizacja LSR

	Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	6 operacji	86%	_____	1 operacja	100%	0	0	0	0	7	_____	PROW	Realizacja LSR	
Razem cel szczegółowy 2.3				780 000			100 000			0,00			880 000		
Razem cel ogólny 2				2 233 215			100 000			0,00			2 333 215		
Cel ogólny nr 3															
Cel szczegółowy 3.1 Wzrost wiedzy i kompetencji mieszkańców obszaru LSR															
Przedsięwzięcie 3.1.1 Wsparcie doradcze i szkoleniowe	Liczba szkoleń	3 szkolenia/ warsztaty	60%	165 000	2 szkolenia/ warsztaty	100%	100 000	0	0	0	5	265 000	PROW	Realizacja LSR	
	Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	2 operacje	100%	_____	0	0	0	0	0	0	2	_____	PROW	Realizacja LSR	
	Liczba szkoleń dla pracowników BLGD	4 szkolenia	57,14%	21 000	3 szkolenia	100%	22 000	0	0	0	7	43 000	PROW	Koszty bieżące	
	Liczba szkoleń dla organów BLGD	5 szkoleń	83,33%	25 500	1 szkolenie	100%	10 000	0	0	0	6	35 500	PROW	Koszty bieżące	
	Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa	118 szt.	51,08%	829 950	81 szt.	86,14%	813 400	33 szt.	100%	320 625	231	1 963 975	PROW	Koszty bieżące	
	Liczba zorganizowanych wizyt studyjnych	2 wizyty	100%	20 000	0	0	0	0	0	0	2	20 000	PROW	Projekt współpracy	
Razem cel szczegółowy 3.1				1 061 450			945 400			320 625			2 327 475		

Cel szczegółowy 3.2 Wzrost poziomu aktywności mieszkańców obszaru LSR														
Przedsięwzięcie 3.2.1 Aktywizacja społeczności lokalnej	Liczba wydarzeń/ imprez	4 imprezy	30,77%	125 785	9 imprez	100%	450 000	0	0	0	13	575 785	PROW	Realizacja LSR
	Liczba wydarzeń/ imprez	2 imprezy	66,66%	8 000	1 impreza	100%	6 000	0	0	0	3	14 000	PROW	Aktywizacja
	Liczba spotkań /wydarzeń adresowanych do mieszkańców	43 szt.	51,19%	168 100	34 szt.	91,66%	147 525	7 szt.	100%	12 900	84	328 525	PROW	Aktywizacja
	Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	5 operacji	100%	_____	0	0	_____	0	0	0	5	_____	PROW	Realizacja LSR
Razem cel szczegółowy 3.2				301 885			603 525			12 900		918 310		
Razem cel ogólny 3				1 363 335			1 548 925			333 525		3 245 785		
Cel ogólny nr 4														
Cel szczegółowy 4.1 Rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej														
Przedsięwzięcie 4.1.1 Wybudowanie/przebudowanie/zagospodarowanie/ wyposażenie	Liczba nowych miejsc noclegowych	10 miejsc	100%	_____	0	0	_____	0	0	0	10	_____	PROW	Realizacja LSR
	Liczba wybudowanych/przebudowanych/ wyposażanych obiektów infrastruktury kulturalnej na obszarze objętym LSR	9 obiektów	100%	540 000	0	0	0	0	0	0	9	540 000	PROW	Realizacja LSR

	Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	44	100%	—	0	0	0	0	0	0	14	—	PROW	Realizacja LSR
	Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	14	100%	1250000,00	0	0	0	0	0	0	14	1250000,00	PROW	Realizacja LSR
	Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	4	100%	650000,00	0	0	0	0	0	0	4	650000,00	PROW	Realizacja LSR
	Liczba wytyczonych i oznakowanych szlaków: konnych, pieszych, NordicWalking	6 szlaków	50%	70 000	6 szlaków	100%	0	0	0	0	12	70 000	PROW	Projekt współpracy
	Długość wybudowanych lub przebudowanych ścieżek rowerowych i szlaków turystycznych	150 km	50%	60 000	150 km	100%	0	0	0	0	300	60 000	PROW	Projekt współpracy
	Liczba zagospodarowanych miejsc przy szlakach: konnych, pieszych, NordicWalking	12 miejsc	50%	70 000	12 miejsc	100%	0	0	0	0	24	70 000	PROW	Projekt współpracy
	Liczba przygotowanych projektów współpracy	1 projekt	100%	—	0	0	0	0	0	0	1	—	PROW	Projekt współpracy
	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	0	0	—	1	100%	0	0	0	0	1	—	PROW	Projekt współpracy

	Liczba projektów współpracy wykorzystujących lokalne zasoby	0	0	—	1	100%	0	0	0	0	1	—	PROW	Projekt współpracy
	Liczba projektów współpracy skierowanych do grup docelowych	0	0	—	1	100%	0	0	0	0	1	—	PROW	Projekt współpracy
Razem cel szczegółowy 4.1				2 640 000			0		0			2 640 000		
Razem cel ogólny 4				2 640 000			0		0			2 640 000		
Razem - "Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność"				10 650 000			1 050 000		0			11 700 000		
Razem - "Wsparcie na rzecz kosztów bieżących i aktywizacji"				1 052 550			998 925		333 525			2 385 000		
Razem - "Przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania"				234 000			0		0			234 000		
Budżet				11 936 550			2 048 925		333 525			14 319 000		
Razem planowane wsparcie na przedsięwzięcia dedykowane tworzeniu i utrzymaniu miejsc pracy w ramach poddziałania Realizacji LSR PROW													% budżetu - Realizacja LSR	
												6 100 000	52,13%	

Załącznik 4. Budżet LSR

Zakres wsparcia	Wsparcie finansowe (PLN)					
	PROW	RPO		PO RYBY	Fundusz wiodący	Razem EFSI
		EFS	EFRR			
Realizacja LSR (art.35 ust. 1. lit. b rozporządzenia nr 1303/2013)	11 700 000,00 zł					11 700 000,00 zł
Współpraca (art.35 ust. 1. lit. c rozporządzenia nr 1303/2013)	234 000,00 zł					234 000,00 zł
Koszty bieżące (art.35 ust. 1. lit. d rozporządzenia nr 1303/2013)	2 042 475,00 zł					2 042 475,00 zł
Aktywizacja (art.35 ust. 1. lit. e rozporządzenia nr 1303/2013)	342 525,00 zł					342 525,00 zł
Razem	14 319 000,00 zł					14 319 000,00 zł

Plan finansowy w zakresie poddziałania 19.2 PROW 2014-2020

	Wkład EFRROW	Budżet państwa	Wkład własny będący wkładem krajowych środków publicznych	RAZEM
Beneficjenci inni niż jednostki sektora finansów publicznych	4 517 730,00 zł	2 582 270,00 zł		7 100 000,00 zł
Beneficjenci będący jednostkami sektora finansów publicznych	2 926 980,00 zł		1 673 020,00 zł	4 600 000,00 zł
Razem	7 444 710,00 zł	2 582 270,00 zł	1 673 020,00 zł	11 700 000,00 zł

Załącznik 5. Plan komunikacji

Załącznik uwzględnia m.in. zakładane wskaźniki, planowane efekty działań komunikacyjnych, analizę efektywności zastosowanych działań komunikacyjnych i środków przekazu, a także opis wniosków zebranych podczas działań komunikacyjnych i sposobu ich wykorzystania podczas realizacji LSR.

Głównymi celami komunikacji prowadzonej przez BLGD będą:

- poinformowanie lokalnej społeczności o LSR, w tym o stanie realizacji i ewentualnych zmianach LSR,
- poinformowanie potencjalnych beneficjentów o sposobie przygotowania wniosku o dofinansowanie i możliwości uzyskania wsparcia ze środków UE,
- edukacja określonych grup docelowych zaangażowanych w proces realizacji LSR,
- uzyskanie informacji zwrotnej nt. oceny jakości pomocy świadczonej przez LGD oraz jakości LSR

Grupy docelowe i działania komunikacyjne zostały uwzględnione w tabeli uwzględniającej Plan komunikacji oraz opisane w rozdziale IX LSR. W przypadku problemów z realizacją LSR, BLGD każdorazowo przeanalizuje dokładnie sytuację i podejmie stosowne decyzje, w tym również dotyczące komunikowania się ze społecznością. Możliwe działania komunikacyjne w takiej sytuacji, to np. zwiększona promocja dotycząca LSR, zachęcanie potencjalnych wnioskodawców do przygotowywania projektów (w przypadku słabego wykorzystania środków) lub dodatkowe działania szkoleniowe i doradcze (w przypadku duże liczby błędów we wnioskach o dofinansowanie). W przypadku niskiego poparcia społecznego możliwe są działania związane z promocją LSR.

Zakładane wskaźniki realizacji działań komunikacyjnych uwzględniono w poniższej tabeli.

Analiza efektywności działań komunikacyjnych i środków przekazu, będzie prowadzona poprzez:

- Analizę liczby uczestników poszczególnych działań. Dane, dotyczące prowadzonych działań będą gromadzone przez pracowników BLGD (ankiety satysfakcji, listy uczestników, liczba osób odwiedzających stronę www., itd.). Dane dotyczące skuteczności działań komunikacyjnych będą też pochodzić z monitoringu, który został opisany w rozdziale XI LSR.
- Ewaluację LSR, która m.in. oceni skuteczność działań komunikacyjnych prowadzonych przez BLGD.

Tak prowadzona analiza efektywności działań komunikacyjnych umożliwi pracownikom i Zarządowi BLGD szybkie reagowanie w celu poprawy jakości prowadzonych działań związanych z planem komunikacji. Wnioski zebrane podczas działań komunikacyjnych będą wykorzystane w procesie realizacji LSR. Wnioski będą gromadzone przez pracowników BLGD m.in. poprzez

- prowadzenie ankiet internetowych,
- prowadzenie projektów badawczych (np. ewaluacji), uwzględniających m.in. wywiady z mieszkańcami i beneficjentami, czy ankiety,
- kontakt z mieszkańcami czy beneficjentami podczas spotkań dotyczących doradztwa, szkoleń,
- bezpośredni kontakt z mieszkańcami czy beneficjentami - telefonicznie, czy internetowo,
- organizację i uczestnictwo w imprezach, w tym organizację punktów informacyjnych
- prowadzenie monitoringu i ewaluacji, zgodnie z Rozdziałem XI LSR.

Uzyskane informacje będą poddawane analizie przez pracowników Biura, Zarząd, Komisję Rewizyjną, czy też analizowane przez ekspertów zewnętrznych. W przypadku rekomendacji wiążących się z konieczności dokonania zmian bądź aktualizacji LSR, BLGD będzie podejmowała kroki naprawcze. Będą one polegały na:

- rozpoznaniu problemu,
- przeanalizowaniu przyczyn występujących problemów,
- wprowadzeniu zmian/aktualizacji LSR, eliminujących przyczyny występowania problemów,
- informowanie o zmianach w LSR

Dla BLGD bardzo istotne jest aby ewentualne zmiany i aktualizacje LSR przeprowadzane były w sposób transparentny. Wyniki takich działań będą upubliczniane m.in. za pośrednictwem strony internetowej. Budżet przewidziany na działania komunikacyjne wynosi 310 000,00 zł.

Termin	Cel komunikacji	Nazwa działania kom	Adresaci działania	Środki przekazu	Budżet	Wskaźniki
I poł. 2016	Poinformowanie lokalnej społeczności o rozpoczęciu realizacji LSR (główne cele, zasady realizacji, możliwość ubiegania się o dofinansowanie)	Kampania informacyjna dotycząca głównych założeń LSR 2014-2020	Mieszkańcy obszaru objętego LSR	- prowadzenie i aktualizacja strony www	3700	- strona www
II poł. 2016	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o LSR, m.in. o zasadach przyznawania pomocy w ramach LSR, typach przedsięwzięć, które mogą ubiegać się o dofinansowanie, sposobie przygotowania wniosku i kryteriach wyboru projektów	Kampania informacyjna dotycząca możliwości wsparcia w ramach LSR 2014-2020 oraz informacja o naborach.	Potencjalni beneficjenci, w szczególności osoby bezrobotne, przedsiębiorcy, rolnicy oraz organizacje pozarządowe i mieszkańcy obszaru	- artykuły w prasie - artykuły w serwisach www oraz portalach społ. - szkolenie - impreza dla mieszkańców - gadżety reklamowe - materiały info-promocyjne - prowadzenie i aktualizacja strony www	26 695	- 1 artykuł i ogłoszenie o naborze w prasie - 2 artykuły w serwisach www, - 4 szkolenia, - 1 impreza, - gadżety (300 długopisów, 400 notesów, 100 ogrzewaczy reklamowych, 50 kubków termicznych 200 toreb, 100 rękawic reklamowych na rower, 100 ręczników sportowych reklamowych, 200 toreb składanych reklamowych - materiały (500 ulotek, 3 banery, 2 rollupy, 1 tablica info.,
I poł. 2017	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o LSR, m.in. o zasadach przyznawania pomocy, typach przedsięwzięć, które mogą ubiegać się o dofinansowanie, sposobie przygotowania wniosku i kryteriach wyboru projektów	Kampania informacyjna dotycząca możliwości wsparcia w ramach LSR 2014-2020 oraz informacja o naborach.	Potencjalni beneficjenci, w szczególności osoby bezrobotne, przedsiębiorcy, rolnicy oraz organizacje pozarządowe i mieszkańcy obszaru	- ogłoszenia w prasie - artykuły w serwisach www oraz portalach społ. - szkolenia - gadżety reklamowe - materiały info.-promocyjne - prowadzenie i aktualizacja strony www	16779,20	- 2 ogłoszenia o naborze w prasie, - 2 artykuły w serwisach www, 9 szkoleń - gadżety (500 długopisów, 100 toreb, 100 teczek, 10 zegarów reklamowych) - materiały - 900 ulotek, 100 map turystycznych - strona www
II poł. 2017	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o LSR, m.in. o zasadach przyznawania pomocy, typach przedsięwzięć, które mogą ubiegać się o dofinansowanie, sposobie przygotowania wniosku i kryteriach wyboru projektów	Kampania informacyjna dotycząca możliwości wsparcia w ramach LSR 2014-2020 oraz informacja o naborach.	Potencjalni beneficjenci, w tym osoby bezrobotne, przedsiębiorcy, rolnicy oraz organizacje pozarządowe i mieszkańcy obszaru	- artykuły w serwisach www oraz portalach społ. - gadżety reklamowe - materiały info.promo - szkolenia - prowadzenie i aktualizacja strony www	26562,73	- 2 artykuły w serwisach www - gadżety (Leżaki – 13, Medale- 20, Narzędzie wielofunkcyjne (scyzoryk/tools)-50, Parasole reklamowe damskie i męskie

						-40, Składane kurtki przeciwdeszczowe -20, Torba na biodro/pas biegowy-50, Zapalki reklamowe-500, kalendarze trójdzielne-25, Kamizelki odblaskowe-150, Opaski odblaskowe-150, Mapy rowerowe-500, Rękawiczki rowerowe-50) - materiały - 300 ulotek, 1 tablica info. - 5 szkoleń - strona www
II poł. 2017 I poł. 2018	Uzyskanie informacji zwrotnej nt. oceny jakości pomocy świadczonej przez LGD pod kątem przeprowadzenia ewentualnych korekt w tym zakresie	Badanie satysfakcji wnioskodawców dotyczące pomocy świadczonej przez LGD (etap przygotowywania wniosków)	Wnioskodawcy LSR	- ankiety w wersji elektronicznej rozsyłane na adresy email wnioskodawców	3 000	- rozesłanie ankiet do min. 50% wnioskodawców, którzy aplikowali w ramach zakończonych konkursów
I poł. 2018	Poinformowanie lokalnej społeczności o realizacji LSR – jej głównych celach, zasadach realizacji, możliwości ubiegania się o dofinansowanie	Kampania informacyjna dotycząca głównych założeń LSR 2014-2020	Mieszkańcy obszaru objętego LSR	- artykuły w serwisach www oraz portalach społecznościowych - impreza dla mieszkańców - materiały info- promocyjne	10500	-1 artykuł w prasie -1 artykuł w serwisie internetowym - 1 impreza
I poł. 2018	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o LSR, m.in. o zasadach przyznawania pomocy, typach przedsięwzięć, które mogą ubiegać się o dofinansowanie, sposobie przygotowania wniosku i kryteriach wyboru projektów	Kampania informacyjna dotycząca możliwości wsparcia w ramach LSR 2014-2020 oraz informacja o naborach.	Potencjalni beneficjenci, w szczególności osoby bezrobotne, przedsiębiorcy, rolnicy oraz organizacje pozarządowe i mieszkańcy obszaru	- artykuły w prasie - artykuły w serwisach www oraz portalach społecznościowych - szkolenie dla wnioskodawców - gadzety reklamowe - prowadzenie i aktualizacja strony www - film promujący - wyjazd studyjny	23 300	- 2 ogłoszenia o naborze w prasie. - 1 artykuł w prasie - 1 artykuł w serwisie www - 6 szkoleń - strona www - 1 materiał promujący obszar. - wyjazd studyjny
II poł. 2018	Uzyskanie informacji zwrotnej nt. oceny jakości pomocy świadczonej przez LGD w ramach badania ewaluacyjnego	Ewaluacja zewnętrzna LSR, dotycząca realizacji LSR w latach 2016-2017	Mieszkańcy i wnioskodawcy	- badania ankietowe - wywiady telefoniczne - wywiad grupowy	18 000	- min. 80 ankiet - min 8 wywiadów telefonicznych - 1 wywiad grupowy
II poł. 2018	Poinformowanie mieszkańców o wstępnych wynikach realizacji LSR	Kampania informacyjna dotycząca realizacji LSR.	Mieszkańcy i wnioskodawcy	- artykuł w prasie - artykuł w serwisie www	21 500	- 1 artykuł w prasie - 1 artykuł w serwisie www

				- konferencja - materiały info – promocyjne		- 1 konferencja - materiały: broszury informacyjne-1000
II poł. 2018	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o LSR, m.in. o zasadach przyznawania pomocy, typach przedsięwzięć, które mogą ubiegać się o dofinansowanie, sposobie przygotowania wniosku i kryteriach wyboru projektów	Kampania informacyjna dotycząca możliwości wsparcia w ramach LSR 2014-2020 oraz informacja o naborach.	Potencjalni beneficjenci, w tym osoby bezrobotne, przedsiębiorcy, rolnicy oraz organizacje pozarządowe i mieszkańcy obszaru	- artykuły w prasie - artykuły w serwisie www oraz portalach społecznościowych -materiały info-promocyjne -prowadzenie i aktualizacja strony www	7 000	- 1 ogłoszenie o naborze. - 1 artykuł w serwisie www - materiały (500 ulotek) - strona www
I poł. 2019	Poinformowanie społeczności o LSR – jej głównych celach, zasadach realizacji, możliwości ubiegania się o dofinansowanie	Kampania informacyjna dotycząca głównych założeń LSR 2014-2020	Mieszkańcy obszaru objętego LSR	- artykuły w serwisie www oraz portalach społecznościowych - impreza dla mieszkańców - wyjazd studyjny - materiały info-promocyjne	47 500	- 1 artykuł w serwisie www - 1 impreza -1 wyjazd studyjny - materiały: 19 plakatów, 500 ulotek
I poł. 2019	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców m.in. o zasadach przyznawania pomocy, typach przedsięwzięć, które mogą ubiegać się o dofinansowanie, sposobie przygotowania wniosku i kryteriach wyboru projektów	Kampania informacyjna dotycząca możliwości wsparcia w ramach LSR 2014-2020 oraz informacja o naborach.	Potencjalni beneficjenci, w tym osoby bezrobotne, przedsiębiorcy, rolnicy oraz organizacje pozarządowe i mieszkańcy obszaru	- artykuły w prasie - artykuły w serwisach www oraz portalach społecznościowych - spotkanie info. z mieszkańcami -prowadzenie i aktualizacja strony www	22 868	- 2 ogłoszenie o naborze w prasie. - 1 artykuły w serwisach www - 1 spotkanie - strona www
II poł. 2019	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców m.in. o zasadach przyznawania pomocy, typach przedsięwzięć, które mogą ubiegać się o dofinansowanie, sposobie przygotowania wniosku i kryteriach wyboru projektów	Kampania informacyjna dotycząca możliwości wsparcia w ramach LSR 2014-2020 oraz informacja o naborach.	Potencjalni beneficjenci, w tym osoby bezrobotne, przedsiębiorcy, rolnicy oraz organizacje pozarządowe i mieszkańcy obszaru	- artykuły w prasie - artykuły na stronach www oraz portalach społecznościowych -prowadzenie i aktualizacja strony www -wyjazd studyjny dla beneficjent.	23 000	- 2 artykuły w prasie - 2 artykuły w serwisach www - 1 wyjazd studyjny - strona www
I poł. 2020	Poinformowanie potencjalnych wnioskodawców o LSR, m.in. o zasadach przyznawania pomocy, typach przedsięwzięć, które mogą ubiegać się o dofinansowanie, sposobie przygotowania wniosku i kryteriach wyboru projektów	Kampania informacyjna dotycząca możliwości ubiegania się o wsparcie w ramach LSR 2014-2020 oraz informacja o naborach.	Potencjalni beneficjenci, w szczególności osoby bezrobotne, przedsiębiorcy, rolnicy oraz organizacje pozarządowe i mieszkańcy obszaru	- artykuły w prasie - artykuły na stronach www oraz portalach społecznościowych - szkolenia dla wnioskodawców -druk broszur info.- promocyjnych - materiały info-promocyjne. -prowadzenie i aktualizacja strony www	23 700	- 1 ogłoszenie o naborze w prasie, - 2 artykuły w serwisach www - 1 szkolenie - 1000 szt. broszur - materiały: ulotki 100 szt. - strona www
II poł. 2020	Uzyskanie informacji zwrotnej nt. oceny jakości pomocy świadczonej przez LGD w ramach badania ewaluacyjnego	Ewaluacja zewnętrzna LSR, dotycząca realizacji LSR w latach 2016-2020	Mieszkańcy i wnioskodawcy	- badania ankietowe - wywiady telefoniczne - wywiad grupowy	18 000	- min. 80 ankiet - min 8 wywiadów telefonicznych - 1 wywiad grupowy

II poł. 2020	Poinformowanie mieszkańców o wstępnych wynikach realizacji LSR	Kampania informacyjna dotycząca realizacji LSR	Mieszkańcy i wnioskodawcy	<ul style="list-style-type: none"> - artykuł w prasie - artykuł na stronie www oraz portalu społecznościowym - konferencja - prowadzenie i aktualizacja strony www 	11 500	<ul style="list-style-type: none"> - 2 artykuły w prasie - 2 artykuły w serwisach www - 1 konferencja - strona www
-----------------	---	---	------------------------------	--	--------	--